

UNELE OBSERVAȚII CU PRIVIRE LA GENEZA CULTURII NOUA ÎN ZONELE DE CURBURĂ ALE CARPAȚILOR RĂSĂRITENI*

DE

MARILENA FLORESCU, **ADRIAN FLORESCU**

S-au scurs deja peste două decenii de când s-a întocmit o primă sinteză asupra culturii Noua, în care erau inserate toate datele și observațiile consemnate de-a lungul anilor pînă în 1958—1960¹. Cu acei

* Avînd în vedere că la Cîndești, jud. Vrancea, începînd din 1976 și pînă în 1982 inclusiv, cu prilejul cercetărilor efectuate în zona limitrofă actuală a necropolelor aparținînd purtătorilor culturii Monteoru, de pe Coasta Banului, cit și de pe platourile terasei Corbea, au fost semnalate bogate resturi de locuire în situ caracteristice culturii Noua, s-a socotit necesar ca alit la săpături, cit și pentru stabilirea unor observații stratigrafice să fie prezent Adrian Florescu și totodată să-și aducă un substanțial aport la elaborarea acestui articol. De asemenea, trebuie să menționăm că fiind definitivat pentru tipar *Reperoriul obiectivelor Noua pe teritoriul României*, de către Adrian Florescu, ne vom referi în text, pentru unele analogii, la obiectivele cuprinse în repertoriul și comentariul ce-l însoțește, fără a neglija desigur citarea altor lucrări apărute mai recent în care sînt exprimate noi puncte de vedere, referitoare la culturile specifice bronzului lîrziu și în zonele estice și sud-estice ale României. În aceeași ordine de idei, atragem atenția că obiectivul cercetat la Cîndești, reprezentînd prima mare așezare Noua, întemeiată pe locul și în preajma vetrei locuite timp îndelungat de o comunitate tribală Monteoru (începînd cu faza IC₃ și pînă în faza IIb), s-a socotit necesar ca, în prealabil, să se reamintească succint caracteristicile stățiunii Monteoru, pentru a putea fi reliefat mai pregnant noul tip de așezare adoptat în pragul bronzului lîrziu și pe care îl succede în mod nemijlocit aici. În același timp, am fost obligați să insistăm asupra trăsăturilor specifice celor două tipuri de așezare, întrucît în ultimii ani au fost formulate unele ipoteze cu privire la constituirea unor comunități tribale „Racovițeni-Petrișoru”, în „cimpuri de gropi” — sau Sihleanu, în a căror arie de răspîndire a fost inclusă și stățiunea de la Cîndești (nivele de locuire IIb și Noua) sau unele obiective Noua, situate chiar în preajma unor așezări specifice culturii respective, cercetate intens, ca de exemplu Gîrbovăț sau Cavadinești. Pentru a scoate în evidență fragilitatea acestor formulări, am fost obligați să insistăm asupra raportului stratigrafic dintre nivelele de locuire Monteoru IIb și acela specific etapei Noua I de la Cîndești. De asemenea, chiar dacă nu constituie obiectul studiului de față, noi ne-am oprit în treacăt și la menționarea unor date stratigrafice prin care s-a putut determina că așezarea Noua II a fost succedată de cea hallstattiană timpurie, ce conține materiale similare celor descoperite la Trușești, Corlăteni, Andrieșeni, Zapodeni etc. (datele referitoare la așezarea hallstattiană vor constitui obiectul unui studiu separat), acestea fiind necesare întrucît, în zona de curbură a Carpaților, se consideră că se va fi constituit aspectul Sihleanu (într-o perioadă probabil contemporană cu sfîrșitul etapei Noua II sau post-Noua ?), care a contribuit la geneza culturii Babadag. De asemenea, avînd în vedere că în studiile apărute pînă acum noi nu am făcut decît referiri foarte succinte

cu privire la așezarea Noua de la Cîndești (vezi M. Florescu, *RMMIA*, 50, 1981, p. 26—34; M. Florescu și Adrian Florescu, în *Studia Antiqua et Archaeologica*, 1983, p. 72—93; idem, în *Materiale și cercetări arheologice*, București, 1983, p. 112—124), am considerat că sîntem obligați să ne oprim și asupra etapelor de cercetare a așezării Noua de aici, pentru a scoate în evidență că, deși semnalată încă din 1968, noi nu am putut întocmi un studiu mai amplu decît atunci cînd au fost identificate și cercetate grupele de locuințe (cenușare), *in situ* (chiar dacă au intervenit deteriorări ulterioare) și care sînt nemijlocit cel de al doilea nivel de locuire Monteoru IIb. În sfîrșit, trebuie să facem precizarea, că întrucît prezentul articol precede apariția volumului I din *Monografia Cîndești*, partea a II-a, consacrată în exclusivitate așezării Noua, întocmită de autorii prezentului articol, noi am selectat din bogatul material caracteristic pe acela ce exprimă cel mai bine specificul acestei culturi, fără a ne referi la toate complexele de locuire ca atare, descrise pe larg în cadrul monografiilor respective. Pentru ca aceasta să nu apară ca un fapt insolit trebuie să subliniem în încheiere că, cercetarea acestei mari așezări ne permite să revenim asupra unor probleme mai generale referitoare la cultura Noua din cadrul estic al ariei sale de răspîndire.

¹ Pentru cultura Noua, vezi Adrian Florescu, *Contribuții la cunoașterea culturii Noua*, *ArhMold*, II—III, 1964, p. 143—216; idem, *Des éléments est-européens sur la territoire de R. P. Roumanie à la fin de l'Âge du bronze*, *Attt...*, II, Roma, 1965, p. 438—445. Atragem însă atenția, în mod deosebit, că scoînd în evidență aceste două contribuții nu înseamnă că pînă atunci cultura Noua și problematica ei era complet necunoscută; ea constituie deja obiectul unor studii valoroase care au fundamentat ipotezele și concluziile formulate în 1964. Menționăm astfel studiile elaborate de: M. Petrescu-Dîmbovița, în *SCIV*, IV, 1953, 3—4, p. 443 și urm.; idem, în *MIA*, 1960, p. 151 și urm.; idem, în *Dacia*, N.S., IV, 1960, p. 139 și urm.; idem, în *ArhMold*, II—III, 1964, p. 251 și urm.; idem, în *Bericht über den V. internationaler Kongress für Vor- und Frühgeschichte*, Hamburg, 1958, p. 667 și urm.; idem, în *Istoria României*, 1960, p. 113—144; idem, *Depozitele de bronzuri din România*; I. Nestor, îndeosebi în *Istoria României*, I, 1960, p. 113, 139 și urm.; Dorin Popescu, *Einige Bemerkungen zur Bronzezeit Siebenburgens*, *AAHung.*, VII, 1956, Budapesta, p. 117 și urm.; K. Horedt, în *Materiale*, 1, 1953, p. 210 și urm. Ținem să atragem atenția că ne-am referit la principalele studii apărute pînă în 1964 și nu la acelea care au apărut în ultimele două decenii, pentru a sublinia importanța ipotezelor formulate în 1960—1964. Asupra noilor considerații cu privire la cultura Noua ne vom opri pe larg mai jos.

prilej, erau analizate trăsăturile esențiale și conținutul culturii Noua, formulându-se și unele ipoteze referitoare la semnificația sa istorică. În acest sens, se sublinia că în pragul bronzului târziu, pe aproape întreg spațiul carpato-dunărean, s-a petrecut un fenomen de restructurare, de uniformizare, care a avut ca rezultat constituirea unei culturi unitare — Noua (firește, cu variante zonale, sesizate mai ales în etapa ei de cristalizare — Noua I)². Este de asemenea important, să mai amintim aici că se insistă asupra faptului că diversele particularități ies în evidență, atunci când este analizată ceramica și nu caracteristicile fundamentale ale culturii Noua, adică structura economică și modul de organizare internă specifică comunităților ei tribale. În această ordine de idei, adoptarea de către purtătorii culturii Noua a unui alt tip de așezare, față de cel predominant în etapa anterioară, o oarecare predilecție pentru creșterea cornutelor mari, fără a fi neglijată agricultura, care se menține ca una din ramurile principale ale economiei, folosirea unei game variate de unelte, mai ales din os, diversificarea și creșterea substanțială a numărului de piese din bronz, reflectă fără îndoială un salt calitativ, un nou stadiu, superior, în evoluția comunităților tribale din epoca bronzului din spațiul carpato-dunărean. În sfârșit, la toate acestea, mai trebuie să adăugăm și faptul că fenomenul Noua era analizat într-un context mai larg, declanșarea lui fiind grăbită de imixtiunea repetată și insistentă a unor elemente est-europene (Srubno-Ilyalinsk). Prezența acestora, în spațiul carpato-dunărean, a avut ca rezultat, după cum se știe, ruperea echilibrului stabilit între comunitățile tribale specifice bronzului mijlociu, pe de o parte, dar în același timp, a grăbit procesul istoric firesc, de altfel, de anihilare treptată a compartimentării teritoriale, prin crearea unei culturi unitare — ca expresie a începutului desăvârșirii ethnosului tracic — care, începând de acum, nu va mai putea fi sfărâmată³. Astfel, așa cum este binecunoscut, chiar dacă în cursul perioadei hallstattiene se vor înregistra particularități proprii grupurilor de comunități tribale, ce locuiau în diferitele regiuni ale spațiului carpato-danubian, conținutul culturii materiale va releva expresia unei unități etnice, sudată în virtutea evenimentelor care au precedat și au declanșat fenomenul Noua⁴.

Desigur că insistența cu care ne-am oprit asupra unora din problemele fundamentale referitoare la cultura Noua ar putea să apară ca un fapt insolit, dar am avut în vedere în primul rând ipotezele formulate cu privire la semnificația istorică a fenomenului Noua, implicit a cristalizării pe un spațiu întins a ethnos-ului tracic: Era de asemenea firesc, ca după două decenii, să reanalizăm dacă ipoteza (prin premisele și argumentele în sprijinul ei) referitoare la uniformizarea aspectelor de cultură materială, rezultată prin anihilarea compartimentării teritoriale, specifice comunităților tribale din bronzul mijlociu, exprimă o realitate obiectivă, sau dacă nu a devenit un fapt caduc.

Or, în acest sens, trebuie să subliniem că cercetările, efectuate din 1950 pînă în prezent, au scos la lumină un bogat material arheologic și au condus la formularea unor ipoteze, au permis realizarea unor concluzii și evident formularea altora noi. Este deci de la sine înțeles, că aceste elemente ne obligă să analizăm interpretările date acum două decenii fenomenului Noua. În această ordine de idei, reamintim că pentru unele zone ale spațiului carpato-dunărean, ca de exemplu sud-estului Munteniei sau Dobrogea, nu existau decât foarte puține materiale, provenite în exclusivitate din cercetările de suprafață, iar pentru zonele de la curbura Carpaților Răsăriteni (respectiv actualele județe Vrancea, Buzău și parțial Prahova), nu erau cunoscute nici un fel de descoperiri, care să ateste prezența aici a unor așezări Noua. Prin urmare, este firesc ca, în conformitate cu noile date acumulate, să se pună problema dacă mai ales în zonele de curbură ale Carpaților Răsăriteni, unde se concentrează cele mai numeroase așezări Monteoru (locuite timp îndelungat), se va fi constituit un aspect cultural deosebit și dacă etapa de cristalizare a culturii Noua este atestată prin descoperiri certe⁵.

² Adrian C. Florescu, în *ArchMold*, 2-3, 1964, p. 143-216.

³ Pentru a înțelege în ce constă rolul elementelor răsăritene în declanșarea fenomenului de uniformizare culturală, cultura Noua era analizată comparativ cu Sabatinovka, aceasta din urmă fiind rezultatul fenomenelor de restructurare culturală grăbită de pătrunderea elementelor Srubno-Ilyalinsk, care au ajuns în același timp și în spațiul carpato-dunărean, determinând aici desființarea compartimentării teritoriale a culturilor bronzului mijlociu. Cu același prilej, erau analizate comparativ și anumite tipuri de unelte, arme, podobe și alte piese din os și bronz comune ambelor culturi. Aceasta a permis să se fixeze un punct de reper cronologic pentru culturile Sabatinovka și Noua și să sublinieze trăsăturile lor esențiale (structură economică, tip de așezare, inventarul de unelte, podobe etc.). Similitudinea dintre cele două culturi s-a datorat, după părerea lui Adrian Florescu, fenomenului de restructurare convergentă manifestată pe un vast teritoriu, dar având firește alte antecedente locale și apoi un alt destin istoric. De o importanță deosebită este și faptul, că pătrunderea elementelor răsăritene în spațiul carpato-dunărean a generat un contra-curent manifestat prin apariția în aria Sabatinovka a unor elemente de certă factură carpato-dunăreană. Imediat, după apariția lucrării lui Adrian C. Florescu în *Dacia*, N. S., XI,

1967, p. 49-95, A. I. Terenojkin a reluat problema cu privire la cultura Sabatinovka și, în general, a bronzului târziu din zonele nord-est pontice, folosind aceleași argumente ca și Adrian Florescu (punctele de reper cronologice fixate pentru datarea culturii Sabatinovka) (vezi în *S.A.*, III, 1965, p. 12-58). Ulterior, N. I. Sarafutdinova a consacrat un studiu special culturii Sabatinovka subliniind aceleași elemente scoase în evidență de Adrian C. Florescu (vezi în *S.A.*, III, 1968, p. 16-31); pentru observațiile făcute de Adrian C. Florescu, în *ArchMold*, 2-3, 1964, p. 143-216; idem, în *Dacia*, N. S., XI, 1967, p. 49-95.

⁴ Adrian C. Florescu, *Abi...* II, Roma, 1955, p. 438-445; idem, în *ArchMold*, 2-3, 1964, p. 143-216; idem, în *Dacia*, N. S., XI, 1967, p. 49-95.

⁵ Altrușim amușia că avem în vedere acele stațiuni Monteoru întemiate într-o perioadă corespunzătoare constituirii primelor sale faze de evoluție în regiunea situată la curbura Carpaților Răsăriteni și, în general, în Moldova locuită, fie neîntrerupt pînă la sfârșitul bronzului mijlociu, fie numai în anumite etape din evoluția acestei culturi. Am făcut această precizare, întrucât sînt numeroase așezări Noua, întemiate pe locul unde altă dată existaseră vetre monteorene. Cităm astfel stațiunile Noua de la Tăvădărești sau Lichitșeni situate pe locul unor sporadice așezări Monteoru IC₁-IC₂ sau

Fără a minimaliza cercetările efectuate în ultimul deceniu, trebuie să subliniem că săpăturile de la Cindești, județul Vrancea, au relevat prezența unei bogate și intense așezări Noua (cu cele două etape de evoluție ale sale — Noua I, de cristalizare, și Noua II, de definitivare). În acest mare teritoriu, de la curbura Carpaților Răsăriteni, locuit de purtătorii culturii Monteoru din momentul cristalizării lor în comunități tribale, cu o cultură proprie, și pînă în pragul bronzului tîrziu, identificarea și cercetarea unei așezări Noua oferă fără îndoială numeroase date, spre a înțelege schimbările survenite și care i-au determinat pe monteoreni să renunțe la vechile așezări și să-și întemeieze altele noi. Este de asemenea important să menționăm că monteoreni nu au plecat din microzona locuită atît de îndelungat, ci și-au constituit o nouă așezare în apropiere și parțial în vatra aceleia vechi.

Prin urmare, semnalarea aici, în sudul județului Vrancea, în apropierea zonei de contact cu cîmpia, a unei așezări Noua, credem că aduce un aport deosebit la cunoașterea fenomenelor atît de complexe care au avut loc către sfîrșitul mileniului II î.e.n. în această parte a spațiului carpațo-dunărean.

* * *

Pentru a înțelege mai bine faptul că așezarea de la sfîrșitul epocii bronzului corespunzătoare culturii Noua a fost întemeiată aproximativ pe locul unde a existat vechea vatră monteoreană, vom enunța pe scurt cîteva din caracteristicile acesteia din urmă, pentru a scoate în evidență că există o succesiune nemijlocită între cele două obiective (respectiv Monteoru și Noua în cazul pe care îl prezentăm aici).

Astfel, se detașează clar că nucleul așezării Monteoru l-a constituit cele două cetăți Nacu și Coasta Nacului (prima fiind fortificată cu un șanț de apărare) și așezările deschise ce gravitau în jurul lor pe platformele întinse ale terasei Coasta Banului, cu deosebire începînd din faza Monteoru IIa (deși trebuie să amintim că au existat aici și urme de locuire încă din faza IC₂—Ia, semnalate în zona centrală și mai ales de sud-est a terasei, situate în afara perimetrului rezervat pentru necropolă. Cu toate că incidental unele resturi de locuire au acoperit mici suprafețe ale vechilor necropole IC₃—IC₂, acolo unde nu se mai păstrau „monumentele funerare din piatră“), precum și pe terasele Recea și Corbea.⁶ În ceea ce privește terasa Corbea,

cea de la Bărboasa, care a acoperit o așezare IC₂. De asemenea, am avut în vedere că la publicarea primei sinteze referitoare la cultura Noua, în 1964, era firesc să se ia în considerație numai obiectivele în care existau certe elemente aparținînd acestei culturi și să se formuleze cu prudență unele ipoteze privitoare și la unele materiale descoperite în zona de sud-est a Munteniei. Este astfel important să amintim că, bazîndu-se pe cercetările de suprafață, din care rezultaseră unele fragmente ceramice tipice, Adrian Florescu considera că ar trebui inclusă și zona citată mai sus în aria de dispersiune a culturii Noua. Ulterior, după cum se știe au fost formulate alte ipoteze și concluzii și menționăm în acest sens că sînt de o importanță deosebită observațiile făcute de S. Morintz cu privire la cultura Coslogeni, pe care o consideră contemporană cu Noua, dar cu afinități mai mari cu cultura Sabatinovka (vezi SCIV, 24, 1973, 1, p. 23 și urm.); *Contribuții arheologice la istoria tracilor timpurii*, I, 1978, p. 121—161). Mai recent, în anumite zone ale spațiului carpațo-dunărean, cum este aceea din nord-estul Munteniei (mai precis în regiunea Brăilei și a teritoriului aferent), se consideră că s-a constituit un aspect cultural denumit „Sihleanu“, datat din punct de vedere cronologic „undeva între sfîrșitul culturii Coslogeni și începutul culturii Badadag“? (vezi N. Harjuchi în *Pontica*, 5, 1972, p. 58—73; idem, în *Dunăbîns*, VIII—IX, 1979, p. 62 și urm.). Cu deosebită prudență, S. Morintz, în sinteza *Contribuții arheologice la istoria tracilor timpurii*, I, 1978, p. 160—161, inclină să considere că acest aspect, așa-zis „Sihleanu“, ar fi putut contribui la geneza culturii Băbadag.

⁶ Observații similare celor consemnate la Cindești au fost făcute cu prilejul săpăturilor efectuate la Bogdănești, Terchești, Năstăseni, Bărboasa etc. (Vezi M. Florescu: *Perioada mijlocie a epocii bronzului în Moldova*, mss.). La Cindești, distanța dintre grupurile de locuințe nu ajunge la 10—20 m și deci nu pot fi considerate ca grupuri oarecum independente, ca în cazul aceloror specifice culturii Noua. În linii generale nu sînt desebriri între locuințele de pe Cetate și acelea din așezările ce gravitează în jurul ei, dar în unele amănunte pot fi sesizate diferențieri. Astfel, în așezarea de pe Coasta Banului sau Corbea lipsesc în unele cazuri amenajările foarte solide ale platformelor, nu întotdeauna vetrele au o gardină înaltă și nu a fost semnalat un pavaj între locuințe, de tipul celui semnalat pe cetățuia Nacu. Cu toate acestea, constatăm că locuințele sînt la fel de mari, iar inventariul lor și, în general, elementele esențiale care le definesc sînt similare celor observate cu prilejul

săpăturilor de pe cele două cetăți Nacu și Coasta Nacului. Analiza atentă a caracteristicilor tuturor locuințelor ne-a permis să considerăm că nucleul central al așezării de la Cindești era locuit mai ales de acei ce aveau un rol important în viața comunității tribale, adică aristocrația tribală. Întrucc, asupra tipului de așezare monteorean expus de noi aici și implicit, asupra modului de organizare teritorială, s-au formulat recent și alte ipoteze, o să ne oprim în treacit și asupra lor. Aceasta este necesar cu atît mai mult cu cît se referă la etapa finală a culturii Monteoru asupra căreia ne-am oprit în mod deosebit, tocmai pentru a scoate în evidență diferențele ce există între locuințele de așezare monteoreană și cele Noua, mai ales în zona de curbură a Carpaților Răsăriteni, unde, după cum am arătat, a fost semnalată stațiunea întemeiată în pragul bronzului tîrziu. Astfel, s-a considerat de către Al. Oancea că în zona de NE a Munteniei incluzînd parțial și zona de curbură a Carpaților Răsăriteni, mai ales din regiunea din apropierea limitei cu cîmpia, s-ar fi constituit un aspect de curbură Racovișeni-Petrișoru. Conform acestei ipoteze așezările monteorene tîrzii și cele aparținînd aspectului Racovișeni-Petrișoru se caracterizează prin „cimpuri de gropi“, deși este greu să acceptăm că purtătorii culturii Monteoru puteau să renunțe la așezările lor tradiționale, chiar dacă se vor fi petrecut evenimente care să-i determine să renunțe la vetrele lor. Astfel, referîndu-se la așezarea de la Cîrlomănești, jud. Buzău, similară și contemporană cu aceea de la Cindești și situată în apropierea acestuia din urmă, Al. Oancea (vezi *Cercetări arheologice*, II, 1976, p. 195), subliniază că s-au descoperit doar gropi mari; cu mult material. În același timp, el precizează că, în zona limitrofă gropilor, stratul de cultură se subție și dispăre. Prin urmare, trebuie să se admită că aici nu a existat o așezare clasică Monteoru, ci un tip de așezare „în gropi“. Cine a determinat această schimbare? Grupul Sabatinovka stabilit aici sau acela de tip Racovișeni-Petrișoru, care a luat naștere se pare prin implantarea de numeroase elemente răsăritene de tip „catacombe“, Srubii și Sabatinovka, care au obligat populația monteoreană să-și părăsească vechea vatră și să-și întemeieze o altă așezare în apropiere? (vezi *Dacia*, N.S., XXV, 1981, p. 181). De asemenea, tot recent, Al. Oancea, reluînd o veche ipoteză, consideră că într-o etapă post-Monteoru Ilb-Balintesti, în sud-estul Munteniei, sudul Moldovei și sud-estul Transilvaniei s-a constituit aspectul Racovișeni, incluzînd în aria acestui grup și microzone în care se găsesc așezările Monteoru și Noua de la Cindești, fără ca să justifice

din imediata vecinătate a celor două cetăți, deși este foarte întinsă, ea nu a fost locuită decât incidenta în faza Monteoru IIa — IIb. Cu prilejul cercetărilor efectuate pe terasa Coasta Banului, rezervată, așa cum am menționat de la bun început, pentru a fi folosită ca necropolă, către marginea căreia a fost extinsă de pe cele două cetăți așezarea corespunzătoare fazelor IIa — IIb, precum și pe platoul terasei Corbea, au fost identificate grupurile de locuințe (cenușare) aparținând purtătorilor culturii Noua. Pe platoul terasei Coasta Banului, ele au acoperit aproape în întregime perimetrul așezării Monteoru IIa — IIb și în câteva cazuri și mici porțiuni din suprafața de teren unde existaseră, cu mult înainte, necropolele purtătorilor culturii Monteoru din fazele IC₃ — Ia (mai ales acolo unde nu se păstrau micile monumente funerare din piatră). De asemenea, cu prilejul cercetărilor efectuate pe platoul terasei Corbea⁷, s-au semnalat urmele așezării Noua care au acoperit resturile relativ sporadice de locuire din fazele Monteoru IIa — IIb.

În mod deosebit trebuie să atragem atenția că pe cetățuia Nacu (vechiul nucleu al așezării Monteoru), cit și pe promontoriul Coasta Nacului, nu au fost identificate urme de locuire corespunzătoare culturii Noua.

Așadar, ne apare evident că pe locul unde a existat vatra așezării Monteoru IIa — IIb, de pe terasa Banu, s-a întemeiat, succedînd-o nemijlocit, o altă așezare, în pragul bronzului târziu, de către purtătorii culturii Noua, extinsă apoi în etapa Noua II și pe terasa Corbea. Cum era și firesc, pentru constituirea unui nou tip de așezare, deschisă, purtătorii culturii Noua nu puteau prefera micile platouri ale celor două cetăți (Nacu și Coasta Nacului), neavântajoase prin configurația lor geomorfologică cit și neconforme modului de viață adoptat acum (fig. 1).

De o deosebită importanță este și faptul că la Cindești, pe lângă resturile de locuire aparținînd purtătorilor Noua, au fost identificate cu prilejul cercetărilor și urmele așezării hallstattiene timpurii, ale cărei complexe de locuire acopereau nemijlocit pe acelea caracteristice culturii Noua. Am menționat acest fapt întrucît, atunci cînd ne vom referi la datele stratigrafice obținute cu prilejul cercetării așezării Noua (cu cele două etape Noua I și Noua II), vom fi obligați să subliniem că în unele cazuri complexe de locuire Noua au fost acoperite sau deranjate (prin amenajarea colibelor și săparea citorva gropi), ca urmare a întemeierii aici a primei cetăți hallstattiene⁸.

În ceea ce privește așezarea Noua, cu cele două etape de evoluție Noua I și Noua II, trebuie să precizăm că urmele ei au fost semnalate încă din 1968, odată cu începutul cercetărilor efectuate în marea necropolă Monteoru de pe Coasta Banului, dar datele stratigrafice, complexe de locuire *in situ*, precum și un bogat material specific culturii respective au fost obținute de-abia din anul 1977 și pînă în 1982 in-

cu argumente includerea obiectivului amintit în aspectul de cultură materială Racovițeni. După părerea noastră situația de la Cirlomănești este identică cu aceea de la Cindești, semnalată pe platoul cetății II și unde, într-adevăr, între grupul de gropi și marginea așezării stratul de cultură este aproape inexistent. Dacă cercetările s-ar fi limitat numai la zona respectivă atunci se putea considera — deși acest fapt noi nu l-am fi putut formula ca atare — că aici s-a constituit un nou tip de așezare, în „cîmp de gropi”. Chiar dacă am admite, cu toate că nu e cazul, că în zona de sud-est a Munteniei populația Monteoru a fost dislocată și obligată să plece din vechea ei vatră, sau să rămîna numai în grupuri izolate, tot ar fi greu să credem că aceste comunități tribale bine organizate puteau accepta transformarea așezărilor lor atît de complexe în „cîmpuri de gropi”, începînd cu faza IIa — IIb. Am făcut aceste precizări pentru ca în expunerea referitoare la așezarea Monteoru târzie, comparativ cu aceea Noua, vom avea adesea prilejul să ne referim la această problemă.

⁷ Avînd în vedere că pe lângă sporadice resturi de locuire Monteoru fuseseră sesizate și fragmente ceramice, precum și câteva unelte din os specifice culturii Noua, în perioada 1980 — 1982 a fost efectuat un sondaj pe platoul Corbea din vecinătatea de sud-est a cetăților Nacu și Coasta Nacului, pentru obținerea unor date certe referitoare la specificul așezării Noua II, semnalat aici. Datorită faptului că actualmente pe platoul terasei Corbea este plantată o livadă, săpăturile au cuprins doar zona marginală și de nord-est a terasei respective. Materialul rezultat atestă fără îndoială că pe platoul terasei au existat grupuri de locuințe caracteristice etapei Noua II, secțiunile noastre atîngînd zona marginală a acestora, precum și unele gropi folosite pentru depozitarea resturilor menajere. Din nefericire nu a putut fi secționat în întregime nici unul din cenușarele ale căror urme mai apar în evidență la suprafață și care existau aici.

⁸ Resturile acestei așezări foarte întinse chiar dacă nu sînt atît de bogate ca acelea corespunzătoare culturii Noua, credem totuși că ele prezintă o importanță deosebită, cu atît mai mult cu cît atestă că la Cindești, ca și în alte obiective Noua

din Moldova, ca Trușești, Corlăteni, Andrieșeni, Valea Lupului Lichitișeni sau Zapodeni și, mai recent, la Răteșul Cuzei, etc., peste urmele de locuire specifice bronzului târziu s-au întemeiat așezări hallstattiene timpurii (cf. I. Nestor, în *SCIV*, III, 1952, p. 89 și urm.; M. Petrescu-Dimbovița, în *SCIV*, IV, 1953, 1—2, p. 20 și urm.; idem, în *SCIV*, IV, 1953, 3—4, p. 450 și urm.; Adrian Florescu, în *SCIV*, V, 1954, 1—2, p. 59 și urm.; idem, în *SCIV*, VI, 1955, 1—2, p. 172 și urm.; idem, în *Materiale*, III, 1957, p. 210 și urm.; idem, în *Materiale*, V, 1959, p. 259 și urm.; idem, în *Materiale*, VI, 1960, p. 121 și urm.; M. Dinu, în *SCIV*, V, 1954, 1—2 p. 260; idem, în *SCIV*, VI, 1955, 3—4, p. 703; idem, în *Materiale*, III, 1957, p. 189 și urm.; M. Florescu și V. Căpitanu, *Cercetările de la Lichitișeni*, inedit; idem, în *ArchMold*, VI, p. 76—159; Adrian Florescu, *Cercetările de la Zapodeni*, inedit; C. Buzdugan, în *Cercetări arheologice*, III, 1979, p. 59—72). Nu putem, de asemenea, trece cu vederea că într-un număr de 40 de obiective cercetările de suprafață atestă că așezările Noua sînt succedate de acelea hallstattiene (vezi N. Zaharia, M. Petrescu-Dimbovița și Em. Zaharia, *Așezări din Moldova*, 1970) (cf. statistici întocmite de noi). Descoperirile din așezarea hallstattiiană de la Cindești, cărora li se adaugă mai recent cele de la Răteșul Cuzei, de exemplu, chiar dacă așa cum specificam mai sus nu sînt atît de bogate, cele câteva complexe de locuire *in situ*, precum și gropile folosite pentru depozitarea resturilor menajere, pun într-o nouă lumină problema începutului Hallstattului în zona de sud a Moldovei, cuprinsă conform ipotezelor formulate în ultimii ani în aria de răspîndire a așa-zisului aspect cultural Sihleanu, care la rîndul său ar fi contribuit la geneza culturii Babadağ (vezi pentru aceasta N. Harjuți, în *Pontica*, V, 1972, p. 59—73; idem, în *SCIVA*, 24, 1973, 1, p. 23 și urm.; idem, în *Danubius*, 8—9, 1979, p. 62 și urm.; M. Brudiu, în *SCIVA*, 32, 1981, 4, p. 529—531). În ceea ce privește aspectul Sihleanu, noi avem anumite rezerve, bazate credem pe argumente întemeiate pe care le vom expune amănunțit atunci cînd vom publica materialul rezultat din cercetările efectuate în așezarea hallstattiiană de la Cindești.

clusiv, cînd săpăturile au fost extinse în zona centrală, de sud-est și sud-vest a platoului Banu, atît pentru a se stabili limitele necropolei Monteoru, cît și pentru a cunoaște elementele de cultură materială specifice culturii Noua de aici⁹.

Datorită unor condiții obiective, zona centrală și de vest a terasei Banu a fost împărțită convențional în patru sectoare notate convențional Z, Y, X, V (zona centrală = Z și Y, zona sud-vestică = X și V). Raportul stratigrafic, între ultimul nivel de locuire Monteoru IIb și Noua I, a fost obținut îndeosebi prin cercetarea sectorului Z, unde se găseau concentrate locuințele Monteoru tîrzii. Astfel, Z₁—Z₃ au secționat cele două nivele de locuire, în care se observau clar podini și vetre, lângă care se găseau fragmente ceramice specifice fazei Monteoru IIb, acoperite de un strat de cenușă albicioasă avînd la bază platformele din lut crud, un cuptor, fragmente ceramice și unelte caracteristice etapei Noua I (Z₁). O situație similară a fost semnalată în secțiunea Z₂, unde s-a constatat că locuințele Monteoru IIb, au fost parțial deranjate prin nivelarea terenului și apoi prin amenajarea platformei de lut crud a unei locuințe Noua I. La nord de sectorul Z, șanțul 35 a tăiat 18 gropi, din care 5 conțineau unelte și ceramică tipică etapei Noua I și 6, etapei Noua II (celelalte fiind mai tîrzii)¹⁰.

Alte puncte de reper ne-au fost oferite prin săpăturile efectuate în sectoarele X (situat în prelungirea lui Z) și Y (din zona de nord-vest a terasei situate între Z și șanțul transversal T₂). Menționăm astfel că Y₂ a interceptat un al doilea cenușar aparținînd etapei Noua I, cu două nivele de locuire, platformele celor trei locuințe (2 în nivelul superior și una în cel inferior) fiind bine delimitate, observîndu-se clar că una din podini acoperea parțial resturile unei colibe din nivelul inferior. Acest cenușar era acoperit la rîndul său de un strat de pămînt brun cu multă cenușă și de urmele unei locuințe conținînd fragmente ceramice specifice etapei Noua II. Lentila de cenușă este destul de subțire, dar s-a putut determina că marginile ei intră adînc în stratul de pulbere albicioasă și arsă a cenușarului Noua I. În aceeași ordine de idei, mai amintim că cenușarul Noua II, întins ca suprafață, a acoperit și marginile unui al treilea cenușar Noua I, secționat de Y₁—X₁, Y₂—X₂. Este de asemenea important să menționăm că în Y₃ s-au semnalat 6 gropi cu resturi menajere conținînd fragmente ceramice Monteoru IIa — IIb acoperite de stratul de cenușă al cenușarului. În mod deosebit trebuie să atragem atenția că în Y₁ și Y₂ resturile de locuire aparținînd etapei Noua II au fost acoperite de urmele unor mici anexe și locuințe sau deranjate de gropi conținînd fragmente ceramice hallstattiene, identice cu acelea semnalate la Trușești, Andrieșeni, Zapodeni, Corlăteni etc. Solul brun-negricios destul de compact mai ales în zona secțiunii Y₁ acoperea, așa cum am amintit mai sus, cenușarul Noua II¹¹. În ceea ce privește sectorul X din zona nord-vestică a terasei, situat între Z, Y și V, s-a constatat că X₆ taie marginile unui cenușar Noua II, iar X₅, cenușarul 4, Noua I. Menționăm, de asemenea, că în sectorul X au fost semnalate numeroase gropi care se găseau în marginea așezării monteorene IIa — IIb, precum și acelea ce gravitau în preajma cenușarelor 2—4, Noua I, și a cenușarului Noua II, din zona Y. În sfîrșit, în ultimul cenușar (5), Noua I, din sectorul V (în partea sud-vestică a terasei, în V₁—V₈, s-au descoperit resturile a 7 locuințe (4 în nivelul inferior și 3 în cel superior), precum și cîteva gropi și o locuință hallstattiană. Tot cu acest prilej, menționăm că, incidental, două gropi care se găseau în marginea cenușarului Noua I au deranjat partea superioară a unui mormînt din faza Monteoru IIb, cît și locul unde erau depuse vasele de ofrandă ale unui alt grup de morminte aparținînd aceleiași faze. În același timp, mai trebuie să amintim că una din gropile Noua II a fost deranjată de o alta mai tîrzie, hallstattiană¹² (fig. 2/A—C).

⁹ Deși semnalată încă din 1968, așezarea Noua nu a putut fi cercetată decît mai tîrziu și aceasta s-a datorat faptului că pînă în 1976 săpăturile au avut ca obiectiv principal necropola monteoreană, situată în zona de nord-vest al terasei (perimetrul ei fiind delimitat de marginile actuale ale platoului și zona sa centrală), unde s-a intersectat cu limitele așezării tîrzii, corespunzătoare fazelor Monteoru IIa—IIb. Cu toate acestea, între anii 1968—1975, cu prilejul cercetării necropolei, mai ales în perimetrul situat în partea vest-centrală a terasei, au început a fi semnalate complexe *in situ* caracteristice fazelor Monteoru IIa—IIb și Noua. Amintim astfel că, între 1972—1973, au fost descoperite 15 gropi, cu resturi menajere și un mic depozit de piese din bronz (3 seceri depuse într-un borcan), precum și unelte din os sau fragmente ceramice. O situație similară s-a constatat în zona de vest a terasei unde s-au identificat 30 de gropi (cele mai numeroase interceptau, deranjau sau acopereau pe altele mai vechi, cu material caracteristic Monteoru Ia—IIb, iar alte cazuri erau la rîndul lor lăuate de gropi mai noi, hallstattiene și La Tène. În același timp, s-a constatat că aglomerările de gropi se găseau relativ în apropierea movilelor de cenușă, constituite din resturi provenite de la locuințe Noua și conținînd unelte și fragmente ceramice, identice cu acelea găsite în pămîntul de umplutură al gropilor. Cu toată bogăția de date, obținute pînă în 1975, se impuneau săpături de amploare nu numai pentru stabilirea limitelor de sud-vest ale necropolei, dar mai ales pentru obținerea unor

rezultate, materiale și repere stratigrafice, referitoare la așezarea ale cărei urme apăreau la suprafață, sub forma unor aglomerări de cenușă-Zolniki. În același timp, extinderea săpăturilor era necesară aici pentru a obține și date concludente cu privire la așezarea hallstattiană, ale cărei resturi sporadice fuseseră semnalate deja cu prilejul cercetărilor anterioare (în această ordine de idei menționăm că se identificaseră cîteva gropi, 3 locuri de cult, amenajate în zona limitrofă așezării hallstattiene. În același timp, trebuie să subliniem că se urmărea să se obțină, dacă este posibil, un raport stratigrafic și evident unul cronologic, între așezarea Noua și cea mai timpurie hallstattiană, știut fiind că de cele mai multe ori resturile acesteia din urmă acoperă pe acelea Noua II ca, de exemplu, la Trușești, Andrieșeni, Corlăteni, Zapodeni, Lichișeni, Răteșul Cuzei și cărora li se adaugă alte numeroase obiective semnalate prin cercetări de suprafață (vezi mai sus nota 8).

¹⁰ Gropile aparțineau cu deosebire culturii geto-dacice, cîteva din aceste gropi conțineau și fragmente ceramice hallstattiene tîrzii și prefendale.

¹¹ Cu acest prilej s-a constatat că peste locuința Noua fusese construită o alta, fără podină amenajată din lut crud, pe a cărei vatră au fost semnalate fragmente hallstattiene timpurii.

¹² Lîngă groapa amintită a fost semnalată o mică locuință, deranjată la rîndul ei de urmele unui pietrar prefendal.

Așadar, cercetarea zonei centrale și de sud-vest a terasei Coasta Banului a permis obținerea unor numeroase date referitoare la așezarea care a fost întemeiată la începutul bronzului târziu, în etapa de cristalizare a culturii Noua (etapa Noua I). În acest sens, constatăm că cele două mici platouri ale promontoriilor Nacu și Coasta Nacului, locuite intens până la sfârșitul fazei IIB, sînt părăsite, fiind preferată acum marea terasă Coasta Banului, unită printr-o șea largă cu terasa Corbea. Acestea ofereau fără îndoială posibilitatea constituirii în cadrul noii așezări a unor grupuri de locuințe (3—4, poate chiar 5), situate la 60—80 m unele de altele. Trebuie de asemenea să mai precizăm că, în cazul așezării Noua I de la Cindești, toate cenușarele sînt masate către zona de sud-est a terasei, evitîndu-se marginea de vest și nord cu pante abrupte. Dacă finem seama de datele obținute pînă acum, cit și de cercetările făcute pe teren în zonele inaccesibile efectuării unor săpături, putem considera că așezarea va fi fost constituită din cel puțin 10 sau 12 cenușare. În etapa Noua II așezarea a fost mult extinsă, incluzînd în perimetrul ei atît zona de sud-est a terasei Coasta Banului, cit și cea de nord-vest a terasei Corbea, care la vremea respectivă erau separate doar printr-o șea largă (ulterior au intervenit modificări serioase în perioada hallstattiană și geto-dacică).

Un sondaj efectuat în 1980 pe terasa Corbea a scos la lumină resturi de locuire *in situ*, aparținînd în exclusivitate etapei Noua II. Astfel, fragmentele ceramice descoperite în pămîntul de umplutură a două gropi, cit și sfîrîmăturile de vatră și lipiturile de pereți, sînt caracteristice etapei Noua II. Este de asemenea important să mai menționăm că și în cea de a doua secțiune au fost identificate 4 gropi, folosite pentru depunerea resturilor menajere din care 2 conțineau fragmente ceramice Noua II. Gropile pe care le-am amintit se găseau în marginea unui cenușar, distrus prin nivelările făcute ulterior de către geto-daci.

Extinderea perimetrului așezării Noua II pe platoul terasei Corbea nu trebuie să ne pară surprinzătoare dacă avem în vedere faptul că un cenușar este constituit acum din maximum 3 locuințe, în timp ce în etapa Noua I, grupul este format din 4,5 locuințe, mai rar din 3 sau 4. În același timp, așa cum reiese din cercetările de la Cindești, grupurile de locuințe specifice etapei Noua II se găsesc la distanțe ce variază între 90—120 m unele de altele, deci cu mult mai depărtate decît acelea din Noua I, despărțite între ele prin maximum 80 m. Această mare așezare va fi avut un număr sporit de locuințe față de etapa anterioară, dar în anumite condiții obiective, nu au putut fi toate depistate, în afara celor 3 cenușare cercetate parțial și situate în zona de sud-est și nord-est a teraselor Coasta Banului și Corbea¹³ (fig. 1).

Așadar, datele consemnate mai sus au avut ca scop sublinierea în primul rînd a caracteristicilor așezării corespunzătoare culturii Noua și în același timp de a scoate în evidență faptul că ea are trăsături total deosebite de acelea specifice perioadei anterioare, adică a culturii Monteoru, pe care o succede nemijlocit.

Este deci de la sine înțeles că semnalarea și cercetarea stațiunii Noua de la Cindești (jud. Vrancea), aici unde monteoreni locuieseră timp îndelungat, scot în evidență faptul că vechile forme de organizare tribală, care se reflectă în primul rînd prin adoptarea unui tip specific — cetățuie — cu așezări satelite în jurul ei, trebuia să fie întrerupte, pentru a face loc altor forme noi. În acest sens, așezarea situată pe o terasă deschisă și care să ofere posibilitatea ca fiecare grup de familie să aibă în jurul ei și cea mai mare parte din bunurile ce le asigurau o oarecare independență economică în cadrul comunității tribale, corespunde acum cel mai bine noului mod de viață. Aceasta nu înseamnă că organizarea tribală s-a destrămat și că totul s-a transformat într-o masă amorfă de indivizi, în grupuri izolate, fiecare cu o viață proprie. Deși asupra acestei probleme vom mai reveni, trebuie totuși să precizăm că sporirea posibilităților de obținere a celor necesare traiului și de a avea o oarecare independență economică ducea fără îndoială la transformări în modul de organizare tribală, care se bazează acum pe legătura dintre grupuri și nu pe cea dintre indivizi. Că există totuși o profundă unitate în cadrul comunității tribale ne-o dovedește faptul că cimitirele păstrează vechiul caracter tribal, toți cei care au ieșit din viață fiind depuși în același loc, fără a se putea face delimitări stricte de grupuri de familie sau indivizi, așa cum ne apare foarte clar din cercetarea mării necropole Noua de la Trușești¹⁴.

Firește că noul tip de așezare, cu locuințele în grupuri dispersate, așezare care nu oferea posibilitatea unei fortificări rapide și eficiente, ne apare în primul moment fără strălucirea și monumentalitatea acestora clasice ale epocii bronzului, cînd cetățuia cu grupul de așezări satelite situate pe înălțimi ce domină zona înconjurătoare, dau impresia că asigură mai mult stabilitatea pentru o viață îndelungată pe locul respectiv. Or, analiza trăsăturilor esențiale ce definesc conținutul culturii materiale, subliniază că transformările, aparent imperceptibile, care s-au petrecut pe parcurs, au impus adoptarea unui alt mod de viață, ceea ce nu reprezintă un regres față de etapa anterioară, ci un salt calitativ.

În sfîrșit, trebuie să mai adăugăm că, obiectivul la care ne referim prezintă toate caracteristicile tipului de așezare specific culturii Noua, adoptat de predilecție în toată aria sa de dispersare, așa cum a fost definit cu cîteva decenii în urmă¹⁵.

O deosebită importanță pentru cunoașterea structurii unui cenușar au avut-o cercetările din secțiile V și Y (respectiv cenușarele 2, 3 și 5). Astfel, s-a constatat că cenușarul 5 a avut două nivele de locuire, în cel inferior fiind semnalate 4 locuințe, iar în cel superior 3. Locuințele din nivelul inferior sînt

¹³ Vezi mai sus nota 7.

¹⁴ Precizări cu privire la necropola aparținînd culturii

Noua de la Trușești, vezi la M. Petrescu-Dîmbovița (nota 8).

¹⁵ Vezi și notele 1—4.

grupate câte 2 (distanța dintre ele nedepășind 2,50 m), în timp ce acelea din nivelul superior sînt situate la distanțe egale între ele și orientate în așa fel încît cu una din laturile înguste să delimiteze o mică suprafață ce corespunde cu însăși zona centrală a cenușarului (fig. 3—4). O situație similară s-a observat și în cazul cenușarului 2, cu deosebirea că în nivelul inferior erau 3 locuințe (două, una lângă alta și a treia în zona opusă lor), iar în nivelul superior 5, dispuse radial, ca și în cazul cenușarului 5. În ceea ce privește cenușarele 1, 3—4, din datele pe care le avem rezultă că cenușarul 3 avea doar un singur nivel de locuire în care se găseau urmele a 4 locuințe; în cenușarul 4 s-au identificat două nivele de locuire (în cel inferior fiind semnalate 4 locuințe și în cel superior 5). În sfîrșit, în cenușarul 1, de asemenea cu 2 nivele de locuire, s-au identificat 4 locuințe în nivelul inferior și probabil 3 în cel superior (cel de al doilea nivel a fost mult afectat atît de amenajările făcute de geto-daci, cit și, ulterior, prin plantarea zonei centrale a terasei Coasta Banului cu viță de vie).

Construite direct pe solul de călcare, fără o amenajare specială, așa cum se practica în cazul celor aparținînd fazelor IIa—și IIb a culturii Monteoru, podinile locuințelor erau constituite dintr-un strat de pămînt galben, amestecat cu pleavă și puțin prundiș, foarte bine tasat și apoi acoperit cu 1—2 lipituri subțiri, din lut frămîntat cu nisip și pleavă. Nu putem trece cu vederea faptul că la unele locuințe, înainte de a se depune stratul de pămînt galben nisipos, se așternuse peste solul de călcare un strat de prundiș sau pietre mai mari, cum este cazul celor din cenușarul 2 (nivelul inferior). De obicei se făcea această amenajare atunci cînd se considera că solul de călcare nu era îndeajuns de dens pentru a permite construirea unei locuințe solide. Un exemplu edificator ni-l oferă locuința 3, din cenușarul 2, a cărei podină fusese aplicată peste un strat de pietre ce acopereau la rîndul lor două gropi mari și adînci săpate anterior (în faza Monteoru IIb).

Scheletul lemnos al pereților era constituit îndeosebi din nuiele, dispuse într-o rețea foarte densă sau paralel (pe planul vertical al pereților), foarte solid și compact, astfel încît nu mai era necesară decît aplicarea unei lipituri subțiri (din pămînt galben, amestecat de pleavă și paie). În două cazuri (locuința 2 din cenușarul 5 și locuința 5 din cenușarul 2) pereții erau decorați în interior cu arcade în relief, realizate prin apăsarea cu degetul pe lutul moale.

Vatra, mică, de obicei rotundă (al cărei diametru nu depășește 0,70 m, cu excepția cîtorva ce ating 1 m diametru), fără gardină, era plasată aproximativ în centrul încăperii. Întotdeauna vatra era construită pe platformă, după ce în prealabil se depunea un strat de prundiș amestecat cu fragmente ceramice (fragmente ce provin de la vase mai ales sparte ritual, ca în cazul multor vetre din așezările monteorene).

Prin lipiturile groase de 10—15 cm și stratul masiv de amenajare, suprafața vetrelor era înălțată cu circa 30—40 cm față de platformă. În cazuri cu totul excepționale marginile vetrei sînt ușor întărite și înălțate, dar aceasta nu constituie o gardină propriu-zisă, așa cum se observă la acelea monteorene. Mai amintim, de asemenea, că într-una din locuințe fusese amenajată o mică laviță realizată prin depuneri succesive de pămînt și prundiș care i-au înălțat suprafața cu circa 30 cm față de podină. Lipitura subțire din lut crud, cu care se netezise platforma locuinței, acoperea și suprafața laviței.

În inventarul locuințelor au fost semnalate vase întregi sau fragmentare, „așa zisii căței de vatră“, folosiți pentru fixarea vaselor pe vatră, unelte din os, bronz și piatră, podoabe etc., la care ne vom opri mai jos pe larg.

În preajma unor locuințe au fost descoperite cuptoare de tip „țest“ și care au vatra mai mult sau mai puțin asemănătoare unei potcoave. Lipitura groasă de 5—6 cm, uneori refăcută, era aplicată pe un strat de prundiș sau pietre mai mari. Partea superioară, din lipitură groasă de 15—20 cm, era dispusă în așa fel încît să realizeze o boltă a cărei înălțime nu depășea 40—50 cm. De cele mai multe ori, marginile cuptorului erau consolidate la exterior cu un cerc din piatră (bolovani, aleși cam de aceeași mărime). În două cazuri, partea superioară a cuptorului era făcută din plăci subțiri de conglomerat așezate cu grijă ca să nu se năruiască și prinse spre interior cu lipitură. Din cele 10 cuptoare semnalate în așezarea Noua I, numai nr. 1 avea vatra perfect rotundă, similară acelor specifice fazelor Monteoru IIa—IIb de la Cîndești¹⁶. Lipitura vetrei fusese aplicată pe un strat de plăci subțiri de gresie, iar partea superioară, făcută dintr-o lipitură groasă de 25 cm, fusese consolidată la exterior cu piatră (plăci subțiri și bolovani). În zona unde se găsea deschiderea, se amenajase o ușoară treaptă podită cu piatră. Între sfîrșimăturile provenite din boltă au fost găsite fragmentele unui borcan care acoperea la rîndul său cîteva oase de animal (fig. 5).

În legătură cu aceste cuptoare trebuie să menționăm că două, din nivelul inferior al cenușarului 5, se găseau în interspațiul dintre 2 locuințe. Ținînd seama că cele 4 locuințe erau grupate câte 2, atunci este de la sine înțeles că fiecare cuptor fusese plasat în așa fel încît să poată fi folosit de cele două familii apropiate. În schimb, cele 3 cuptoare identificate în nivelul superior al cenușarului 5 se găseau fiecare din ele în preajma celor 3 locuințe ce constituia acum grupul respectiv.

Mai amintim de asemenea că în interspațiul dintre locuințe se găseau uneori vetre mari (cu diametrul de 1—1,20 m), protejate probabil de o construcție nu prea solidă (aceasta avînd doar menirea de a proteja

¹⁶ Mariana Florescu, *Cîndești*, vol. I, în care sînt incluse descoperirile din așezarea aparținînd culturii Monteoru, începînd cu faza IC₃ pînă la faza IIb inclusiv (mss.).

vatra și nu se a fi folosită ca locuință propriu-zisă, ci doar sezonier). În legătură cu aceste vetre, trebuie totuși să subliniem că ele se găseau numai în cenușarele mai mari, unde interspațiul dintre locuințe putea ajunge la 6—8 m, cum este cazul cenușarului 2.

În ceea ce privește gropile folosite pentru depozitarea resturilor menajere, trebuie să facem următoarele precizări. Astfel, în cele 5 cenușare au fost descoperite 12 gropi săpate de la baza nivelului I sau II, unele foarte adânci (2,20 de la suprafața actuală a solului), altele fiind simple alveolări. Pământul de umplutură este întotdeauna brun-cenușiu, nedepus în straturi succesive. În unele cazuri, pe fundul gropilor, dar mai ales la partea lor superioară s-au găsit straturi compacte de piatră, sfărâmături de vetre sau chirpici și foarte puține fragmente ceramice, oase, cărbuni sau unelte deteriorate. Aceste observații ne îndreptățesc să credem că gropile săpate în preajma locuințelor au fost foarte repede umplute, nu altă cu resturi menajere, ci mai ales cu pământ și cenușă, cu piatră și lipituri. Ele au fost săpate în primul rind pentru a avea la îndemână pământ galben nisipos necesar unor construcții și apoi repede umplute, după care s-a nivelat terenul de deasupra, așternându-se uneori și un strat de piatră. Acest fapt este explicabil, dacă ținem seama că interspațiul, de altfel foarte mic, dintre locuințe, era în primul rind folosit pentru amenajarea cuptoarelor și a vetrelor folosite sezonier, încît era imposibil ca aici să mai fie săpate și gropi pentru depozitarea resturilor menajere.

Așa cum am amintit mai sus, în marginea de vest a sectorului Y—X au fost semnalate un număr mare de gropi adânci. Rotunde sau ovale în plan, mai rar cu un contur neregulat, cu profil în formă de pungă sau clopot, cu colțon, rareori cu profil alveolar, gropile aveau umplutura constituită din straturi sau lentile de cenușă, arsură, cărbune, pământ brun, cochilii, oase (foarte multe), numeroase fragmente ceramice, piese din os, ararcori chiar și din bronz. Aceste gropi, folosite în exclusivitate pentru depunerea resturilor menajere, se găseau la cca. 40—55 m de marginile cenușarelor 3 și 4 și la cca. 60 m de cenușarul 2. Concentrarea lor în această zonă ne permite să presupunem că ele fuseseră săpate aici, undestratul de pământ galben nisipos se găsește la numai 1,30-1,80 m adâncime (față de suprafața actuală), dar în același timp, în apropierea locului unde erau plasate cele trei grupe de locuințe, ulterior ele fiind folosite pentru depozitarea resturilor menajere. O situație similară s-a constatat în zona de nord-vest a terasei, unde s-a identificat grupul de gropi (din șanțul 35) din preajma cenușarului 1, din sectorul Z. Acestea se găseau la cca. 70—80 m de marginea cenușarului 1 și la cca. 60 m de o altă lentilă de cenușă (resturile unui grup de locuințe din etapa Noua I, necercetate pînă acum). În sfîrșit, în ceea ce privește sectorul V s-a constatat că la circa 60 m vest de marginile cenușarului se găseau 20 de gropi cu resturi menajere, specifice etapei Noua I.

Așadar, din cercetările făcute pînă acum, rezultă că în așezarea Noua I de la Cîndești complexele de locuire nu se găsesc în aceeași zonă cu gropile folosite pentru depozitarea resturilor menajere, ci în afara perimetrului locuirii propriu-zise. Este de asemenea important să mai subliniem și faptul că deocamdată nu au fost semnalate grupuri de gropi între cenușare (firește sînt totuși unele excepții); nu este vorba de o concentrare în aceste interspații, ci doar de cîteva gropi nu prea apropiate unele de altele. Aceste observații ne permit să presupunem că purtătorii culturii Noua au rezervat în mod deliberat marginile zonei de nord-vest și sud-vest al terasei pentru gropi și au lăsat liberă zona de nord-est și sud-vest, unde existau căile de acces între terasele Corbea și Coasta Banului.

Un alt aspect deosebit de interesant ne-a fost relevat prin cercetarea unor locuri de cult semnalate în marginea cenușarelor din etapa Noua I. În acest sens, ne vom referi la două categorii de descoperiri: locurile de cult din preajma grupurilor de locuințe și o construcție mai deosebită folosită fără îndoială pentru practicarea unor ritualuri de către întreaga comunitate tribală, identificată în zona limitrofă de nord-vest a așezării Noua. Astfel, cu prilejul cercetării cenușarului 5, din sectorul V, s-au găsit două locuri de cult, orientate exact nord-sud, la 6 m distanță de limitele locuințelor. Cel situat la nord fusese amenajat într-o groapă, a cărei adâncime atingea 1,50 m de la suprafața actuală și 80 cm de la baza solului cenușiu cu resturi Noua I, avînd diametrul de 1,60 m. Pe fundul gropii se aplicase o lipitură groasă (lut galben nisipos amestecat cu pleavă), acoperită de o a doua lipitură mai subțire. Exact în centru se delimitase cu o gardină din lipitură o suprafață, cu diametrul de 50 cm. Aici s-au găsit resturi de cărbune și cenușă, arsură și cîteva oase calcinate, peste care fusese așezat un borcan. Pe o mică treaptă, cruțată atunci cînd s-a săpat groapa, se găsea o piatră sfărîmată. Este evident că întregul complex constituia un loc de cult aparținînd micului grup de familie ce locuia în apropiere (cenușarul 5). Ca și în cazul unor descoperiri asemănătoare (mai ales din fazele finale ale culturii Monteoru), constatăm că focul sacru, aprins și întreținut probabil mai mult timp (lipiturile vetrei delimitate de gardina de lut erau transformate într-o masă de arsură roșie), însoțea ritualurile practicate de către cei ce locuiau aici.

În marginea de sud a cenușarului a fost semnalat cel de al doilea loc de cult, situat ca și cel precedent tot la 6 m depărtare de grupul de locuințe. Ca și în cazul menționat mai sus se făcuse o amenajare simplă săpîndu-se o groapă cu diametrul de 1,20 și adîncă 1,30 de suprafața actuală, cu pereții lutuiți, cu 2 straturi succesive de pământ galben nisipos, amestecat cu puțină pleavă. Vatra, de pe fundul gropii, cu lipituri groase de 5 cm, fusese refăcută de 3 ori. Aici cenușa, arsura și cărbunele fuseseră adunate de pe vatră și depuse într-un borcan acoperit cu capac, ce se găsea pe marginea gropii. Trebuie de asemenea să menționăm, că vasul respectiv se afla pe unele din plăcile subțiri de gresie, care încercuiau marginile gropii (ele însă nu formau o gardină propriu-zisă, ci fuseseră așezate orizontal peste solul de călcare). Ca și în cazul

precedent, amenajarea la care ne-am referit mai sus era făcută în vederea practicării unor ritualuri, poate deosebite de acelea ale locului de cult amintit mai sus. Este interesant să subliniem că orientarea lor exactă pe axul nord-sud, cât și unele mici deosebiri de amănunt în ceea ce privește modul de construcție, precum și plasarea vaselor pe care le-am menționat, ne permit să presupunem că ele nu erau folosite concomitent, ci, probabil, periodic, când unul, când altul și în concordanță cu ritualurile, pentru practicarea cărora se făcuseră astfel de amenajări. Nu este însă exclus ca în cadrul unor „ceremonii“ mai ample, să fi fost necesară aprinderea focului sacru în ambele locuri de cult în același timp. În sfârșit, mai amintim că au mai fost semnalate și alte locuri de cult, dar din nefericire observațiile noastre sînt foarte limitate datorită faptului că complexele respective au fost parțial distruse, fie prin săparea unor gropi hallstattiene tîrzii sau geto-dacice, fie prin degradarea terenului în urma plantării cu vie și livadă.

Nu putem trece cu vederea, deci, observațiile făcute cu privire la locul de cult semnalat în cenușarul 2 (din zona Y, T). Aici, după cum am menționat mai sus, cele 5 locuințe din nivelul superior fuseseră dispuse radial, astfel încît cu una din laturile lor înguste să delimiteze o suprafață de 15 m. În această zonă centrală a cenușarului se găsea un loc de cult cu o amenajare aproape identică aceluia amintite mai sus. Groapa fusese săpată cu două trepte (orientate exact la sud) și avea diametrul de 1,20 m; 3 lipituri succesive fuseseră aplicate atît pe trepte cît și în zona inferioară a gropii, folosită ca vatră. Pe treapta superioară era depus un borcan susținut la bază de o apărătoare (câtel de vatră), iar pe cea inferioară o ceașcă. Resturile de cărbune și cenușă ce se găseau pe vatra de pe fundul gropii, fuseseră acoperite cu un borcan cu gura în jos. O situație similară se pare că va fi existat și în cadrul cenușarului 4 (nivelul superior), dar din cauza degradărilor ulterioare din zona centrală a cenușarului nu au putut fi recuperate decît lipituri provenind de la o vatră ce se găsea pe fundul unei alveolări (probabil o groapă identică cu acelea menționate mai sus). Observațiile făcute cu prilejul cercetării cenușarelor 2 și 4 ne permit să presupunem că, în cazul cînd erau mai multe locuințe dispuse radial, locul de cult se găsea în centrul suprafeței delimitate de laturile lor înguste. Dacă avem în vedere că această situație a fost semnalată mai ales la grupurile de locuințe din nivelul superior al așezării Noua I, n-ar fi exclus să se fi adoptat un alt mod de dispunere a locului de cult în cadrul grupului respectiv, chiar dacă amenajarea și ritualurile practicate nu se deosebeau esențial de acelea anterioare. Nu putem totuși să nu subliniem în mod deosebit faptul că distrugerile ulterioare, care au afectat zonele limitrofe ale celor două cenușare, nu ne-au permis să semnalăm aici și urmele altor locuri de cult, similare celor din cenușarul 5. Prin urmare, nu avem certitudinea că în cazurile respective în afară de locul de cult situat central nu vor fi existat și altele mai mici, plasate la o oarecare distanță de locuințe.

Așa cum am precizat mai sus, în așezarea Noua I de la Cîndești a fost semnalată și o a doua categorie de locuri de cult, cu o construcție oarecum deosebită. În legătură cu acestea este necesar să precizăm zona pe care o ocupau în cadrul așezării respective. În acest sens, reamintim că prin cercetările efectuate pe terasa Coasta Banului s-a constatat, așa cum am arătat deja, că grupurile de gropi folosite pentru depozitarea resturilor menajere și care se găseau în preajma cenușarelor erau masate către marginea de nord-vest sau cea de sud-vest a terasei, fiind inexistente în zona de vest secționată de șanțurile transversale T₁—T₃. O situație similară va fi existat probabil și în zona de est, unde nu au fost semnalate pînă în prezent concentrări de gropi în preajma așezării respective. Prin urmare, perimetrul așezării Noua nu era delimitat de un „cîmp de gropi“, ele fiind masate doar în anumite zone limitrofe ale acesteia. Am insistat asupra acestor date pentru a releva faptul că cea de a doua categorie de locuri de cult a fost semnalată în marginea de est a așezării Noua I (unde nu se găseau gropi cu resturi menajere), la o distanță de 30 m de cenușarele 2—3. Deși în zona la care ne referim se găsesc numeroase gropi La Tène sau prefeudale, iar ulterior terenul a fost plantat cu vie și livadă, s-a păstrat totuși aproape intactă partea inferioară a unui loc de cult. S-a putut observa astfel că baza unei gropi La Tène a acoperit și a distrus parțial cu cotlonul ei o groapă mai veche, perfect rotundă, cu diametrul de 2,50 m și a cărei adîncime atîngea probabil 1,50 m de la baza solului cenușiu, ce se subție treptat, marcînd limitele așezării Noua. Săparea gropii a fost făcută cu grijă pentru a se obține un prag semicircular, înalt de 30 cm față de bază, cu 3 trepte de acces, situate exact la est. O lipitură groasă de 15 cm, din pămînt galben nisipos, a podit groapa și a acoperit pragul semicircular, după care o ardere puternică a transformat-o într-o platformă cărămie (la demontare s-a observat clar că arderea afectase doar partea superioară a lipiturii, ea stingîndu-se treptat către bază). S-au aplicat apoi două straturi de lipituri subțiri de lut galben nisipos, care au acoperit și treptele de la intrare. În zona centrală, o gardină constituită din 3 lipituri, dispuse concentric, cea interioară avînd înălțimea de 20 cm, a doua, de 12 cm, și ultima de la exterior, de 8 cm, delimitau o suprafață cu diametrul de 50 cm. Această gardină a fost făcută după arderea platformei. Către una din limitele pragului circular, s-a observat o mică alveolare, adîncă de 15 cm și cu diametrul de 10 cm, făcută cu prilejul săpării gropii (cînd s-a cruțat și suprafața pragului). Marginile acestei alveolări fuseseră subliniate cu o mică gardină, aplicată peste lipitura ce acoperea podina și pragul respectiv. Este posibil ca acest mic lăcaș, împreună cu un altul, să fi fost plasate la cele două limite ale pragului, dar nu trebuie să excludem ca ele să fi existat la distanțe egale pe întreaga suprafață a pragului respectiv. Atît vatra de pe podină, cît și lăcașul de pe prag aveau lipiturile puternic zgurificate ca urmare a întîrzierii timp îndelungat a unui foc puternic. Cărbunele și arsura fuseseră strînse și depuse probabil într-un vas (un borcan cu capac) care se afla lîngă intrare. Pe fundul cotlonului gropii La Tène, care a distrus parțial și treptele de la intrare, s-au găsit cărbuni, cenușă, precum și fragmente ceramice provenind de la vasul sfărîmat și împrăștiat cînd

s-a făcut săpătura ulterioară. De asemenea, pe prag, lingă lăcaș, fuseseră depuse două cești (din care s-au recuperat fragmentele căzute în lăcașul respectiv și pe podină). În mod deosebit mai amintim că pe podină s-au descoperit și bucăți de lipitură provenind de la pereți. Ținând seama că aici, gropile săpate ulterior nu au deranjat și nici distrus urmele unor anexe sau locuințe, trebuie să admitem că vatra și lăcașurile de pe prag fuseseră de astă dată protejate de o construcție relativ solidă, având lipituri similare cu pereții locuințelor din cenușarele din apropiere. Firește, s-ar putea presupune că aceasta nu ar fi un loc de cult ci o locuință obișnuită, dar insistăm că amenajarea vetrei de pe podină, al cărei diametru cu gardină atingea 70cm, și pragul îngust, pe suprafața căruia se găseau probabil două sau mai multe lăcașuri pentru a putea fi întreținut focul, grămada de cenușă cu cărbune împreună cu fragmentele ceramice ce se găseau lingă intrare, sînt o dovadă că această construcție era făcută pentru un alt scop. De asemenea, plasarea ei în marginea așezării Noua, în zona care nu era folosită nici pentru locuințe, nici pentru depozitarea resturilor menajere, subliniază fără îndoială faptul că aici era un loc de cult cu o semnificație deosebită, unde se practicau ritualuri la care participa întreaga comunitate tribală. Semnalarea unor locuri de cult în cadrul grupurilor de locuințe, amenajate mai mult sau mai puțin pretențios, dovedește practicarea unor ritualuri cu un caracter limitat, familial sau specific unui grup de familie. Așa pot fi de altfel explicate micile deosebiri ce s-au semnalat între modul de amenajare a diferitelor locuri de cult identificate la Cîndești. În același timp, așa cum s-a constatat și cu prilejul cercetării așezării Monteoru, pentru tot ce implica viața întregii comunități tribale existau fără îndoială ritualuri deosebite, ce se practicau într-un loc special amenajat și care aparținea tuturor. Din acest punct de vedere, descoperirile de la Cîndești din așezarea Noua ne dezvăluie aspecte ale unei bogate și complexe vieți spirituale.

Din cele prezentate mai sus rezultă că cercetările efectuate, mai ales între anii 1976—1982 la Cîndești au oferit numeroase date referitoare la așezarea corespunzătoare etapei Noua I. Din acest motiv am considerat necesar să ne oprim cu insistență asupra celor mai semnificative complexe care să ilustreze trăsăturile esențiale ale noului tip de așezare adoptată la sfîrșitul bronzului mijlociu aici, unde evoluase în cursul unei lungi perioade de timp cultura Monteoru.

În comparație cu datele referitoare la etapa Noua I, rezultatele obținute în vederea cunoașterii așezării Noua II, deși sînt mai puțin numeroase, sînt totuși la fel de semnificative. Secționarea a 3 cenușare precum și cercetarea unui număr de 39 de gropi au oferit numeroase elemente pentru a putea reconstitui trăsăturile așezării în cea de a doua etapă de dezvoltare a culturii Noua. Firește, nu ne vom opri la descrierea tuturor complexelor de locuire, ci vom sublinia acolo unde este cazul noile elemente referitoare la construcția de locuințe, vetre, gropi etc.

Deja am menționat mai sus că, în comparație cu așezarea caracteristică etapei Noua I, acum cenușarele sînt constituite din cîte 2 sau 3 locuințe, situate cu 30—40 m distanță sporită față de cele anterioare. De asemenea, s-a observat că locuințele sînt mai mari, unele cu două încăperi, cum este cazul acelor din cenușarul 2 și a unei locuințe din cenușarul 1. Dispoziția lor în cadrul grupului este similară celor semnalate anterior (cînd doar 2 sînt situate la 3—4 m distanță una de alta, iar atunci cînd sînt 3 și de aceeași mărime sînt dispuse radial). La construcția locuințelor nu au intervenit elemente noi, cu deosebire doar că stratul de lut crud, care constituie podina, este ceva mai consistent. Se mențin de asemenea vetrele rotunde și cu lipiturile aplicate pe platformă sau pe un strat de amenajare. Scheletul lemnos al pereților este solid încît nu era necesară decît aplicarea unei lipituri subțiri. Într-un singur caz au putut fi sesizate gropile stîlpilor care susțineau rețeaua de nuiele a pereților. Predomină acum cuptoarele de tip „fest”, în formă de poteovă, cu excepția unuia singur care avea vatra rotundă. Gropile folosite pentru depozitarea resturilor menajere sînt de asemenea concentrate în aceeași zonă, unde se găseau și acelea ale așezării Noua I, ele fiind doar situate la o distanță mai mare de grupurile de locuințe. Prin formă, prin profil, adîncime și pămînt de umplutură ele sînt însă asemănătoare celor din etapa Noua I. Ca și în cazul precedent, au fost semnalate gropi în preajma locuințelor, de data aceasta mai mici și puțin adînci, prea puțin folosite pentru depozitarea resturilor menajere, ele fiind ca și în cazul precedent săpate pentru a se scoate lut galben și apoi repede umplute și acoperite cu pietre. Două locuri de cult, unul situat în zona centrală și al doilea în marginea de vest, descoperite în cenușarele 1 și 3, sînt identice celor menționate la descrierea cenușarului 5, din etapa Noua I.

Din cele expuse pînă acum se poate observa că trăsăturile esențiale care definesc tipul de așezare sînt comune ambelor etape de evoluție ale culturii Noua. Micile deosebiri de amănunt sînt aproape nesemnificative, astfel încît specificul așezării Noua ne apare bine definit, caracteristicile conturate în primă etapă menținîndu-se și în cea de a doua, fără schimbări esențiale.

* * *

După cum este bine știut, pentru cunoașterea conținutului și trăsăturilor esențiale ale unei culturi, a legăturilor cu regiuni mai mult sau mai puțin apropiate, inventarul de unelte și armă, podoabe și bijuterii, piese de cult sau ceramică, oferă elementele principale pentru reconstituirea celor mai variate aspecte ale vieții materiale și spirituale ale unui grup de comunități tribale. Ținând seama de acestea, este firesc ca în afară de observațiile referitoare la tipul de așezare și implicit a complexelor de locuire și cult, din care este constituită, trebuie să ne oprim la întregul ansamblu de material descoperit cu prilejul săpăturilor. Din acest punct de vedere, este necesar să subliniem încă de la început că ne vom opri îndeosebi la elementele semnificative și în același timp dominante în cadrul așezării de la Cîndești, pentru a scoate în evidență

caracteristicile celor două etape de evoluție ale culturii Noua, așa cum se reflectă ele prin rezultatele obținute până acum.

Astfel, constatăm că în ambele etape (Noua I și Noua II), piesele din os (fie că ne referim la unelte, podoabe etc.) ocupă un loc important, atât prin frecvență și varietate, cât și prin maniera lor specifică de prelucrare (fig. 6—14). În acest sens, se detașează net câteva categorii ale căror procentaje înscriu valori maxime și dau în același timp o notă specifică inventarului așezării Noua de la Cindești. În această ordine de idei, s-a constatat că omoplatul creștat (lucrat din os de vită, mai rar din porc sau cal), la care se aplică creștături pe marginea cavității glenoide, apare frecvent în toate complexele de locuire (fig. 7/1, 5, 7—8; 14/6). În unele cazuri, această piesă putea fi folosită, ca daltă sau cuțit—răzuitor (partea opusă cavității glenoide) (fig. 7/8). Alături de acesta, un grup numeros de unelte finite sau în curs de prelucrare îl constituie secerile-tupik. Cu toate că de cele mai multe ori prelucrarea osului (partea inferioară a maxilarului de porc sau vită) se limitează doar la accentuarea curbării exterioare a acestora și transformarea marginii în tăiș, trebuie să mai remarcăm și prezența a numeroase seceri frumos finisate (fig. 6/11; 12/5—6). În aceste cazuri sînt îndepărtate părțile laterale ale maxilarului, iar curbura interioară este mult accentuată, astfel încît ele devin asemănătoare unor cosoare masive (fig. 6/12). În mod deosebit atragem atenția că într-o locuință din etapa Noua II a fost descoperită o seceră în miniatură, lucrată dintr-o așchie din os, care imita perfect unul din prototipurile din metal specifice bronzului târziu. Este vorba de secerile cu buton, prezente după cum se știe în depozitele sau descoperirile întâmplătoare din aria Noua. Această categorie de seceri, care nu este specifică spațiului carpato-dunărean, a fost adoptată de către purtătorii Noua odată cu pătrunderea elementelor Srubno-Hvalinsk. În aceeași ordine de idei, reamintim că secerile-tupik sînt o categorie importantă și în inventarul culturii Sabatinovka, rezultată după cum se știe din contopirea fondului local vechi cu elemente de tip Srubi (indeosebi)¹⁷.

Nu mai puțin variate sînt cosoarele din os lucrate din maxilar sau așchii late de os, precum și din coaste, finisate adesea cu deosebită grijă. Menționăm astfel exemplarele masive cu lama arcuită, lată, virful ascuțit și cu mîner, sau piesele cu tăișul aproape drept și virful rotunjit (fig. 6/8). Nu lipsesc nici cosoarele mai mici cu lama foarte lată, cu tăișul drept și marginea opusă ușor arcuită și cu muchie, lucrate de obicei din așchii late sau omoplat (fig. 11/12). Într-un singur caz, se pare, că urma să fie finisat un exemplar care să reprezinte copia în os a cosorului de metal de tip Sosnovaia-Maza, așa cum este cel de la Cavadinesti¹⁸ (fig. 6/6). Cosorul la care ne referim este doar în primul stadiu de prelucrare, fiind tăiată doar forma brută, după care urma să fie ascuțit (deja se observă că se începuse subțierea tăișului), să fie îndepărtate toate asperitățile și să fie lustruit. Cu toate că în spațiul carpato-dunărean exemplarele similare prototipului de metal „Sosnovaia—Maza” nu sînt prea numeroase, trebuie totuși să remarcăm că prezența lor aici dă o notă specifică atât inventarului culturii Noua, cât și al aceluia caracteristic culturii Sabatinovka¹⁹ (fig. 6/6).

Urmează apoi grupul numeros al cuțitelor din os, prelucrate de obicei pentru a avea o dublă funcționalitate. Astfel, în afară de exemplarele folosite mai ales pentru tăiat, s-au găsit numeroase cuțite-răzuitoare (cele cu lamă lată și mîner masiv) sau piese la care mînerul este transformat în daltă. În general, la această categorie de unelte prelucrarea se limita doar la îndepărtarea capetelor coastei, pentru a se obține o lamă de dimensiuni variabile, după care se ascuțea una din laturi, încercîndu-se cîte o dată să se dea și o oarecare curbură tăișului, iar mînerul (în realitate porțiunea rămasă neascuțită) era ușor lustruit. Cînd aceste piese erau folosite și ca dălți, latura îngustă a mînerului era ascuțită, iar cînd lama urma să fie transformată în răzuitor, tăișul rămînea drept (fig. 6/3—4, 7—8, 13).

Într-un singur caz s-a încercat să se obțină un cuțit asemănător celor de metal, similar prototipurilor identificate în depozitele de la Băleni sau Ulmi - Liteni; la aceasta, însă, tăișul era convex, virful probabil ascuțit, iar mînerul realizat prin îngustarea lamei avea două orificii pentru a fi înmănușat în altul mai solid (fig. 6/5). În comparație cu celelalte categorii pe care le-am menționat, cuțitele, chiar atunci cînd au o dublă funcționalitate, nu constituie un element specific culturii Noua decît atunci cînd au trăsături deosebite, ele fiind folosite în tot cursul epocii bronzului, iar în cazul culturii Monteoru, de exemplu, apar încă din faza IC, înscriind în cadrul celorlalte faze un procentaj mai mult sau mai puțin variabil²⁰.

În sfîrșit, numeroase și variate tipologic sînt răzuitoarele și pieptenii-răzuitor prelucrate din coaste și așchii de os, precum și din corn. Cînd sînt prelucrate din coaste au tăișul lamei realizat ca și la cuțitele obișnuite și zimțat mărunt, iar în alte cazuri se aplică un grup de creștături adînci (fig. 11/13; 13/12, 14—15).

În legătură cu categoria menționată aici nu putem să nu subliniem faptul că în inventarul culturii Monteoru, de exemplu, aceasta nu deținea un procentaj prea ridicat, în timp ce acum, atât în etapa Noua I cît și în Noua II, înscriu o valoare substanțial sporită, încît constituie unul din elementele ei specifice. Ca și

¹⁷ Vezi mai sus nota 1 precum și Adrian C. Florescu, *Repertoriul obiectivelor Noua pe teritoriul României*, în care este bibliografia de pînă în anul 1985, inclusiv.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ Există totuși unele mici deosebiri între cuțitele folo-

site de purtătorii culturilor Monteoru și Noua. Astfel, constatăm că în aria culturii Monteoru sînt mai frecvente cuțitele lungi cu mîner bine conturat, folosite de obicei pentru răzuire și mai puțin pentru tăiat, în timp ce acum sînt utilizate cuțitele mici prelucrate de cele mai multe ori cu deosebită grijă.

în cazul culturii Noua, piese de acest tip se găsește și în inventarul culturii Sabatinovka, unde sînt semnalate în mod obișnuit, alături de secerile-tupik sau omoplași crestați²¹. Urmează apoi grupul relativ numeros al dălților lucrate din coaste, din așchii de os sau corn, finisate uneori cu deosebită grijă, iar alteori numai în zona capătului de întrebuințare. În funcție de utilitate, dălțile sînt de dimensiuni variabile (de la foarte mici la foarte mari) și diversificate tipologic, cele mai interesante fiind exemplarele dreptunghiulare (similare dălților din piatră sau metal) (fig. 8/1, 6; 9/1, 5), realizate prin ascuțirea capătului îngust a oaselor mici. De cele mai multe ori ele sînt prelucrate cu mai puțină acuratețe numai în zona de strictă întrebuințare. Firește, în culturile bronzului mijlociu, această categorie de dălți din os este bine reprezentată, dar numărul mare și varietatea lor le inscriu totuși printre piesele caracteristice culturii Noua. În sfîrșit, foarte numeroase și variate sînt împungătoarele din os, lucrate din așchii, oase mici, corn etc., finisate de cele mai multe ori numai în zona capătului de întrebuințare. Ca și dălțile, ele sînt de dimensiuni variabile, în funcție de utilitatea lor propriu-zisă (fig. 10/1—4, 7—9, 11—13, 15). Alături de împungătoare, acele din os sînt relativ numeroase, majoritatea fiind simple, prevăzute doar cu urechiușă, dar nu putem omite faptul că s-au găsit și exemplare cu protuberanță, capul mult îngroșat, cilindric, folosite încă ca podoabe, după cum vom arăta mai jos. Mai trebuie să amintim că s-au semnalat spatule și minere din os, șlefuitoare etc., precum și alte piese de utilitate mai mult sau mai puțin precizată (fig. 33/1—11; 35/5). Nu putem trece cu vederea că în unele complexe de locuire au fost descoperite săpăliși, lucrate fie din corn de cerb sau din oase mari, avînd caracteristici similare celor găsite în inventarul așezărilor monteorene.

Prin urmare, dacă judecăm în ansamblu inventarul de unelte și alte piese din os din așezarea Noua de la Cîndești, constatăm că el este identic celui semnalat în alte obiective contemporane, ca de exemplu: Girbovăț, Lichitișeni, Bărboasa, Tăvădărești, Trușești, Corlăteni etc.

Mai puțin variate, dar foarte importante prin caracterul lor funcțional, sînt uneltele din piatră care, alături de acelea din os, întregesc în ansamblu inventarul așezării Noua de la Cîndești. Dintre acestea, două grupuri se detașează net; cosoarele lucrate din piatră dură sau cu o textură medie și, incidental, din roci cu duritate mică, de tipul silicitelor sau marnelor, frecvente în zona respectivă, după care urmează topoarele-ciocan, de obicei cu ceafa cilindrică (fig. 15/1—8).

Cosoarele cu lamă lată sau îngustă, curbată mai mult sau mai puțin accentuat, cu virful ascuțit sau rotunjit, cu sau fără talon, sînt finisate de cele mai multe ori cu deosebită grijă. Alături de acestea apar firește și piese prelucrate superficial, lama lor păstrînd încă pe ambele fețe ciopliturile largi rezultate din primul stadiu de finisare. La acestea din urmă, în zona tășului, ciopliturile sînt îndepărtate printr-o lustruire atentă, astfel încît întrebuințarea lor devine foarte facilă (fig. 14/1; 15/1—2, 7).

După cum este bine știut, această categorie de unelte apărută încă de la începutul epocii bronzului s-a menținut pînă în pragul bronzului tîrziu fără schimbări esențiale. Prezența lor în cadrul inventarului așezării Noua de la Cîndești reprezintă fără îndoială continuarea directă a prototipului frecvent anterior în aria de răspîndire a culturii Monteoru.

În mod deosebit atragem atenția că alături de acest grup, nu prea numeros de altfel, au fost semnalate și cîteva exemplare fragmentare provenind de la cosoare cu lamă lată, tășul drept și marginea opusă ușor curbată, cu virful rotunjit și fără talon. În legătură cu această categorie de cosoare trebuie să facem unele precizări: se știe, astfel, că ele au apărut la începutul epocii bronzului și constituiau prototipul predominant; ulterior (dacă ne referim la aria Monteoru), continuînd să fie folosite alături de tipul menționat mai sus, dar într-un procentaj vizibil diminuat, pentru ca apoi să fie practic eliminate. Prin urmare, reapariția acestui tip în inventarul așezării Noua nu reprezintă o continuare firească a unui grup de piese frecvente anterior, el fiind readus aici, așa cum s-a precizat, de către purtătorii Srubno-Hvalinsk. Menționăm în acest sens că cosoarele de tipul la care ne-am referit sînt lucrate adesea din silex, așa cum este cazul exemplarelor de la Trușești sau Bărboasa și sînt similare unora din exemplarele semnalate de altfel destul de rar și în aria Sabatinovka²² (fig. 15/6).

Alături de cosoare au fost semnalate topoarele-ciocan cu ceafa cilindrică mai mult sau mai puțin accentuată, cu profilul drept sau ușor curbat și cu tășul arcuit. Lucrate în exclusivitate din roci dure sau foarte dure, ele se remarcă printr-o prelucrare foarte îngrijită, fiind întotdeauna îndepărtate toate asperitățile rezultate din primele stadii de finisare (fig. 15/5).

În afară de acestea au mai fost identificate și alte categorii de piese folosite doar incidental. În acest sens, menționăm unele ciocane din piatră dură de formă poliedrică sau cilindrică, la care prelucrarea se limita doar la netezirea suprafeței ce urma să fie folosită ca atare. Un singur exemplar este oarecum deosebit atît prin formă cît și prin roca din care a fost prelucrat. Ne referim aici la un „ciocan“ din malachit, în formă de trunchi de piramidă cu laturile inegale (suprafața centrală rectangulară și cele laterale îngustate ușor trapezoidale). Cu toate că s-a observat o ușoară deteriorare care ar putea fi rezultată de la folosirea acestei piese ca ciocan, avînd totuși în vedere forma cît și roca din care a fost prelucrat, n-ar fi exclus ca el să fi avut nu numai o întrebuințare practică. Această categorie (nu prototipul ca atare), realizată din malachit, a putut apare în aria Noua odată cu contactul stabilit cu elementele răsăritene²³ (fig. 15/8).

²¹ Vezi mai sus notele 1—4.

²² *Ibidem.*

²³ *Ibidem.*

Un loc însemnat pentru cunoașterea inventarului așezării Noua de la Cindești, îl are grupul de piese prelucrate din bronz. În mod deosebit trebuie să atragem atenția că cele 26 de exemplare întregi sau fragmentare identificate în această așezare, cât și diversitatea lor tipologică reprezintă o frecvență aproape maximă dacă ținem seama că, exceptând obiectivul de la Gîrbovăț, unde s-au săpat integral 4 cenușare și în care s-au găsit 54 de piese din bronz, în celelalte obiective mai intens cercetate s-au descoperit doar 4 pînă la 18 exemplare (Bărboasa, Lichitișeni, Trușești, Valea Lupului), excluzînd numai stațiunea de la Tăvădărăști, unde s-au găsit 21 de obiecte de bronz²⁴ (fig. 16/1—5).

În acest sens, remarcăm prezența la Cindești a numeroase prototipuri începînd cu simplele ace; banale, pînă la seceri, cuțite, vîrfuri de săgeată, podoabe etc. Așadar, nu numai prin numărul relativ mare, dar și prin gama diversificată de piese, această așezare Noua ne permite ca alături de cea de la Gîrbovăț (cel mai mare obiectiv Noua cercetat pînă în prezent), să adăugăm repertoriului pieselor de bronz noi tipuri (avem în vedere în primul rînd exemplarele semnalate în complexe de locuire și nu în depozitele sau alte descoperiri întimplătoare de pe locul sau în apropierea unei așezări Noua).

Dintre piesele din bronz descoperite la Cindești menționăm în primul rînd lama de cuțit din foaie de bronz, cu tăișul ușor știrbit de la întrebuițare. Cuțitul avea probabil un minier (realizat prin îngustarea lamei), pentru a fi înmănușat solid. Acestuia i se mai adaugă 3 seceri din bronz (2 cu cîrlig și cu spin și una cu buton), descoperite într-un vas din marginea cenușarului Noua II de pe Coasta Banului, precum și un vîrf de seceră (probabil de tipul Ulmi-Liteni), găsite în locuința 2, din cenușarul 3 — Noua I (fig. 16/1). După cum este bine știut, mai ales în zona răsăriteană a ariei Noua, cele 3 tipuri de seceri menționate mai sus sînt semnalate fie în vatra unor așezări Noua, cum este cazul la Gîrbovăț, fie în depozitele corespunzătoare acestei culturi, ca de exemplu la Ciorani, Duda, Țigănești, Ulmi-Liteni etc.²⁵ (fig. 16/1—5). În ceea ce privește lama de cuțit, ea provine indiscutabil de la un exemplar similar celor ce fac parte din depozitele de la Băleni, Gura Dobrogei sau din așezarea de la Botoșana etc.,²⁶ specifice culturii Noua. Nu putem, de asemenea, să nu reamintim faptul că seceră de tipul Ulmi-Liteni se întilnește în exclusivitate în spațiul situat între Carpații Orientali și Nispru și a apărut așa cum s-a precizat, ca rezultat al contaminării unor tipuri caucaziene și central-europene și este caracteristică repertoriului de bronzuri specifice culturilor Noua-Sabatinovka²⁷ (fig. 16/2). În aceeași ordine de idei, trebuie să amintim că tipul de cuțit cu lama îngustă dreaptă, care apare de obicei în aria Noua-Sabatinovka, reprezintă de asemenea adoptarea prototipului folosit cu predilecție în zonele aferente centrelor metalurgice din sudul Uralului. Apariția lui în spațiul carpato-dunărean în așezări ca Botoșana sau Cindești sau în depozitele Băleni și Gura Dobrogei (aceasta din urmă fiind în exclusivitate de factură răsăriteană), subliniază că elementele Srubno-Hvalinsk au adus din centre metalurgice foarte îndepărtate o gamă variată de piese care au fost apoi adoptate și adaptate de către cei ce locuiau aici²⁸.

În afară de piesele la care ne-am referit mai sus, atît în complexe de locuire Noua I, cît și în acelea Noua II, au fost semnalate și alte piese din bronz ca, de exemplu, ace simple, cu capul inelar sau cu protuberanță, împungătoare și mici dălțițe, care nu se deosebesc de tipurile obișnuite, specifice culturii Noua (fig. 32/6, 9, 11—12, 14—15, 17—18). Firește, sînt și cazuri cînd aceste piese mărunte aparțin unor tipuri de certă factură răsăriteană cum este cazul la Gîrbovăț, Tăvădărești sau Bărboasa ori în depozitele de la Ulmi-Liteni sau Băleni, dar, deocamdată, la Cindești asemenea exemplare nu au fost încă semnalate²⁹.

În sfîrșit, nu putem încheia prezentarea inventarului așezării Noua fără a aminti că atît în complexe de locuire cît și în pămîntul din umplutura gropilor adiacente cenușarelor au fost descoperite rișnițe rotunde sau ovale, întregi sau fragmentare, lucrate din gresie, cu una din fețe mult albiată și tocită de la o întrebuițare îndelungată, precum și frecătoare din piatră dură, rotunde sau poliedrice (deteriorate sau prea puțin utilizate). Menționăm apoi greutatea piramidale din lut ars, cu muchiile crestate și greutatea rotunde sau ovale, perforate central.

Mai numeroase și variate sînt însă fusaiiolele din lut ars sau, în mod excepțional, lucrate din os. Cele din lut ars sînt de obicei lenticulare și numai arareori tronconice (fig. 30/1—4, 7, 9; 31/1—2, 4, 6—7). În două cazuri, ele erau ornamentate cu cercuri alternînd cu șiruri de împunsături dispuse concentric sau cu caneluri radiale (fig. 31/5). Cele cîteva fusaiiole din os, ușor tronconice sau semisferice, erau lucrate fie din rotule sau capătul superior al femurului (fig. 30/5—6, 8). Au mai fost descoperite și cîteva runde cu suprafețele plane, perforate sau chiar fragmente ceramice transformate în runde (unele au un mic orificiu central).

În mod deosebit trebuie să menționăm că atît în complexe de locuire specifice etapei Noua I, cît și în acelea din etapa Noua II, au fost descoperite cîteva miniaturi de roți de car, cu bucsă, lucrate din

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ *Ibidem*; vezi și M. Petrescu-Dîmbovița și M. Florescu, în *Inventaria archaeologica*, X, 1974, pl. 8; M. Petrescu-Dîmbovița, *Depozitele de bronzuri din România*, București, 1975, p. 23—37.

²⁶ Adrian C. Florescu, *Cultura Noua pe teritoriul României* (mss.).

²⁷ Adrian C. Florescu, în *Dacia*, N.S., XI, 1967, p. 40—

95, unde se discută mai amplu tipul la care ne-am referit mai sus; idem, *Cultura Noua pe teritoriul României* (mss.).

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ Prelucrarea osului și a pieselor de bronz, specifice purtătorilor culturii Noua, a constituit subiectul a două comunicări susținute de Adrian Florescu la Bala Mare (1981) și Iași (1986) (ambele vor fi inserate într-un articol ce urmează a fi dat la tipar).

lut ars, similare pieselor semnalate în așezările specifice culturilor bronzului mijlociu din spațiul carpatodunărean, ca, de exemplu, Monteoru, Wietemberg sau Otomani.

* * *

Așadar, din cele prezentate mai sus, se detașează net faptul că în inventarul așezării Noua (în ambele etape) predomină piesele din os similare celor identificate în celelalte obiective contemporane. În legătură cu aceasta, este necesar să scoatem în evidență faptul că, la Cindești, ca și la Gîrbovăț, numărul exemplarelor din os, finite, în curs de prelucrare, deșeuri, fragmentele tăiate și pregătite pentru a fi transformate în piese utilizabile etc., este copleșitor, în comparație cu celelalte categorii (piatră, bronz, lut ars etc.), încît nu greșim dacă considerăm că „industria osului” constituie o activitate importantă. În legătură cu aceasta, este interesant de amintit că la Gîrbovăț de exemplu s-au descoperit circa 600 de piese finite sau deteriorate după o întrebuințare îndelungată și circa 1 000 de exemplare în curs de prelucrare. Dacă păstrăm proporțiile și ne referim la volumul cercetărilor, Gîrbovățul fiind pînă în prezent unica așezare Noua săpată intens, cele 200 de piese găsite la Cindești și căroră li se adaugă cel puțin 500 de deșeuri, dovedesc o preocupare permanentă de a se obține cît mai multe și mai variate piese din os, unele cu dublă funcționalitate, altele, mai mici, de uz casnic³⁰.

În mod deosebit trebuie să mai atragem atenția că, deocamdată, nu au putut fi sesizate diferențieri nete între categoriile de piese din os, folosite cu precădere în etapa Noua I, față de etapa Noua II. Aceasta, firește, se datorează faptului că, la Cindești, așezarea Noua II nu a fost atît de intens cercetată ca aceea corespunzătoare etapei Noua I (dar, mai ales, că stațiunea Noua II a fost răscolită de lucrările ulterioare care au distrus și împrăștiat un mare număr de piese; ne referim la amenajările făcute pentru locuințe, precum și la săparea unor gropi mari, folosite pentru depozitarea resturilor menajere și pentru provizii, din Hallstatt și epoca geto-dacă). Aceasta însă nu înseamnă că nu au existat anumite preferințe; astfel, secerile din bronz cu cîrlig și spin, cele cu buton, celturile, acele cu protuberanțe pe tijă, anumite tipuri de psalii din os sau din bronz, se întîlnesc în mod obișnuit în așezările Noua II, deși s-au semnalat și cîteva cazuri cînd apar și în etapa Noua I (ace, unele psalii etc.). Dar indiferent de aceste carențe, datorate exclusiv stadiului diferențiat de cercetare a celor două așezări (Noua I—II), inventarul obiectivului de la Cindești este absolut tipic culturii Noua. El reflectă în ansamblu schimbările survenite în etapa sa de cristalizare și totodată atestă continuarea noilor elemente apărute în cea de a doua etapă de dezvoltare Noua II a culturii respective.

Nu întîmplător am insistat asupra datelor consemnate mai sus, deoarece după cum se știe, în zona situată la curbura Carpaților Răsăriteni, în nucleul ariei monteorene, așezarea Noua de la Cindești este nu numai primul obiectiv cercetat, ci se înscrie printre cele mai mari săpături efectuate pînă acum, cu bogate rezultate.

* * *

Cu toate că pare poate desuet faptul că ne-am oprit cu atîta insistență la anumite aspecte relevate de săpăturile de la Cindești și ne referim în primul rînd la observațiile privind tipul de așezări, noile forme de grupare a locuințelor, modalitățile de construcție ale acestora, precum și la inventarul principal de unelte și alte piese de uz casnic, am avut în vedere că ele constituie elementele esențiale ce definesc trăsăturile și conținutul unei culturi. Este indiscutabil că acestea reflectă noul mod de organizare internă tribală, activitățile economice preferențiale și posibilitățile de obținere mai facilă a celor necesare traiului.

În același timp, în concordanță cu noul mod de viață sint stabilite noi legături, sint adoptate și adaptate integral elemente noi, netradiționale etc. Desigur aceasta nu înseamnă că trebuie neglijate celelalte categorii de materiale semnalate în inventarul așezărilor, cum sînt de exemplu, ceramica, armele, podoabele, plastica zoomorfă și antropomorfă, piesele mai mici cu o utilitate limitată etc.; ele întregesc ansamblul, dar nu definesc structural noul mod de viață. Am făcut aceste precizări pentru că există adesea tendința ca să se dea unor elemente ale inventarului unei așezări, cum este de exemplu ceramica, o importanță pînă la absolutizare, neglijîndu-se faptul că ea nu reprezintă totuși decît una din categoriile ansamblului de descoperiri dintr-un obiectiv și aceasta în ciuda faptului că este cea mai numeroasă.

Este însă adevărat că ceramica are un caracter mai labil, în sensul că adoptarea și adaptarea unor noi forme de vase și motive decorative se petrece mult mai rapid, astfel încît pot fi sesizate cu mai multă ușurință unele influențe sau contacte directe cu purtătorii culturilor învecinate (fig. 17—29). Înainte de a prezenta caracteristicile ceramicii specifice celor două etape ale culturii Noua de la Cindești, este necesar după părerea noastră să facem unele precizări. Astfel, volumul cercetărilor dintr-o așezare și mai ales preferințele celor care au locuit-o duc în mod inevitabil la sublinierea unor caracteristici particulare, dar care nu afectează, nu modifică trăsăturile esențiale ale ceramicii culturii respective.

În acest sens, dacă ne referim la stațiunea de la Cindești este firesc să sesizăm aici perpetuarea mai ales a formelor tradiționale monteorene, mai mult decît în zonele din afara ariei ei de răspîndire, așa cum este cazul la Vinători, Cavadinești, Gîrbovăț, Bârboasă, Trușești, Corlăteni etc. În același timp, prin

³⁰ Vezi, pentru această, Adrian Florescu, art. în *Reper-toriul obiectivelor Nouă pe teritoriul României*, cit. și considerațiile referitoare la cultura respectivă, precum și nota 29.

poziția sa geografică (la curbura Carpaților Răsăriteni, în zona de contact cu cîmpia), aici vor fi mai numeroase elementele sudice de tip Coslogeni, de exemplu, decît la Lichitișeni, Probota, Corlăteni sau Trușești.

Așadar, în repertoriul de forme ceramice și motive decorative semnalat pînă în prezent în așezarea Noua de Cîndești vom constata în primul rînd că ea conține toate trăsăturile ce definesc etapa de cristalizare a acestei culturi, așa cum a fost definită ea acum peste 2 decenii³¹. În acest sens, remarcăm eliminarea aproape totală a unor forme ceramice tradiționale Monteoru ca, de exemplu: cîmile mari cu gîtul cilindric, corpul etajat, partea superioară cu profil arcuit și cea inferioară tronconică sau bitronconică, a străchinilor cu profil foarte arcuit, bogat ornamentate (la partea superioară) sau a borcanelor cu gîtul în formă de pilnie și corpul globular, cu marginea buzei ușor lățită, prevăzută pe corp cu motive incizate asociate cu caneluri³². De asemenea, nu mai apar decît rar cîmile mici cu gura largă, buza răsfrîntă, cu corpul în 2—3 etaje (asemănătoare cu vasele de ofrandă) și nici bolurile cu corpul semisferic sau castroanele mici cu corpul în formă de rață. Alte forme ca, de exemplu, vasul de ofrandă sau paharele cilindrice sînt practic eliminate din repertoriul ceramicii Noua I de la Cîndești. Fragmentele descoperite în cele 5 cenușare ating un procentaj de 0,1%. Această valoare credem că nu ne permite să considerăm că formele respective fac parte din repertoriul specific ceramicii etapei Noua I. În mod deosebit atragem atenția că, în cele 2 nivele de locuire Monteoru Ib, ele au apărut frecvent în complexe de locuire și pămîntul de umplură al gropilor cu resturi menajere, precum și în inventarul mormintelor corespunzătoare.

În ceea ce privește gama altă de diversificată (cu variante și subvariante) de cești cu una sau două torți, bogat ornamentate, foarte numeroase, încît constituie o categorie specifică și definitorie a ceramicii din fazele finale IIa—IIb a culturii Monteoru, constatăm acum că sînt preferate numai anumite prototipuri. În acest sens s-a observat că grupul de cești cu două torți, cu gîtul înalt cu profil arcuit, cu corpul globular, prevăzută cu proeminențe ceramice (realizate prin împingerea din interior spre exterior), bogat ornamentate cu motive incizate și caneluri, este redus simțitor, procentajul lor nemaiînserind decît valori de maximum 5% din totalul formelor ceramice, iar decorul devine mai simplu, eliminînd „barocul” utilizat anterior. De asemenea, numeroase variante ale ceștilor cu o toartă, cu marginea buzei mult albiată, cu gîtul înalt și profil arcuit (în zona opusă torții), scad simțitor înregistrîndu-se și unele modificări. Astfel, buza devine mai puțin alveolată, gîtul mai scund și cu profil puțin arcuit, iar decorul se simplifică. Aceiași observație s-a putut face și cu privire la grupul relativ numeros de cești, cu o singură toartă aplicată sub buză, cu corpul globular, scund și cu buza ușor albiată, fiind preferate acum formele cu gura largă, cu profil puțin arcuit.

Firește, ținînd seama de faptul că așezarea la care ne referim se găsește în zona unde anterior se concentraseră obiectivele monteorene, procentajul celor trei grupe de cești este sporit față de acela pe care îl înregistrează formele similare din stațiunile Noua I, situate în afara spațiului de dispersiune a vechii culturi. Menționăm astfel că, în așezările Noua I de la Lichitișeni, Trușești, Bărboasa sau Gîrbovăț, sînt prezente într-un procentaj mai mult sau mai puțin variabil, dar nu cu mult inferior celui stabilit de noi la Cîndești³³. Cu toate acestea, trebuie să menționăm că dintre numeroasele variante de cești, începînd cu etapa Noua I, vor fi prezentate îndeosebi acelea cu două torți, cu gîtul foarte scund și profil mai mult sau mai puțin arcuit, cu corpul globular sau ușor bitronconic, cu o ușoară accentuare a umărului și ornamentate foarte simplu, ce înscriu de altfel încă din faza IIb un procentaj de 10—15% din totalul formelor ceramice (fig. 19/1—3, 5, 7). Tipul ca atare devine frecvent încă de la începutul fazei Ib, continuînd apoi să se mențină cu oarecare oscilații pînă la sfîrșitul fazei IIb. Așa de exemplu, constatăm că în așezarea de la Cîndești frecvența lor va crește simțitor începînd cu faza IIa, pentru ca în ultimul nivel de locuire IIb, cît și în inventarul necropolei corespunzătoare, să atingă maximum de 30%. Ținînd seama de acest procentaj se înțelege că ele nu constituie tipul dominant în cadrul grupului de forme ceramice (respectiv cești), dar este cert că exista deja tendința ca, pe lîngă formele foarte elegante cu un decor sofisticat, să fie acceptate și tipurile mai simple, neornamentate și prevăzute cu motive puțin complicate. În acest sens, reamintim că în așezările Noua de la Trușești, Bărboasa, Gîrbovăț, Lichitișeni, s-a făcut observația că alături de tipurile clasice monteorene sînt prevăzute și aceste forme mai simple. În legătură cu acest grup de forme ceramice, trebuie să mai adăugăm că pe lîngă motivele corect executate și vîdînd chiar o oarecare prețiozitate, își fac loc și ornamente pe care le putem considera că reprezintă o degradare a motivelor clasice și tocmai acestea din urmă sînt aplicate pe vasele din etapa Noua I și Noua II (fig. 17/2—5, 8; 18/3, 8—11). În aceeași ordine de idei, trebuie să mai amintim că, deși sînt eliminate anumite tipuri de castroane și străchini mari cu torți, sînt preferate acum tipurile tronconice sau acelea mici, asemănătoare unor boluri, de obicei ne-decorate, prevăzute cu una sau două torți sau cu apucători. Acest tip defînușe după cum se știe încă chiar în fazele timpurii ale culturii Monteoru un procentaj maxim după care sînt înlocuite, fără a dispărea total.

³¹ Vezi mai sus notele 1—4. Cu acest prilej amintim că în apropiere de Cîndești, tot în zona de contact cu cîmpia, există un obiectiv similar, la Coroteni-Slobozia Bradului, jud. Vrancea. Din nefericire acest bogat și interesant material nu a apărut concludent dintr-un scurt raport întocmit de V. Băbi (cf. *Studii Vîncene*, 4, 1982, p. 47—79) și în care a inclus pe lîngă unele date cu privire la obiectivul la care ne-am referit și

observații cu totul eronate despre ceramica din așezarea Noua de la Cîndești. Pentru precizări în ceea ce privește materialul Noua de la Cîndești, vezi M. Florescu și Adrian Florescu, în *Materiale*, București, 1983, p. 112 și urm.

³² Marilena Florescu, *Cîndești*, vol. I, mss.

³³ Adrian Florescu, vezi mai sus notele 1—4; idem, *Repertoriul obiectivelor Noua pe teritoriul României* (mss).

cu formele bitronconice, cu profil arcuit sau semisferice și foarte bogat ornamentate. Astfel, în toate așezările corespunzătoare etapei Noua I grupul la care ne-am referit mai sus și numeroasele sale variante apare frecvent constituind totodată una din formele specifice culturii Noua ca, de exemplu, la Trușești, Corlăteni, Bărboasa, Lichitișeni, Tăvădărești, Girbovăț, Cavadinești, Vinători etc., ca să cităm doar așezările cele mai cunoscute. În sfârșit, o altă categorie de forme ceramice care inscrie valori maxime în ambele etape de evoluție ale culturii Noua este vasul sac avînd corpul scund în diverse variante (fig. 21/1,3,5—7; 22/1—9). În legătură cu acest grup mai trebuie să facem unele precizări: astfel, în toate așezările corespunzătoare etapei Noua I, care se găsesc în zona cuprinsă anterior în aria de dispersiune a culturii Monteoru, cit și a teritoriului învecinat ei, vom constata că au fost adoptate unele variante ale tipului ce existase deja alături de altele, cu totul noi (fig. 21/1, 5). În acest sens reamintim că în repertoriul de forme ceramice monteorene s-au semnalat, încă de la început, două categorii principale: borcanul cu profil arcuit, lucrat din pastă grosolană și cel ușor tronconic, cu buza evazată, lucrat din pastă fină. Ambele categorii, în diverse variante, menținîndu-se pînă la sfîrșitul culturii Monteoru fără să inscrie schimbări esențiale în trăsăturile lor tipologice. Dacă ne referim la fazele IIa—IIb, constatăm că cele mai numeroase borcane sînt lucrate din pastă fină, cu luciu pe ambele fețe, cu profil arcuit, mai mult sau mai puțin accentuat, uneori ornamentate, altelei prevăzute doar cu un briu în relief sau cu apucători. Alături de acestea apar însă într-un procentaj de circa 25% și borcanele lucrate din pastă aspră uneori chiar grosolană, decorate cu 1—2 briuri orizontale în relief, simple, crestate sau alveolate, cu apucători simple sau crestate, asociate și cu briuri dispuse vertical sau în arcadă. Ținînd seama de procentajul stabilit, în stadiul actual al cercetărilor, pentru inventarul unor așezări monteorene tirzii ca: Terchești, Mînăstioara, Cîndești, Pufești, Adjutul Vechi etc., nu putem considera că această categorie a modificat conținutul trăsăturilor esențiale ale repertoriului ceramic specific culturii Monteoru. În schimb, începînd cu etapa Noua I, borcanul cu profilul ușor arcuit și lucrat aproape în exclusivitate din pastă bună sau grosolană va inscrie valori maxime, încît el devine un element caracteristic culturii Noua (fig. 21/4, 8; 22/8; 25/8—11).

Așadar, constatăm că din bogatul repertoriu de forme ceramice ale culturii Monteoru sînt preluate acum numai anumite variante ale prototipurilor esențiale, dar procentajul lor este sensibil diminuat. Aceeași observație o putem face și cu privire la motivele decorative care, începînd cu etapa Noua I, sînt mult simplificate, fiind vădită tendința de a elimina pe acelea mai complicate și de a nu mai asocia diferitele ornamente în combinații surprinzătoare. Ținînd seama că la Cîndești au fost cercetate 25 de locuințe și 50 de gropi cu resturi menajere, aparținînd fazelor Monteoru tirzii și apoi 6 grupe de locuințe cu numeroase gropi adiacente specifice culturii Noua, este de la sine înțeles că materialul obținut permite să se cunoască mai bine repertoriul de forme ceramice și să se facă unele observații cu privire la acela, specific culturii Noua, comparativ cu formele similare ale fazelor monteorene. În acest sens, revenind la repertoriul de forme ceramice specifice etapelor Noua I și II de la Cîndești, constatăm că ele conțin toate elementele caracteristice, așa cum le cunoaștem din cercetările de la Girbovăț, Trușești, Tăvădărești, Cavadinești, Lichitișeni, Corlăteni etc. Astfel, grupul cel mai numeros îl constituie borcanele, în unele cazuri foarte mari, adevărate vase de provizii, cu gura largă și profil arcuit, fundul drept (în mod excepțional cu marginea întărită), lucrate din pastă bună, fără luciu sau din pastă aspră, cu pietricele în compoziție, decorate cu briuri în relief, simple sau crestate, alveolate, întrerupte de apucători dispuse orizontal imediat sub buză sau subliniind umărul și fiind asociate cu brii verticale (fig. 26/3, 10). Uneori, capetele briului sînt despărțite formînd arcade, altelei sînt dispuse multiplu (două briuri succesive, orizontale și mai rar cîte trei) și cu totul excepțional borcanele sînt prevăzute cu apucători, cu decor plastic în relief (stea sau cerc) (fig. 26/8—9). Nu lipsesc nici vasele cu două torși dispuse simetric, mai ales atunci cînd formele respective nu sînt ornamentate (fig. 21/4). În aceeași ordine de idei, mai trebuie să precizăm că, în complexe specifice etapei Noua I de la Cîndești, nu au apărut borcane prevăzute cu perforații sub buză, dar faptul nu este surprinzător pentru că nici în alte așezări contemporane tipul respectiv nu a apărut decît foarte rar, cum este cazul la Bărboasa sau Girbovăț. De altfel, tipul de vas amintit, similar celor ce s-au găsit în aria Sabatinovka, va fi prezent începînd cu etapa Noua II (Trușești, Cavadinești, Tăvădărești etc.). Nu putem trece cu vederea că nici ornamentul plastic în relief, dispus în potcoavă și aplicat pe vasele borcan, frecvent în aria Coslogeni, nu apare aici decît foarte rar²⁴. Desigur, că în cadrul acestui mare grup de vase s-a putut sesiza prezența

²⁴ Pentru categoria de vase la care ne-am referit mai sus, vezi Marilena Florescu, în *RMMMA*, fasc. 34, 1980, p. 13—14; idem, M. Florescu și Adrian Florescu, în *Materiale*, București, 1983, p. 112 și urm. Nu putem să nu amintim și faptul că formele ca atare sînt semnalate și în toate așezările Monteoru tirzii ca, de exemplu, la Pufești (în *Mem Antiq.*, III, 1971, p. 157—162), precum și la Mînăstioara-Fîlțonești sau Adjutul Vechi, jud. Vrancea. Pentru acela ce se găsesc în așezarea de la Cîndești, vezi M. Florescu, *Cîndești*, vol. I (mss.). Frecvența însă și caracteristicile diferitelor tipuri de borcane (vase-sac) specifice culturii Noua au fost stabilite de Adrian Florescu (vezi notele 1—4, precum și *Repertoriul obiectelor*

Noua pe teritoriul României). În ceea ce privește repertoriul de forme ceramice specifice grupului Coslogeni, vezi considerațiile ample făcute de S. Morintz, *Contribuții arheologice la istoria tracilor timpurii*, I, 1983, p. 121—152. Nu este lipsit de interes să adăugăm aici că din cercetarea repertoriului obiectivelor Noua pe teritoriul României, întocmit de Adrian Florescu, se poate observa cu claritate că formele de vase și motivele decorative caracteristice grupului Coslogeni sînt inspirate după acestea, apar, în general, în contextul culturii Noua din zona sudică a Moldovei, ele devenind mai rare în zona sa centrală, pentru ca apoi în stațiunile Noua situate în nordul Moldovei ele să dispară aproape total.

citorva categorii distincte; astfel, în etapa Noua I, sînt prezente trei tipuri care prin trăsăturile lor reprezintă o continuare aproape directă a formelor tradiționale. Ne referim aici la borcanele mari, cu gura largă, uneori ușor în formă de pilnie, buza întărită și răsfrîntă, corpul cu profil arcuit accentuat, cu umărul subliniat de un brîu în relief. Acest tip este cunoscut în aria Monteoru încă de la început, el menținîndu-se apoi, cu unele schimbări, pînă la sfîrșitul fazei IIb. În general, dacă avem în vedere datele de la Cîndești, forma respectivă înscrisă în faza Monteoru IIb are valori de 8%, iar în etapa Noua I ea nu va depăși 2%. Un alt tip, de dimensiuni mari și mijlocii, este borcanul cu corpul rotunjit, gîtul drept înalt, cîteodată arcuit, cu brîu sub buză sau marcînd umărul și fiind asociat cu apucători sau brîuri dispuse oblic sau în arcadă, în interspațiul dintre gît și corp. Din acest grup, foarte frecvent în fazele finale ale culturii Monteoru, cînd înscrisă are valori de 30—40% (de exemplu în ultimul nivel de locuire IIb), sînt semnalate în etapa Noua I patru variante, al căror procentaj atinge 5—8%. În mod deosebit atragem atenția că în etapa Noua II de la Cîndești primul tip va dispărea aproape total, fapt de altfel semnalat în toate obiectivele cercetate pînă acum, iar din cel de al doilea vor fi eliminate două variante, continuînd să fie folosite incidental doar formele apropiate de vasul-sac, tipic culturii Noua. În sfîrșit, cu totul excepțional apare și borcanul cu corpul drept sau ușor tronconic, cu buza lătită, prevăzut cu decor incizat, dispus în arcade, creștături, benzi etc., asociat cîteodată și cu caneluri fine. În etapa Noua I, el se întîlnește ceva mai des, circa 3%, iar în etapa Noua II nu va depăși 0,08%. În aceeași ordine de idei, menționăm că în etapa Noua II sînt semnalate și cîteva variante ale borcanului cu corpul scund, gura foarte largă, profil arcuit ornamentat cu brîu în relief, creștat adînc și prevăzut cu torți sau apucători. Cu totul excepțional formele respective sînt lucrate din pastă foarte fină, brun cenușie, dar majoritatea covârșitoare însă a prototipului de borcan-sac aparține formei clasice, cu numeroasele lui variante și care înscrisă în ambele etape ale culturii Noua de la Cîndești un procentaj de 45—50%. În legătură cu acest mare grup de vase, trebuie să subliniem că, pe lîngă forma derivată din cea tradițională au apărut și tipuri străine mediului local, Menționăm astfel borcanul cu corpul quasiglobular, gura largă, decorat cu mătușă sau impresiuni de degete, descoperit atît în complexele Noua I cît și Noua II și care este copie aproape exactă a vaselor Srubi (fig. 21/4, 9; 23/5; 26/5—7). Nu este lipsit de interes să mai amintim că unul din exemplarele semnalate la Cîndești este asemănător celui identificat în inventarul mormîntului Srubi de la Iacobeni—Iași³⁵.

În legătură cu maniera de a ornamenta vasele cu mătușă, cu impresiuni de degete și de a sublinia brîul, prin imprimarea unui decor cu sfoară, care este străină mediului local, insistăm asupra faptului că ea reprezintă o adoptare și adaptare a unor modele aduse aici de purtătorii culturii Srubno-Hvalinsk. Aceste elemente se întîlnesc în ambele etape ale culturii Noua de la Cîndești, fiind sesizate și în alte așezări, ca de exemplu la Lichitișeni, Gîrbovăț, Trușești etc. În mod deosebit trebuie să atragem atenția că la Cîndești, cît și în celelalte obiective similare, elemente de tip Srubno-Hvalinsk nu înscrisă valori mai mari de 3—10% în ambele etape de evoluție ale culturii Noua. Acest fapt dovedește că, anumite forme și motive decorative caracteristice elementelor răsăritene, sînt adoptate și adaptate doar în mică măsură, ele nefiind corespunzătoare tradițiilor de aici. Așa se și explică de ce nici alte forme de vase nu au putut să înlocuiască vechile tipuri; ne referim înseosebi la formele mici quasiglobulare, sau ușor tronconice, lucrate din pastă aspră, fără decor sau prevăzute cu incizii dispuse oarecum în dezordine și modelate nu întotdeauna cu acuratețe.

Un al doilea grup de forme ceramice, semnalat în repertoriul ambelor etape ale culturii Noua, sînt ceștile de toate dimensiunile, înscrisă un procentaj de 20—40%. Ca și în cazul stațiunii de la Gîrbovăț, în cele două nivele corespunzătoare etapei Noua I, acest mare grup, ne apare oarecum eterogen, datorită persistenței a cîtorva din variantele atît de numeroase în fazele finale ale culturii Monteoru (fig. 19/1, 3, 5, 7). Că toate că ne vom opri la cele mai importante, este necesar să atragem atenția că procentajul formelor inspirat după acelea tradiționale nu depășește 10—15% în Noua I și 4—6% în Noua II, grupul predominant fiind acela constituit din ceștile cu două torți, cu corpul scund, profil arcuit, gîtul scurt, fundul drept sau ușor alveolat, nedecorate sau prevăzute cu caneluri asociate cu incizii, cu una sau două torți trase din buza vasului puțin supraînălțate și avînd uneori creastă sau un mic buton (fig. 24/1, 9). În ceea ce privește formele derivate din acelea clasice monteorene, constatăm prezența ceștilor cu gîtul mai înalt, ușor arcuit cu torți supraînălțate și decorate cu caneluri simple sau cu creșta subliniată de incizii mărunte. Uneori canelurile sînt dispuse oblic și mai rar concentric. Nu lipsesc nici S-urile legate, arcade și benzi incizate, asociate fie cu caneluri, fie combinîndu-se între ele. De cele mai multe ori însă, decorul nu este realizat cu acuratețe și în multiplele combinații, așa cum se observa pe ceramica monteoreană. Astfel, inciziile mărunte, dispuse în „cusătură” foarte fină și realizată cu grijă, sînt acum executate oarecum neglijent, iar arcadele, fie că sînt despărțite sau în „feston”, apar în grupe de cîte trei sau în arcade foarte deschise, aplicate și pe gîtul ceștilor semnalate în etapa Noua I. În aceeași ordine de idei, mai remarcăm și faptul că micile împunsături, devin de cele mai multe ori alveole, fiind asociate cu caneluri atunci cînd acestea sînt foarte adînci și scurte, ca de exemplu cele ce se întîlnesc în etapa Noua II (fig. 17/8). S-a constatat de asemenea, că inciziile mărunte sînt executate apăsate, astfel încît ele se transformă în alveole lenticulare sau

³⁵ Adrian Florescu, *Mormîntul Srubi de la Iacobeni—Iași*, înedit.

picături. Este semnificativ apoi și faptul că triunghiurile, cu cîmpul hașurat oblic sau benzile unghiulare, incizate, intercalate printre celelalte motive dispuse cu virful în sus (foarte rar în sens invers), nu au apărut decît rar în așezarea de la Cîndești, în timp ce benzile unghiulare; asociate cu celelalte ornamente, sînt mai des folosite, constituind uneori unicul decor al numeroaselor forme de vase. În sfîrșit, amintim că inciziile dispuse oblic, mai rar vertical, au început să apară în grupe de cîte 2—4, formînd benzi scurte; cu care se ornamează mai ales corpul ceștilor. Așadar, din numeroasele motive decorative, caracteristice fazelor finale ale culturii Monteoru, sînt preluate numai anumite ornamente, realizate cu aceleași mijloace, dar cu unele sublinieri. În legătură cu acestea, trebuie să menționăm faptul că ele deja începuseră să fie folosite încă din etapa Ia, frecvența lor devenind superioară în faza Monteoru IIb.

În afară de cele două categorii principale de vase s-au identificat la Cîndești și alte tipuri, cu un procentaj mai restrîns, dar care întregesc gama repertoriului ceramic. Astfel, sînt relativ numeroase castroane, pentru care au fost preferate prototipurile cu corpul tronconic sau ușor arcuit și mai puțin acelea cu corpul aproape semisferic, bogat ornamentate (fig. 18/5, 8). Deși forma ca atare nu mai păstrează toate vechile caracteristici s-a putut observa că, în etapa Noua I mai apar vasele cu buza ușor răsfrîntă și întărită, decorate fie cu o bandă incizată, dispusă unghiular, fie cu caneluri scurte oblice, în etapa Noua II. În general, ambele tipuri reprezintă forma derivată a unui grup care-și făcuse deja apariția la începutul culturii Monteoru și care apoi a căpătat pe parcurs noi trăsături tipologice. Constatăm, de asemenea, că sînt folosite și castroanele mai mici și adînci, cu corpul quasiglobular, simple sau ornamentate cu incizii și caneluri, tip cunoscut de altfel încă de la începutul fazei Ib. Aceste exemplare, care nu înscriu în etapa Noua I, decît un procentaj de maximum 5%, se mențin și în Noua II, cînd ating valori de 2—3%. În mod deosebit trebuie să atragem atenția, că nici pe cești și pe castroane nu s-a întîlnit pînă în prezent la Cîndești vreun element decorativ care să reprezinte o adopție sau adaptare a celor Srubno-Hvalinsk, așa cum de altfel s-a observat și cu prilejul cercetării altor așezări contemporane. În același timp, este necesar să mai amintim că formele respective nici nu sînt caracteristice culturilor răsăritene²⁶.

Fără ca să dețină un loc important în repertoriul de forme ceramice ale culturii Noua totuși, s-au găsit în unele complexe de locuire specifice etapei Noua I vase cu corpul în două etape, reprezentînd o variantă sau un tip derivat din grupul relativ numeros și totodată specific al culturii Monteoru, Grupul respectiv care apare și în unele așezări Noua I, ca de exemplu la Cîndești sau Gîrbovăț, este decorat cu incizii adînci, dispuse în arcadă sau în cusătură, dar realizat într-o manieră, care amintește doar de ornamentul clasic, monteorean. Cu toate că am menționat încă de la început, că anumite prototipuri sînt practic eliminate, trebuie totuși să subliniem aici că paharele cu corpul cilindric nu au apărut decît incidental în complexele Noua I de la Cîndești și într-un procentaj ce atinge deabia 0,01%. Din acest motiv nici nu le putem considera ca forme ceramice specifice culturii Noua (de altfel în etapa Noua II ele nu au fost identificate în nici una din așezările cercetate pînă acum).

În sfîrșit, deși nu dețin un loc prea însemnat, totuși, amintim că în ambele etape ale culturii Noua de la Cîndești au apărut capace, observîndu-se că erau folosite cu predilecție pentru formele rotunde, plate, prevăzute cu apucători, precum și acelea conice cu buton (fig. 29/3, 7).

Nu putem trece cu vederea că, în numeroase complexe de locuire din etapa Noua I și mai puțin în Noua II, au fost descoperite apărătoare pentru vase, așa zisii „căței de vatră”, în formă de bandă, arcuită, cu apucătoare și cu buza ușor lătită pentru a fi bine fixate pe vatră, precum și altele de formă trapezoidală (fig. 29/1—2). Aceste apărătoare de vase sînt de obicei neornamentate, dar menționăm că s-au găsit și exemplare prevăzute cu decor realizat din caneluri verticale sau ușor oblice, aplicate pe fața exterioră (fig. 29/2). Această categorie care este relativ des întîlnită în complexele specifice Monteoru IIa—IIb și apoi Noua I de la Cîndești apare doar foarte rar în alte așezări contemporane, ca de exemplu la Gîrbovăț, Lichitișeni sau Bărboasa.

De un deosebit interes, pentru cunoașterea caracteristicilor ceramicii Noua, sînt cîteva motive decorative, care atestă prezența unor elemente nespecifice fondului local monteorean. În acest sens, trebuie să menționăm fragmentele ceramice provenind de la cești, decorate cu triunghiuri cu cîmpul hașurat, oblic, dispuse cu virful în jos sau inciziile adînci, multiple, orizontale, asociate cu mici alveole. După cum se știe, aceste motive sînt caracteristice culturii Biały-Potok-Kómarow, ele fiind întîlnite odată cu constituirea culturii ca atare și menținute alături de altele pînă la sfîrșit, fiind preluate apoi, în etapa inițială a culturii Noua (fig. 23/3, 8). Reamintim de asemenea că, ornamentele respective sînt specifice și culturii Costișa desprinsă din grupul Biały-Potok-Kómarow și care va evolua de-a lungul a două etape, Borlești și Costișa, într-o perioadă corespunzătoare cu fazele IC₁ și parțial IC₂ ale culturii Monteoru²⁷. Dacă în ceea ce

²⁶ Dacă în lucrările apărute pînă în 1967 Adrian Florescu a menționat elemente decorative pe ceramica Noua, care atestă o scurtă influență a acestora autentice de tip Srubi, în monografia Noua pe lângă obiectivele menționate le-au fost adăugate și altele, oprindu-se cu insistență la sublinierea diferitelor categorii de ornamente și a modului de organizare a acestora, preluate de către purtătorii culturii Noua de la grupurile răsăritene Srubno-Hvalinsk, cu care au venit în contact.

²⁷ Marilena Florescu, *Problèmes de la civilisation de Costișa à la lumière de sondage de Borlești*, în *Dacia*, N.S., XIV, 1970, p. 51—81. Pe baza materialului existent provenind din circa 20 de obiective aparținînd culturii Costișa, precum și a unor cîte elemente Monteoru semnalate în complexele de locuire aparținînd acestei culturi, s-a putut fixa un cadru cronologic relativ riguros și o paralelizare între cele două culturi. Din referințe, din 1970 și pînă în prezent nu au fost încă semnalate.

privește cultura Kómarow, unde s-a reușit urmărirea în mare măsură a etapelor sale de evoluție, s-a putut formula ipoteza potrivit căreia ar exista o fază finală, contemporană cu Noua I din Moldova; aici, problema căutare, este mult mai complicată, în sensul că, așa cum menționam mai sus, cele două faze ale culturii Costișa nu depășesc începutul fazei Monteoru IC₂. De asemenea, este cunoscut faptul că pînă în prezent nu avem date certe care să ne permită alcătuirea exactă a unui tablou evolutiv al culturii Costișa. Este drept că, referindu-se la materialul de la Corlăteni, Eugenia Zaharia a considerat că în așezarea respectivă există un nivel de locuire Costișa contemporan cu fazele finale Monteoru³⁸. Cu toate că nu infirmăm nici observațiile și nici ipoteza formulată de Eugenia Zaharia, trebuie totuși să subliniem unele date, care nu erau încă semnalate cînd s-a formulat ipoteza respectivă. Astfel, s-a constatat că la Cîndești fragmentele ceramice prevăzute cu motive Costișa sînt la fel de numeroase ca la Corlăteni și la Trușești, care într-adevăr, se află în zona nordică a Moldovei, unde se presupune că se va fi extins aria Costișa (obiectiv discutat de Eugenia Zaharia), dar ele apar și la Lichitișeni, Bărboasa sau Tăvădărești, din zona colinară străbătută de afluenții Birladului, Berheciul și Zeletinul, precum și la Gîrbovăț și Cavadinești (stațiuni care se află în afara ariei Costișa) și actualmente la Cîndești, în plin spațiu de dispersiune al comunităților tribale monteorene, ca să ne referim doar la așezările citate adesea mai sus. Mai mult chiar, în unele cazuri, în așezările de la Bărboasa sau Gîrbovăț, au apărut și elemente tipice Wietemberg sau Tei, așa cum s-au semnalat de altfel și la Corlăteni³⁹. Asemenea descoperiri, care nu pot fi atribuite în obiectivele respective nici unui alt nivel de locuire decît Noua I, ne obligă să încercăm să dăm o altă explicație cu privire la prezența elementelor de tip Costișa în cadrul ceramicii Noua I. Astfel, dacă acceptăm ipoteza formulată de Eugenia Zaharia, ar trebui să considerăm că în obiectivele de la Trușești, Gîrbovăț sau Cîndești, a existat un nivel de locuire Costișa tîrzie sau eventual să acceptăm, că aici, ele ar putea să reprezinte unele elemente de import. Desigur, aceasta ar fi o soluție, dacă la Cîndești, Noua I, unde se găsesc fragmente ceramice Costișa-Kómarow, n-ar succeda nemijlocit ultimul nivel de locuire Monteoru IIb, în care n-au fost descoperite fragmente tipice aparținînd acestei culturi, situație care este de altfel similară și în alte stațiuni monteorene, ca de exemplu Terchești, Adjud, Mînăstioara etc.⁴⁰ În aceeași ordine de idei, dacă amintim că pentru cea mai mare parte a Moldovei așezările monteorene au fost succedate sau precedate de acelea Costișa tîrzii, atunci trebuie să acceptăm că și la Simonești, în centrul Transilvaniei, unde în așezarea Noua s-au găsit elemente tipice Costișa-Kómarow (fragmente decorate cu triunghiuri cu cîmpul hașurat dispuse cu vîrfurile în jos,

nici în aria (de altfel restrînsă), unde s-a constituit cultura Costișa și nici în afara ei, obiective care să poată fi considerate a fi contemporane cu fazele Monteoru Ia-IIb, inclusiv. Ținînd seama de aceste fapte noi ne-am permis să formulăm ipoteza potrivit căreia micul grup de comunități tribale Costișa va fi fost asimilat de către monteoreni, evoluînd apoi ca parte înțegrantă în cadrul culturii Monteoru. Vezi pentru aceasta Marilena Florescu, *Populații și culturi din Moldova în mileniul II î.e.n.* (perioada mijlocie a epocii bronzului) (mss.).

³⁸ E. Zaharia, *Das Gräberfeld von Balintesti-Cioinagi, in Dacia*, N.S., VII, 1963, p. 139—163. Referindu-se la inventarul necropolei aparținînd etapei Noua I (după opinia lui Adrian Florescu, vezi notele 1—4, precum și *Repertoriul obiectivelor Noua pe teritoriul României*), Eugenia Zaharia a subliniat că unele motive decorative incizate sînt similare celor ce se găsesc în aria Costișa-Kómarow. Cum prezența lor la sfîrșitul bronzului mijlociu și în prima etapă a bronzului tîrziu nu putea fi explicată, întrucît nu erau nici semnalate și deci nici cercetate așezări Costișa care să poată fi datate într-o perioadă corespunzătoare fazelor finale Monteoru IIa—IIb, autoarea a considerat că primul nivel de locuire Noua I, de la Corlăteni ar putea să reprezinte o etapă finală din evoluția culturii Costișa. Ipoteza ni se pare foarte fragilă, deoarece din analiza materialului pus la dispoziție lui Adrian Florescu prin amabilitatea Eugeniei Zaharia și a lui Ion Nestor rezultă că el conține toate elementele specifice etapei de cristalizare a culturii Noua (Adrian Florescu, vezi notele 1—4, precum și *Repertoriul obiectivelor Noua pe teritoriul României*). Nu putem însă să nu subliniem faptul că în primul nivel de locuire semnalat la Corlăteni aparținînd etapei Noua I sînt numeroase elementele de tradiție Costișa-Kómarow (avînd în vedere că zona în care se găsește așezarea respectivă este situată în apropiere de limita ariei Kómarow). Acest fapt credem că nu ar trebui să ne surprindă, întrucît și la Cîndești, de exemplu, în stațiunea Noua, care se află în plină arie monteoreană în etapa Noua I s-a constatat că elementele de tradiție locală (Monteoru) sînt evident foarte numeroase (ca și cele Costișa de la Corlăteni), comparativ cu obiectivele Noua din centrul Moldovei, cum sînt acelea de la Bărboasa, Lichitișeni, Tăvădărești etc. așa cum de altfel am subliniat mai sus în text. Problema credem că este greu de rezolvat avînd în vedere că deo-

camdată nu au fost identificate nici în zona care a constituit nucleul de formare a culturii Costișa și unde a evoluat apoi doar pînă în perioada corespunzătoare fazei Monteoru IC₂ și nici în afara spațiului ei de dispersiune (zona de nord a Moldovei); așezări certe care să conțină o ceramică cu trăsături specifice, evoluale, ale grupului Costișa. Pentru unele ipoteze referitoare la evoluția culturii Costișa vezi Marilena Florescu, *Populații și culturi din Moldova în mil. II î.e.n.* (mss.).

³⁹ În mod deosebit trebuie să amintim că, referindu-se la fenomenul de restructurare și uniformizare culturală început în pragul bronzului tîrziu, atunci cînd se desființează compartimentarea teritorială riguroasă a culturilor bronzului mijlociu, Adrian Florescu a atras atenția că anumite elemente de cultură materială (forme ceramice, motive decorative) sînt adoptate și adaptate de către grupurile de comunități tribale mai mult sau mai puțin învecinate. Se face astfel resimțită prezența mai activă a unor elemente Tei, Wietemberg și Costișa-Kómarow în aria Monteoru, Monteoru și Tei, în aria Wietemberg sau elemente Monteoru în aria Sabatinovka, ca de exemplu la Sozonovka, unde apare un vas identic cu cel semnalat la Vaslui în aria Noua, așa cum de altfel am insistat mai sus în text. În ceea ce ne privește credem că argumentele referitoare la conținutul oarecum eterogen al ceramicii din etapa Noua I reprezintă o realitate obiectivă și exprimă *de jure* și *de facto* ceea ce se va fi petrecut aievea în pragul bronzului tîrziu în cadrul grupurilor de comunități tribale ce existau în zonele centrale și estice ale spațiului carpato-dunărean (vezi Adrian Florescu, notele 1—4); Marilena Florescu, *Populații și culturi din Moldova în mil. II î.e.n.* (mss.).

⁴⁰ După cum este bine știut la Mînăstioara-Fittonesti, alături pe Cetățuie, cît și pe terasa Măriuța Petrei, au fost semnalate resturi de locuire aparținînd fazei Monteoru IIa—IIb, în care însă nu s-au descoperit fragmente ceramice „de import Costișa”, tîrzii. Aceași observație a fost făcută și cu prilejul cercetărilor de la Terchești, Adjudul Vechi, Pufești, Măgura-Luizi sau Cîndești (M. Florescu, *Monografia Mînăstioara I*, (mss.); idem, în *MemAntiq.*, III, 1971, p. 157—182; idem, în *SCIV*, 18, 1967, 2, p. 485—505; idem, *Cercetările de la Adjudul Vechi*, inedit; idem, *Cercetările de la Măgura-Luizi*, inedit.

alături de acelea cu vîrfurile în sus, specifice Monteoru), împreună cu fragmente Wietemberg, va fi existat un nivel de locuire Costișa sau Monteoru-Costișa, succedat de unul Wietemberg-Noua? !⁴¹. În stadiul actual al cercetărilor credem că avînd în vedere prezența fragmentelor ceramice de tip Costișa, în contextul tuturor așezărilor Noua, indiferent de zona geografică în care se găsește acestea, trebuie să considerăm că ele fac parte integrantă din specificul noii culturi care s-a cristalizat în pragul bronzului Irlziu și ai cărui purtători au adoptat și adaptat unele din elementele caracteristice formelor de manifestare ale comunităților tribale precedente din imediata lor vecinătate.

Tot în legătură cu prezența elementelor Costișa-Kómarow, în complexele Noua I, trebuie să mai reamintim că în ultima vreme s-a formulat și o altă ipoteză potrivit căreia toate aceste elemente care se găsesc în așezările Noua I, situate la sud de Adjud, ca de exemplu Gîrbovăț, Cavadinesti etc., să fie considerate ca aparținînd aspectului de cultură materială Sihleanu⁴². În acest sens, insistăm asupra faptului, că în toate obiectivele Noua I se poate observa cu ușurință că, alături de motivele decorative executate în manieră tipică Costișa, apar și acelea imitate și aplicate în asociație cu ornamentele monteorene pe ceramica acestei culturi, așa cum este cazul la Corlăteni, Trușești, Tăvădărești, Gîrbovăț, Cavadinesti sau Cîndești.

În același timp, ne exprimăm o oarecare îndoială în legătură cu constituirea aspectului cultural Sihleanu, care după cum se știe a fost definit pe baza unor materiale foarte puțin concludente⁴³. Reamintim în această ordine de idei, că obiectivul așa-zis „ponim“, nu a oferit nici un fel de elemente certe, care să ne permită să cunoaștem tipul de așezare specific, conținutul culturii materiale (adică structura economică, inventarul de unelte și piesele din bronz care să asigure o datare certă), ci numai cîteva fragmente ceramice. Ori în această situație, în mod firesc se pune întrebarea dacă este posibil ca purtătorii acestui așa-zis aspect cultural au putut să influențeze mediul de tradiție monteoreană în etapa Noua I, încît în toată aria sa de răspîndire să fie adoptate motive decorative care se înfîlesc chiar la Trușești-Botoșani sau Probota-Iași?!⁴⁴.

În ceea ce ne privește, credem că trebuie să admitem ipoteza formulată acum două decenii, potrivit căreia etapa Noua I marchează nu numai din punct de vedere al structurii economice, cu implicații atît de adînci în organizarea internă tribală, ci și fenomenul de restructurare, uniformizare, care a avut drept consecință anihilarea compartimentării atît de riguroase a culturilor clasice ale bronzului carpato-dunărean și că, în același timp, Noua I demonstrează că „noul“ a pătruns în cele mai diverse aspecte ale modului de viață, specific acum. Astfel, apariția în repertoriul ceramicii a formelor și motivelor caracteristice culturilor Costișa-Kómarow, Tei sau Wietemberg și Coslogeni în aria Monteoru și chiar în aria Sabatinovka și invers, demonstrează pe un alt plan, că începuse deja să se sudeze în spațiul carpato-dunărean nu numai o unitate culturală ci și una etnică⁴⁵. Firește aceasta nu înseamnă că nu trebuie sesizate și subliniate cu insistență particularitățile zonale, mai accentuate în prima etapă a culturii Noua, așa cum de altfel a fost demonstrat cu diverse prilejuri, ci dimpotrivă ele vin să scoată în evidență că, numai un fond etnic unitar putea favoriza desființarea compartimentărilor zonale ale diferitelor grupuri care aveau o ceramică specifică bine definită. Prin urmare, prezența elementelor de tip Costișa-Kómarow la Cîndești nu poate decît să ilustreze acest fenomen de restructurare, cînd în noul context ceramica începe să aibă forme limitate, decor mai simplu, ea devenind un element mai puțin important în viața comunităților tribale respective, așa cum se va petrece și mai tîrziu.

Nu putem încheia acest scurt capitol referitor la ceramica fără să amintim că în repertoriul de forme și motive decorative pot fi sesizate la Cîndești, mai ales în etapa Noua I, elemente adoptate din mediul Coslogeni. Ne referim astfel la vasele sac cu corpul alungit, cu buza ușor întărită și la motivul decorativ în potcoavă, realizat în relief. Nu putem trece cu vederea nici unele categorii de cești care au corpul mai

⁴¹ Vezi Adrian Florescu, notele 1-4 și, mai sus, nota 39.

⁴² Cu foarte multă prudență S. Morintz înclină să creadă că cel puțin în zona sudică a Moldovei, de la Adjud și pînă la vărsarea Siretului, în obiectivele Noua se găsesc elemente Sihleanu și ca atare nu ar fi exclus ca regiunea respectivă să fi fost inclusă în aria de dispersiune a grupului respectiv (nu se precizează însă dacă în etapa Noua II sau eventual mai tîrziu) (S. Morintz, *Contribuții arheologice la istoria tracilor timpurii*, I, 1983, p. 160-161).

⁴³ Pentru considerații cu privire la aspectul Sihleanu vezi mai sus nota 8. În ceea ce privește credem că argumentele cu ajutorul cărora s-a definit grupul sau aspectul Sihleanu sînt foarte fragile. Astfel, cele cîteva zeci de fragmente ceramice descoperite într-o groapă împreună cu alte materiale aparținînd altor epoci nu ne permit să întocmim un repertoriu al formelor de vase și nici să stabilim gama diversificată sau nu a motivelor decorative specifice unui aspect de cultură constituit la un moment dat. De altfel, lipsa unor repere cronologice care să asigure o datare certă a avut ca rezultat încadrarea acestui aspect „undeva între sfîrșitul epocii bronzului și începutul Hallstattului“. Ținem să atragem atenția că deși inițial s-a considerat că aspectul Sihleanu ar putea fi datat

într-o etapă post Noua ?! și că ar fi putut contribui la geneza culturii Babadag era firesc ca în cazul nostru să nu-și aibe rost discutarea aici a problemelor legate de aspectul Sihleanu. Avînd însă în vedere că s-au formulat și unele ipoteze potrivit cărora zonă de sud a Moldovei va fi fost locuită de purtătorii grupului respectiv într-o perioadă care ar putea corespunde cu etapa Noua II (vezi nota 8) ne-am văzut obligați fără a intra în amănunte să ne exprimăm unele dubii în legătură cu prezența în sudul Moldovei (deci și în regiunea în care se găsește așezarea Noua de la Cîndești) a aspectului Sihleanu. Fără îndoială noi nu excludem posibilitatea ca, în anumite zone ale spațiului extracarpatic, cultura materială specifică bronzului Irlziu să aibă unele trăsături particulare, dar insistăm că fragmentele ceramice descoperite la Sihleanu nu justifică definirea unui aspect cultural ca atare. Așa cum am menționat mai sus cu prilejul prezentării materialelor identificate în așezarea hallstattiană de la Cîndești vom reveni asupra problemelor legate de conținutul și datarea așa-zisului aspect Sihleanu.

⁴⁴ Adrian Florescu, vezi notele 1-4, precum și *Repertoriul obiectivelor Noua pe teritoriul României* (mss.).

⁴⁵ *Ibidem*.

scund, gură foarte largă și umărul marcat printr-o ușoară sântuire și care amintesc mai bine de formele similare ce se găsesc în mediul Coslogeni decît de acelea tradiționale Monteoru⁴⁶.

În sfîrșit, nu putem încheia acest scurt capitol referitor la ceramica specifică celor 2 etape, Noua I și Noua II de la Cîndești, fără a sublinia în mod deosebit prezența torților cu creastă și buton atît de caracteristice culturii Noua (fig. 23/2, 7—8; 24/8—9; 25/1—2, 4, 6; 27/8—9). În acest sens, trebuie să atragem atenția de la început, că în toate așezările cercetate pînă acum, mai intens, ca de exemplu Trușești, Corlăteni, Lichitișeni, Bărboasa, Tăvădărești, Cavadinești, Gîrbovăț etc., precum și din materialele provenind din sondaje sau cercetări de suprafață, formele de vase prevăzute cu torți, cu creastă sau buton, însciu o frecvență relativ minimă (procentajul acestora variind între 2—6%, în funcție de volumul săpăturilor)⁴⁷. Astfel, în așezările aparținînd etapei Noua I, ca de exemplu Gîrbovăț sau Trușești, se întîlnesc ceva mai des torți cu creastă și numai arareori cele cu buton cilindric sau sferic aplatisat, în timp ce, în obiectivele aparținînd etapei Noua II torțile cu buton devin mai frecvente (Trușești, Corlăteni, Tăvădărești, Bărboasa etc.). În schimb, în necropole, mai ales acelea din etapa Noua II, cum este cazul la Trușești de pildă, inventarul mormintelor conține aproape în exclusivitate cești prevăzute cu torți cu buton și într-o proporție mult mai redusă, cu creastă⁴⁸. În ceea ce privește așezarea Noua de la Cîndești, constatăm că în cele două nivele de locuire Noua I vasele prevăzute cu torți cu creastă sînt relativ mai des întîlnite, în timp ce numărul acelor cu torți cu buton este aproape infim. În etapa Noua II torțile cu creastă sînt simțitor devenind acum relativ mai frecvente torțile cu buton. Judecate deci în ansamblu, observațiile relevate prin cercetările de la Cîndești sînt identice cu acelea consemnate cu prilejul săpăturilor efectuate în obiectivele similare aparținînd culturii Noua și amintite adesea mai sus (Gîrbovăț, Trușești, Cavadinești, Corlăteni etc.). Așadar repertoriul de forme ceramice și motive decorative semnalat în așezarea Noua de la Cîndești reflectă pe de o parte puternicile tradiții monteorene, aportul fondului local, iar pe de altă parte, subliniază particularitățile specifice, ca urmare a adoptării și adaptării unor prototipuri de vase și motive decorative, care au avut ca rezultat crearea unui repertoriu de forme ceramice și ornamente caracteristice culturii la care ne referim.

Deși nu atît de numeroase și variate, dar foarte interesante prin caracteristicile lor sînt cele cîteva arme sau piese componente pentru arme, din os și bronz, descoperite în complexele Noua I și II de la Cîndești.

În ceea ce privește virfurile de săgeată, constatăm în primul rînd prezența celor din os, conice, goale în interior, apoi a celor triunghiulare sau cu corpul fațetat, unele chiar în primele stadii de prelucrare și în sfîrșit acelea prismatice cu baza subțiată. După cum se știe, prototipurile respective, caracteristice mediului Srubno-Hvalinsk, sînt prezente în spațiul carpațo-dunărean odată cu infiltrarea aici a primelor elemente răsăritene. În acest sens, trebuie să subliniem că incidental au fost semnalate cîteva virfuri de săgeată din os, potrivit observațiilor făcute de Ion Nestor și Eugenia Zaharia, în stațiunea eponimă Sărata-Monteoru, în nivelul de locuire aparținînd fazei Monteoru IIa, fiind de asemenea prezente și în cîteva complexe de locuire Monteoru IIb, de la Cîndești și Terchești⁴⁹. Acest fapt nu trebuie să ne apară surprinzător, întrucît grupuri mici de populație Srubi își făcuseră apariția în zonele situate la limita spațiului de dispersiune monteorean și începuse deja să se stabilească un contact, mai mult sau mai puțin activ, între cele două grupuri de comunități tribale. Dacă în cazul culturii Monteoru, virfurile de săgeată din os, sînt folosite doar incidental, ele vor deveni relativ numeroase și într-o gamă diversificată de abia în etapa Noua I a culturii Noua, prezența lor fiind atestată în inventarul așezărilor respective, cu un procentaj evident mult sporit față de cel pe care îl înscie anterior⁵⁰ (fig. 6/2, 10).

Alături de virfurile de săgeata din os, la Cîndești au fost semnalate și cîteva piese din bronz din care una este relativ mai bine păstrată (celelalte sînt arse secundar astfel încît este greu să precizăm trăsăturile lor tipologice). Exemplarul la care ne-am referit, triunghiular, cu muchiile accentuate, fără tub

⁴⁶ Asupra acestor forme de vase a atras atenția Adrian Florescu (vezi notele 1—4), preluate și de noi, vezi M. Florescu, *RMMIA*, fasc. 34, 1980, p. 16—24; idem, în *Materiale*, București, 1983, p. 112—134.

⁴⁷ Statistica și considerațiile referitoare la prezența vaselor prevăzute cu torți cu creastă și buton provenind din așezările Noua a fost făcută pentru prima oară de către Adrian Florescu (notele 1—4).

⁴⁸ Pentru aceasta vezi în primul rînd considerațiile elaborate de M. Petrescu-Dimbovița (nota 1). În legătură cu această problemă trebuie să subliniem în mod deosebit că datorită faptului că prima atestare importantă referitoare la cultura Noua a fost făcută la Noua Ilnă Brașov, unde au fost descoperite întîmplător morminte avînd ca inventar cești prevăzute cu torți cu buton, s-a considerat mult timp că vasele de acest tip definesc în exclusivitate și pe bună dreptate ceramica Noua (observații făcute de Kurt Horedt, M. Petrescu-Dimbovița, I. Nestor (nota 1). Odată însă cu efectuarea unor cercetări de amploare la Trușești, Corlăteni, Nicoleni,

Cavadinești, Gîrbovăț, Bărboasa etc. s-a putut determina că categoria de vase amintite constituie doar una din trăsăturile esențiale ale ceramicii, ea avînd însă o frecvență mai scăzută în așezări decît în necropole comparativ cu alte tipuri cum sînt de exemplu vasele-sac, castroanele etc. (Adrian Florescu, notele 1—4 și idem, *Repertoriul culturii Noua pe teritoriul României* (mss.).

⁴⁹ E. Zaharia, *Sur la civilisation de Monteoru*, în *Actes du VIII-e Congrès*, III, Belgrad, 1973, p. 52—60; fig. 2/3—4; M. Florescu, *Cîndești*, vol. I (stațiunea a aparținut purtătorilor culturii Monteoru, mss.); M. Florescu, în *SCIV*, 18, 1967, 2, p. 485—501.

⁵⁰ Asupra acestei categorii din inventarul așezărilor Noua a atras pentru prima oară atenția Adrian Florescu, care a precizat totodată că tipurile semnalate în spațiul carpațo-dunărean sînt prezente și în aria Sabatinovka, ca urmare a contopirii fondului local cu grupuri de populație Srubno-Hvalinsk (vezi mai sus notele 1—4).

de înmănușare, are doar un mic orificiu pe una din fețe, pentru a fi mai bine fixat. În legătură cu această categorie de piese identificate descendent numai în complexele de locuire Noua II de la Cindești, trebuie să subliniem faptul că ele nu au o largă răspândire în aria Noua, procentajul lor înseriind valori relativ mari de abia mai târziu în epoca Hallstattiană⁵¹ (fig. 32/8).

În sfârșit, alături de virfurile de săgeată din bronz trebuie să amintim că, în așezarea Noua II de la Cindești au fost semnalate un vîrf de lance întreg și unul fragmentar, din bronz. La acesta din urmă se păstrează doar o mică porțiune din tubul de înmănușare, lucrat din foaie de bronz, fiind prevăzut cu un mic orificiu pentru o mai bună fixare. Exemplarul păstrat integral este lucrat din foaie de bronz, are formă triunghiulară, nervură mediană și este prevăzut cu aripioare și peduncul, cu capătul lătit (fig. 16/6). În legătură cu această piesă, trebuie să facem unele precizări, în sensul, că nici în aria Noua sau a zonelor aferente acesteia și nici în aria Sabatinovka nu au fost semnalate deocamdată exemplare similare. Este însă adevărat, că în anumite zone ale Orientului Mijlociu, ca de exemplu în Jaliș-ul persan, apar asemenea prototipuri, dar sînt mult mai mici, fiind folosite ca virfuri de săgeată. O situație similară o întîlnim și în anumite zone ale Asiei Centrale sau în aria culturii Andronovo unde sînt prezente exemplare aproape identice, cu deosebirea doar că sînt de dimensiuni mici și au tub de înmănușare, fiind utilizate evident ca virfuri de săgeată. Deși nu excludem posibilitatea ca piesa semnalată la Cindești să fi avut aceeași întrebuintare, totuși credem că va fi fost prelucrată pentru a fi folosită ca vîrf de lance. Prin trăsăturile sale tipologice, este cert că purtătorii Srubno-Hvalinsk vor fi vehiculat incidental acest prototip ajuns întîmplător și în spațiul carapato-dunărean, unde apoi a fost prelucrat din metal, păstrînd trăsăturile virfurilor de săgeată din os, caracteristice grupului Andronovo sau a acelor ce se foloseau în zonele situate la limita de sud-est a ariei Srubi⁵². În ceea ce privește cel de al doilea exemplar, amintit mai sus, trebuie să subliniem că atît în centrul metalurgic din vestul Transilvaniei, cît și în acela din răsărit, se prelucrau virfuri de lance cu tub de înmănușare, avînd firește caracteristici proprii centrelor de prelucrare de unde erau apoi vehiculate în zonele mai mult sau mai puțin apropiate acestora.

În sfârșit, nu putem trece cu vederea, că la Cindești a fost semnalat și un mic fragment care pare după toate probabilitățile să provină de la o lamă de pumnal, lucrat din foaie de bronz, cu nervură mediană, descoperit tot într-un complex de locuire aparținînd etapei Noua II. Ca și în cazul precedent, este credem dificil ca numai pe baza fragmentului păstrat să încercăm să reconstituim trăsăturile prototipului de la care provine fragmentul respectiv, știut fiind, că atît în aria Srubi, cît și în centrele metalurgice transilvănene, se prelucrau asemenea arme, dar fiecare din ele avînd trăsături proprii, deosebite (fig. 32/13).

Nu mai puțin interesante și relativ variate sînt și piesele de podoabă semnalate în cadrul așezării Noua, discutate aici (fig. 32/1—3,9—10, 15—16, 18). Astfel, în ceea ce privește acele de bronz, trebuie să facem precizarea că tipurile semnalate la Cindești apar în toate așezările corespunzătoare etapelor I și II ale culturii Noua. În acest sens, constatăm că acul cu capul rulat, descoperit la Cindești atît în așezarea Noua I, cît și în aceea corespunzătoare etapei Noua II, a fost semnalat și în alte așezări corespunzătoare, ca de exemplu la Gîrbovăț și Trușești (Noua I), dar este prezent și în stațiuni Noua II, ca la Corlăteni, Tăvădărești, Trușești sau Poiana Dulcești. De asemenea, acul cu capul inelar, descoperit într-un complex de locuire Noua I de la Cindești, apare și la Gîrbovăț; dar exemplare similare sînt semnalate și în obiectivele Noua II, ca de exemplu la Trușești sau Văleni. În ceea ce privește acul cu capul globular, descoperit la Cindești în etapa Noua I, el a fost identificat deocamdată mai des în așezări Noua II, ca de exemplu Văleni sau Trușești. Celelalte tipuri, fără caracteristici deosebite, sînt obișnuite inventarului Noua, în ambele etape și în general culturilor epocii bronzului din spațiul carpato-dunărean. Nu putem trece cu vederea, nici acele din os din care unul era prevăzut cu protuberanță, o replică a celor atît de bine cunoscute din bronz și care sînt semnalate, e drept mai rar, în așezări Noua I, ca de exemplu la Gîrbovăț și Bărboasa, dar, apar lucrate atît din os cît și din bronz, de predilecție în etapa Noua II (Tăvădărești, Văleni, Corlăteni sau Trușești). În aceeași ordine de idei, mai trebuie să amintim că la Cindești a fost descoperit și un ac din os cu capul cilindric într-un complex Noua I și care este similar celor identificate în așezările de la Gîrbovăț sau la Săveni (într-un complex specific Noua II)⁵³. Asemenea tipuri sînt uneori lucrate și din bronz, cum este cazul exemplarului semnalat la Glăvăneștii Vechi.

Deosebit de important mi se pare faptul că în așezarea Noua I de la Cindești a fost identificat și un cerceț din foaie de bronz (tipul C după clasificarea Eugeniei Zaharia), fără decor, similar

⁵¹ Adrian Florescu, vezi mai sus notele 1—4, precum și *Repertoriul obiectivelor Noua pe teritoriul României* (mss.). Pentru piesele ce se găsesc în epoca hallstattiană vezi mai ales la M. Retrescu-Dimbovița, *Depozitele de bronzuri din România*, București, 1975; M. Florescu, Adrian Florescu, *Așezarea hallstattiană de la Cindești* (mss.).

⁵² Asupra pieselor de acest tip sînt făcute unele considerații mai ample de către Adrian Florescu în *Monografia Noua*

(mss.). În mod deosebit trebuie să insistăm asupra faptului că atît aici, cît și în cadrul monografiei Noua, atribuirea tipului menționat mai sus ca vîrf de lance, este făcută cu foarte multă prudență. Deocamdată, așa cum am subliniat mai sus noi înclinăm doar să credem că exemplarul descoperit la Cindești va fi fost utilizat ca vîrf de lance.

⁵³ Adrian Florescu, vezi notele 1—4, precum și *Repertoriul obiectivelor Noua pe teritoriul României* (mss.).

celor ce s-au găsit în inventarul necropolei corespunzătoare fazei Monteoru IIa—IIb de la Cindești ⁵⁴ (fig. 32/7).

În sfârșit, ne mai rețin atenția și alte câteva podoabe din os (fig. 34), prelucrate cu deosebită grijă; cum este cazul unui buton cu suprafața exterioară ușor conică, decorat cu incizii adânci, dispuse radial, în care sînt intercalate cercuri ștanțate, iar centrul suprafeței este subliniat de cercuri concentrice incizate (fig. 34/4). În comparație cu alte piese similare, ca acelea de la Andrieșeni, Gîrbovăț sau Bărboasa, el se remarcă printr-un motiv combinat mai puțin obișnuit. În afară de această piesă, mai trebuie să menționăm un inel din os, neornamentat, descoperit în nivelul II din așezarea Noua I (fig. 34/1). Este interesant să amintim aici, că asemenea exemplare, lucrate din bandă mai lată și uneori ornamentate, au fost semnalate în inventarul necropolei corespunzătoare fazei IC₃, după care dispar, pentru a reapare într-un singur caz într-unul din mormintele din necropola caracteristică fazei Monteoru II b de la Cindești ⁵⁵. Prezența acestui tip în etapa Noua I, trebuie pusă în legătură cu aceleași elemente răsăritene, care au reactivat aici prelucrarea, într-o gamă atât de diversificată, a pieselor din os. Cițiva colți de mistreț, perforați și un pandativ în curs de prelucrare, completează seria podoabelor folosite de purtătorii culturii Noua de la Cindești. Nu putem trece cu vederea, că și această piesă, ca și în cazul precedent, se regăsește la Cindești în mod curent, în inventarul necropolei din faza IC₃, după care dispare și revine acum la modă, odată cu pătrunderea mai activă, la începutul fazei Monteoru IIa, a elementelor răsăritene ⁵⁶.

Nu mai puțin importante pentru cunoașterea unor concepții despre lume și viață sînt cei doi idoli fragmentari și un fragment de vas (?) antropomorf descoperit în așezarea Noua I și respectiv Noua II de la Cindești (fig. 36/1—2,4).

Prima piesă este evident că provine de la un idol similar celor semnalati în așezarea Monteoru IIa—IIb de la Cindești, în micile locuri de cult familiale, discutate de noi cu un alt prilej ⁵⁷. În comparație cu piesele respective, ornamentate cu decor canelat dispus pe umăr și care acoperea probabil întreaga figurină, decor aplicat în așa-fel ca să sugereze o îmbrăcăminte de ceremonie, fragmentul descoperit în locuința din nivelul II al etapei Noua I este modelat mult mai simplu, capul are formă quasi-triunghiulară, ochii și gura lipsesc, nasul este însă mare, mult în relief, iar pe gît și pe corp nu s-a aplicat nici un motiv decorativ. Ca și în cazul semnalat în așezarea Monteoru, idolul a fost lucrat din pastă brun-cenușie, dar fără luciu metalic. Este cert, că această piesă, chiar dacă nu este identică, este similară celor descoperite în așezarea Monteoru IIa—IIb. În același timp, prezența ei în așezarea Noua I nu trebuie să ne surprindă, purtătorii culturii Monteoru fiind aceia care au contribuit din plin la constituirea noii culturi, iar pe de altă parte, credem că este firesc ca în etapa Noua I să fie perpetuate cea mai mare parte a concepțiilor despre lume și viață, care după cum se știe nu se schimbă brusc, ele odată conturate durind, firește, în forme modificate, mult timp. Cel de al doilea fragment provine de la un alt tip, deosebit de cel descris mai sus. El pare să fi fost asemănător cu o piesă semnalată la Nicoleni, tot în aria Noua ⁵⁸. În cazul la care ne-am referit mai sus era vorba de un idol masculin, păstrat în întregime, modelat destul de grosolan. Spre deosebire de piesa de la Nicoleni, la fragmentul păstrat de la Cindești s-a încercat să se accentueze laba piciorului încît, eventual, să fie sugerată o încălțăminte. Aceeași remarcă o putem face și cu privire la cel de-al doilea fragment, care, ținînd seama de dimensiuni, ar putea proveni de la un vas antropomorf. Aceste două fragmente descoperite în complexe de locuire aparținînd etapei Noua II sînt sugestive, în sensul că ele ilustrează apariția cu certitudine a modelării plastice a marelui zeu, care a înlocuit definitiv cultul zeiței mame (chiar dacă acesta va fi păstrat, dar așa cum se știe, va trece pe un alt plan și va avea atribuții limitate) ⁵⁹. În încheiere, trebuie să mai precizăm că, în nici unul din complexe de locuire și nici în cadrul locurilor de cult semnalate la Cindești, nu au fost descoperite piese întregi sau fragmentare care să reprezinte modelarea vreunui din animalele domestice sau sălbatice, deși după cum se știe creșterea cornutelor mari și mici, precum și vînatul, constituiau o activitate de predilecție. Această observație nu trebuie totuși să ne surprindă, pentru că nu numai la Cindești, dar nici în celelalte așezări contemporane, piesele similare nu sînt descoperite decît incidental. În legătură cu aceasta, n-ar fi exclus ca, în cadrul ritualurilor practicate de către purtătorii Noua, ofrandele din carne sau poate animale întregi, va fi fost unica modalitate de a se obține protejarea și sporirea turmelor și vînatului. În aceeași ordine de idei, nu este lipsit de interes să mai adăugăm că nici purtătorii culturii Monteoru, în cursul lungii sale perioade de evoluție, nu au practicat activ modelarea în lut ars sau în os a animalelor sălbatice sau domestice. Așadar, nu este exclus că, concepțiile despre lume și viață ale monteorenilor să se fi perpetuat și în cadrul culturii Noua cum era și firesc, dar ritualurile ca atare puteau să capete altă semnificație ⁶⁰.

⁵⁴ E. Zaharia, în *Dacia*, N.S., III, 1959, p. 103—134; M. Florescu, Adrian Florescu, în *Materiale*, București, 1983, p. 112 și urm., unde sînt prezentate cîteva din podoabele de acest tip descoperite în necropola Monteoru IIb de la Cindești.

⁵⁵ M. Florescu, în *Carpica*, X, 1978, p. 97—128; idem, în *Carpica*, XI, 1979, p. 43—134. Unele ipoteze referitoare la prezența unor elemente răsăritene în cadrul culturii Monteoru în faza Monteoru IC₃, precum și reactivarea lor spre sfârșitul

acestei culturi vezi M. Florescu în *ArchMold*, X, 1985, p. 7—30.

⁵⁶ *Ibidem*.

⁵⁷ M. Florescu în *Carpica*, XI, 1979, p. 43—134.

⁵⁸ Piesa a fost descoperită cu prilejul săpăturilor făcute de Z. Szekely și a fost discutată apoi de Adrian Florescu în *Repertoriul obiectivelor Noua pe teritoriul României* (mîss.);

⁵⁹ Vezi mai sus nota 57.

⁶⁰ *Ibidem*.

În încheierea prezentării inventarului aşezării corespunzătoare celor două etape (I și II) ale culturii Noua de la Cindești trebuie să ne oprim și la cele trei psalii din os ⁶¹. Prima piesă la care ne referim a fost descoperită într-un complex aparținând nivelului II al etapei Noua I și este similară celor de la Cîrlomănești și Sărata Monteoru ea reprezentînd însă o formă evoluată a aceleia semnalată de Priabin în aria culturii Abașevo ⁶². Desigur, ar fi fost foarte util dacă cele două piese de la Sărata Monteoru sau Cîrlomănești ar fi fost descoperite în condiții bine asigurate stratigrafice pentru că ele ar fi putut astfel permite stabilirea unor repere cronologice și implicit a perioadei în care vor fi utilizate ca atare. Astfel, piesa de la Sărata Monteoru, ornamentată cu triunghiuri incizate și decor din bandă excizat, poate fi atribuită și unei etape mai timpurii din evoluția culturii Monteoru, dacă o comparăm cu ornamentele de pe ceramica respectivă, în timp ce piesa de la Cîrlomănești are un decor care se întîlnește mai degrabă în cultura Babadag (Hallstatt), decît în epoca bronzului ⁶³. Ori, faptul că ambele piese menționate mai sus nu au fost descoperite în condiții stratigrafice sigure nu ne permitem să le aducem aici în discuție. De aceea, ne vom referi ca analogie mai apropiată doar la tipul Micene, subtipul Staroiurevo ⁶⁴. Față de aceasta, piesa de la Cindești are formă relativ ogivală, pe disc nefiind aplicat decor și nici orificii în care să se introducă cepuri. Prin caracteristicile sale (chiar dacă este încă în primul stadiu de proiectare) nu este exclus ca piesa de la Cindești să reprezinte o formă evoluată a tipului Staroiurevo, derivat din cel micenian. Lipsa decorului la piesa la care ne-am referit, nu trebuie să ne surprindă avînd în vedere că ea nu a fost complet finisată. Nu putem însă să nu menționăm în treacăt faptul că, psalii ornamentale cu motive excizate (este adevărat de un alt tip decît cel semnalat de noi la Cindești) sînt atestate în aria Noua, mai ales din Moldova, atît în etapa Noua I, cum este cazul la Gîrbovăț, sau în complexele unor aşezări Noua II, ca de exemplu la Floreni și Horoiata ⁶⁵.

Celelalte două piese tot din os (fig. 35/1, 4) erau de asemenea în curs de prelucrare. Spre deosebire de aceea amintită mai sus, aici se urmărea probabil să se realizeze circa 1/4 dintr-un disc, urmînd ca la unele capete să se introducă încă un accesoriu din os. Deși aceste două piese sînt în prima lor stare de prelucrare și deci este greu să facem precizări cu exactitate asupra tipului de psalie care urma să fie realizat, noi înclinăm totuși să credem că ele urmau să capete o formă asemănătoare exemplarului descoperit în aşezarea Noua de la Trușești ⁶⁶. Dacă admitem această ipoteză este cert că pe lingă psaliile frumos ornamentate sau nu, și care din punct de vedere tipologic reprezintă o continuitate directă a celor ce se găsesc în aria Monteoru în ultima etapă a fazei IIb (ca de exemplu la Cindești) ⁶⁷, purtătorii Noua au utilizat și alte prototipuri mai puțin elegante, dar tot atît de eficiente ca și celea ce existau deja aici. În sfîrșit, trebuie să atragem atenția că, deși prezentarea celor trei psalii în curs de prelucrare descoperite la Cindești puteau să-și găsească locul în capitolul referitor la unelte și piese din os, am considerat că este bine să ne oprim aici, avînd în vedere atît caracterul lor deosebit, cît și frecvența relativ scăzută în cadrul aşezărilor Noua. În felul acesta am căutat să scoatem în evidență și mai mult unele din elementele deosebite, importante, scoase la lumină prin cercetările de la Cindești.

* * *

Din cele expuse mai sus s-au putut detașa clar trăsăturile esențiale și definitorii ale aşezării întemeiate de către purtătorii Noua, pe locul unde existase o intensă și bogată stațiune monteoreană. Cu toate că vom avea prilejul să ne oprim pentru a sublinia unele probleme referitoare la geneza culturii Noua și la caracteristicile sale, așa cum reies din cercetările de la Cindești, credem că în prealabil este necesar să scoatem în evidență unele din principalele date relevante de săpăturile efectuate în această mare stațiune în cursul anilor 1968—1982. În acest sens, merită să subliniem faptul că aşezarea Noua succede nemijlocit pe aceea corespunzătoare ultimei etape a fazei Monteoru II b, așa cum o atestă observațiile stratigrafice consemnate cu prilejul cercetărilor noastre. De un deosebit interes este și faptul că, prin caracteristicile sale, noua aşezare întemeiată în pragul bronzului tîrziu nu se deosebește de celelalte obiective contemporane cercetate sau semnalate nu numai pe teritoriul Moldovei ci în întreaga arie Noua-Sabotinovka-Coslogeni, așa cum au fost ele definite cu decenii în urmă. Constatăm astfel, că spre deosebire de

⁶¹ Este credem foarte important să menționăm aici că o psalie din os frumos ornamentată cu decor excizat a fost semnalată în aşezarea aparținînd etapei a II-a a fazei Monteoru IIb de la Cindești. Am menționat acest fapt pentru că piesa care o discutăm aici semnalată în aşezarea Noua de la Cindești aparține aceluiași tip, cu deosebire doar că aceasta din urmă nu este ornamentată (M. Florescu, *Cindești*, vol. I (mss)).

⁶² Piesa la care ne vom referi în continuare a fost prezentată de Al. Oancea (vezi în *Thraco-Dacia*, 1, 1976, p. 60—75), care a preluat observațiile și datele consemnate de A. D. Priabin (în *SA*, III, 1972, p. 233—234, fig. 3/1—4).

⁶³ În acest sens, o analiză atentă a decorului piesei de la Cîrlomănești reliefează cu destulă claritate faptul că decorul realizat în S-uri legate este specific ceramicii culturii Babadag și nu a aceleia clasic monteorean, unde într-adevăr se întîlnește și ornamentul respectiv începînd cu faza Ia

și care se menține apoi pînă la sfîrșitul fazei IIb, dar aceasta din urmă are o notă caracteristică ce nu poate fi confundată cu cele de tip Babadag. În mod deosebit trebuie să atragem atenția că E. Zaharia a făcut precizarea că piesa discutată de Al. Oancea a fost descoperită în zona unde se găseau resturi din faza Monteoru IC₃, dar că ea nu a fost semnalată într-un complex de locuire ca atare.

⁶⁴ Vezi mai sus nota 62.

⁶⁵ Piese respective descoperite de G. Coman au fost discutate pe larg de Adrian Florescu în monografia Noua. Pentru unele referiri la tipul respectiv, precum și condițiile de găsire ale acestora vezi Adrian Florescu, notele 1—4.

⁶⁶ *Ibidem*.

⁶⁷ Vezi mai sus nota 61.

perioada anterioară, cînd comunitățile tribale locuiau în cetăți fortificate și în așezări de obicei deschise ce gravitau în jurul lor, acum sînt preferate terasele cu suprafețe întinse care evident sînt mai propice pentru un grup de populație care a adoptat o altă organizare internă tribală. În acest sens, cercetările ne-au relevat faptul că așa cum s-a constatat și cu prilejul efectuării altor săpături de amploare, că noile așezări sînt constituite din grupuri, mai mari sau mai mici, de familii, ce locuiesc la distanțe variabile unele de altele. De un deosebit interes este și faptul că, la Cindești au fost semnalate și locuri de cult, ceea ce dovedește o viață spirituală bogată plină de conținut. Așa cum este bine știut, pentru cunoașterea conținutului și a trăsăturilor esențiale unei culturi, a legăturilor purtătorilor ei cu regiuni mai mult sau mai puțin apropiate, inventarul de unelte, arme, podoabe, bijuterii, piese de cult sau ceramică oferă elementele principale pentru reconstituirea celor mai variate aspecte ale vieții materiale și spirituale ale unui grup de comunități tribale. Din acest punct de vedere, trebuie să remarcăm în mod deosebit că cercetările de la Cindești ne-au oferit, așa cum am specificat mai sus, bogate date pentru a cunoaște cultura materială specifică atât etapei de cristalizare Noua I, cât și acelea deficitare, Noua II.

În sfîrșit, nu putem încheia aceste concluzii preliminare fără a scoate în evidență că materialul descoperit subliniază faptul că structura economică a comunităților tribale Noua deșinu se deosebește esențial de aceea ce există în perioada anterioară, cu toate că s-a observat că acum un rol important îl are creșterea vitelor, îndeosebi a cornutelor mari, fără a fi însă neglijată agricultura. Iată așadar, că datele succinte prezentate mai sus ne oferă o bună cunoaștere a unei așezări Noua, cu cele două etape ale sale de evoluție, întemeiată în pragul bronzului tîrziu în zona de curbură a Carpaților Răsăriteni, unde anterior se semnalaseră bogate și intense așezări monteorene. Unele probleme referitoare la geneza culturii Noua și la modul de organizare internă tribală a grupului de populație ce s-a constituit acum, precum și rolul elementelor răsăritene, Srubno-Ivalinsk, la constituirea culturii Noua, le vom sublinia în micul subcapitol cu care se încheie această prezentare.

* * *

Fără nici o umbră de exagerare și fără a minimaliza rezultatele cercetărilor din ultimele decenii, ca urmare a săpăturilor efectuate în zonele estice sau de sud-est ale spațiului carpatodunărean, trebuie totuși să subliniem așa cum de altfel am arătat mai sus că materialul faptic scos la lumină în cursul celor 15 campanii de cercetări de la Cindești prezintă o deosebită importanță pentru cunoașterea atât a „destinului istoric“ al culturii Monteoru, cât și pentru înțelegerea fenomenului care a avut loc în pragul bronzului tîrziu cînd pe un spațiu întins s-a constituit complexul Noua-Sabatinovka-Coslogeni. Desigur, că nu trebuie să considerăm că rezultatele obținute prin săpăturile de la Cindești pot pune în umbră aportul adus de cercetările de la Cîrlomănești, Racovițeni Petrișoru etc., prin care ne sînt dezvăluite noi aspecte privind atât perioada finală a culturii Monteoru, cât și pe aceea de început a bronzului tîrziu. Ținînd însă seama că au fost formulate unele ipoteze cu privire la mutațiile demografice care ar fi avut loc în aria specifică comunităților tribale Monteoru și avînd ca rezultat dislocarea unor mari grupe de populație din zonele lor de baștină și limitarea spațiului de dispersiune doar la microzona străbătută de Buzău, sîntem obligați să revenim asupra ipotezelor consemnate mai recent, pentru a înțelege în ce măsură purtătorii Monteoru au putut sau nu să-și dea aportul la constituirea culturii Noua și mai ales pentru a înțelege cum de a fost posibil ca pe locul și acoperînd parțial vatra vechii așezări s-a putut întemeia în pragul bronzului tîrziu stațiunea specifică purtătorilor Noua.

Astfel, Al. Oancea consideră că datofită infiltrării masive a purtătorilor culturilor „mormintelor în catacombe“, Srubi, Sabatinovka (?!), pe un vast teritoriu în care este cuprins o parte din spațiul de dispersiune monteorean, precum și zonele de sud-est situate în afara ariei locuite de acestea, s-a constituit un aspect de cultură materială „în cîmpuri de gropi“, de tip Racovițeni Petrișoru. În aria aparținînd noului grup de comunități tribale este inclusă și zona situată la curbura Carpaților Răsăriteni (îndeosebi aceea de la limita cu cîmpia) în care se găsesc obiectivele de la Cindești, Coroteni, Terchești, Cîrlomănești etc. În aceeași ordine de idei, se mai afirmă că, datorită stabilirii unor grupuri de populație răsăriteană, unele comunități tribale au fost obligate să le cedeze așezările lor și să-și întemeieze altele chiar în apropierea noilor veniți. Mai mult decît atât, se consideră că noul aspect cultural în „cîmpuri de gropi“ a pătruns și în zonele de sud-vest ale Transilvaniei trecînd, probabil, printre comunitățile tribale monteorene masate într-o micro-regiune unde existau de altfel căile de acces bine cunoscute cu zona intracarpatică, locuită la acea vreme de purtătorii culturii Wietenberg. Nu se precizează însă dacă grupul monteorean a fost anihilat complet sau dacă le-a lăsat noilor veniți „liberă trecere“⁶⁸.

Avînd la bază îndeosebi ipotezele menționate mai sus, V. Leahu consideră că dislocarea grupului de populație monteorean a început încă dintr-o perioadă timpurie din evoluția sa, cînd a trebuit să se retragă treptat în zonele de sud-vest ale Transilvaniei, pentru ca apoi să fie semnalat doar sub formă de enclave în zona străbătută de Buzău și afluenții săi⁶⁹. Referindu-se în continuare la caracteristicile culturii Noua, V. Leahu nu a putut să nu admită că elemente de tip Monteoru au început să dea totuși „o coloratură“ ceramicii constituită în pragul bronzului tîrziu. Mai mult decît atât, se afirmă că

⁶⁸ Vezi mai sus nota 6.

⁶⁹ *Ibidem*.

noile așezări de tip „cenușar“ Noua sau Coslogeni sînt o expresie a unei locuiri efemere, de scurtă durată, pendulatorii, „reflex a unei scăderi de cultură materială și spirituală“. În sfîrșit, mai este subliniat și faptul că, un grup monteorean, „dislocat?“ și în contact cu triburi răsăritene, a dat naștere în zona Brăilei și nordul Dobrogei unui aspect cultural numit Sihleanu, care, la rîndul său își va da aportul la geneza culturii Babadag.

Dacă admitem „ex abrupto“ ipotezele formulate mai sus, atunci la întemeierea așezării Noua de la Cîndești purtătorii Monteoru nu și-ar fi adus nici o contribuție substanțială, ea purtînd amprenta „de jure“ și „de facto“ a elementelor răsăritene constituite în „cîmpuri de gropi“ și avînd o coloratură monteoreană acumulată pe parcurs. Firește aceasta ar fi o explicație foarte facilă, dacă analiza materialului rezultat, atît prin săpături, cit și prin alte cercetări, efectuate în toată zona estică a României, nu ne-ar releva cu pregnanță faptul că nu există așezare Noua I, fie că ea se află în nordul Moldovei (Trușești sau Corlăteni), în regiunile ei centrale, cum sînt obiectivele de la Lichitșeni, Tăvădărești sau Bărboasa, fie mai la sud ca de exemplu la Girbovăț, Cavadinești și acum, la Cîndești, în care să nu fie prezente și să nu-și pună amprenta elementele de tradiție Monteoru. Acestea ne apar evident mai active în zonele care au constituit aria culturii respective, dar la fel de semnificative sînt și în regiunile situate în afara spațiului ei de dispersiune și, mai mult decît atît, ele se fac resimțite și în zonele de sud-est a Transilvaniei, acolo unde, după cum se știe, exista cultura Wiettemberg. Cîm poate fi explicat acest fapt dacă grupul de comunități tribale monteorean a fost dislocat și silit să se retragă în zona Buzăului, care nu-i oferea prin structura geomorfologică a terenului posibilități de dezvoltare pe un timp îndelungat și nici măcar de supraviețuire? Avînd în vedere cele expuse mai sus, credem că nu este un fapt desuet dacă ne vom opri pe scurt la unele aspecte privind perioada finală a culturii Monteoru și a relațiilor stabilite cu primele elemente răsăritene pentru a înțelege astfel mai bine aportul adus de monteoreni atît la geneza culturii Nouă, cit și la condițiile care au favorizat întemeierea așezării de la sfîrșitul epocii bronzului, în plină arie Monteoru.

Se înțelege că, în contextul dat, nu este cazul să ne referim la contactele stabilite cu elementele răsăritene în etapa mai timpurie a culturii Monteoru, intrucît aceasta depășește cadrul problemei de care ne ocupăm aici. Vom reaminti doar că legăturile cu zonele răsăritene nu s-au limitat doar la obținerea unor piese din metal provenind din centrele metalurgice respective ci, s-a putut înregistra aproape permanent pătrunderea unor grupuri mici de populație asimilată rapid de monteoreni⁷⁰. Nu poate fi omis sau minimaliza faptul că deja către sfîrșitul fazei Monteoru Ia și, mai ales, în perioadă corespunzătoare fazelor Ia—IIb a avut loc o pătrundere relativ activă a unor grupuri mici de populație răsăriteană, cu care purtătorii Monteoru au intrat în contact. Constatăm astfel, că în inventarul așezărilor încep să apară, ce-i drept sporadic, virful de săgeată din os, reapar cosoarele cu lamă lată, precum și podoabe din os sau cochilii, iar în ceramică pe lingă formele de vase inspirate după unele prototipuri specifice locale încep să fie folosite unele maniere de ornamentare necaracteristice culturii Monteoru, ca de exemplu decorul cu măturici, briul alveolat în care se intercalează un decor asemănător șnurului etc. și care, apoi, vor da o notă aparte culturii Nouă. Adoptarea însă a acestor elemente nu va produce schimbări esențiale nici în structura economică, nici în organizarea internă tribală, ci, dimpotrivă, monteoreni își vor păstra întreaga lor personalitate. În cazul în care am admite că s-ar fi creat în apropierea limitelor de sud-est ale ariei monteorene o oarecare instabilitate încă din cursul fazei Ia, atunci nu ar fi putut supraviețui marile centre tribale de la Cîndești, Terchești etc., situate tocmai pe teritoriul din apropierea „căilor de curgere“ a unor mici grupuri de populație răsăriteană, care încercau să se stabilească în zonele amintite. Aceasta nu înseamnă că în unele micro-regiuni nu se putea declanșa o oarecare stare conflictuală sau că aceste imixțiuni nu prezentau nici un fel de pericol. Un exemplu concludent ni-l oferă stațiunea eponimă căreia la sfîrșitul fazei Ia îi va fi amplificat sistemul de apărare, în timp ce în zonele unde nu erau în contact direct cu noii veniți centrele tribale monteorene își continuau viața lor obișnuită.

Insistînd asupra datelor de mai sus, nu înseamnă că minimalizăm rolul elementelor răsăritene la restructurările, care au avut loc la sfîrșitul bronzului mijlociu și nici nu încercăm să diminuăm impactul creat prin stabilirea în zona de imediată apropiere a spațiului de dispersiune Monteoru și Tei, respectiv nord-estul și sud-estul Munteniei, a unor elemente răsăritene. În legătură cu această problemă ne permitem să subliniem cîteva date așa cum reies din informațiile care le avem în prezent. Astfel, trebuie să atragem mai întii atenția că în mod inevitabil stabilirea în imediata vecinătate a unui grup de comunități tribale, a unei populații deosebite nu numai ca etnic, ci și prin modul de viață (adică structură economică, organizare tribală etc.), ar fi determinat fără echivoc mutații demografice în cadrul grupului Monteoru și care ar fi putut fi lesne sesizate. Or, din acest punct de vedere, nu avem încă dovezi pentru a afirma că spre sfîrșitul fazei Ia va fi început deja dislocarea comunităților

⁷⁰ Pentru problemele referitoare la structura economică și socială a comunităților tribale monteorene și implicit la relațiile stabilite de acestea cu grupurile de populație învecinate sau mai depărtate, vezi M. Florescu, *Istoria Moldovei*

în mileniul II î.e.n. (perioada mijlocie a epocii bronzului) (mss.): idem, *Despre structura economică-socială a comunităților tribale Monteoru în lumina cercetărilor din Moldova* (mss.).

tribale monteorene și retragerea lor în zonele fortificate ale Subcarpaților. În același timp, este necesar să scoatem în evidență și faptul că cercetările nu ne relevă date care să ne permită să afirmăm că grupul răsăritean va fi fost constituit dintr-o populație foarte numeroasă, încât pentru a se stabili aici să-i fi trebuit nu numai zonele din vecinătatea de sud-vest și nord-est ale ariei Monteoru, nelocuite la acea vreme, ci și o parte din spațiul de dispersiune al acesteia. În aceeași ordine de idei, ținem să mai atragem atenția că, pe teritoriul la care ne-am referit, nu avem pînă în prezent semnalate așezări specifice grupului răsăritean similare celor din zona de baștină de unde au fost dislocați la un moment dat. Mai mult decît atât, dacă analizăm repartitia teritorială a grupului de populație amintit, nu constatăm în zonele de origine o diminuare substanțială a indicelui demografic și, dimpotrivă, dacă ținem seama de rezultatele cercetărilor efectuate în așezările și necropolele adiacente ne apare evident că pe marele teritoriu ocupat de aceștia nu a avut loc o depopulare masivă ca urmare a părăsirii locurilor de baștină și ocuparea altora noi. Fără îndoială însă că, oricît de mici vor fi fost aceste grupuri, stabilite temporar sau poate pentru mai mult timp, aici în vecinătatea ariei Monteoru (prezență care a fost efectivă și pe care nu o neglijăm și nici nu-i diminuăm importanța), nu putea să nu se facă resimțită. Astfel, ni se pare sugestiv faptul că, atunci cînd infiltrări de elemente răsăritene devin mai persistente purtătorii culturii Monteoru au luat unele măsuri. În acest sens, din observațiile pe care le avem se desprinde faptul că deja la începutul fazei IIa au devenit necesare măsuri de reorganizare teritorială prin dispersarea din marile centre tribale a surplusului de populație, avînd loc acum întemeierea unor noi așezări deschise, fie în preajmă, fie la o oarecare distanță de centrele tribale constituite anterior (un exemplu ni-l oferă obiectivul de la Pufești, care durează de la începutul fazei IIa și pînă la sfîrșitul fazei Monteoru IIb). În felul acesta se urmărea probabil, într-o primă etapă, ca în întreg spațiul de dispersiune monteorean să nu rămînă nici un teritoriu nelocuit, unde eventual s-ar fi putut infiltra noii veniți. Or, este de la sine înțeles, că o asemenea măsură nu ar fi fost adoptată de către monteoreni, în cazul în care se va fi petrecut o masivă pătrundere de populație străină în zonele din imediata vecinătate sau pe teritoriul lor, ci dimpotrivă s-ar fi folosit alte procedee pentru îndepărtarea pericolului ce devenise din ce în ce mai iminent. În același timp, credem că nu este lipsit de interes să subliniem că premisele noilor organizări teritoriale sesizate la începutul fazei Monteoru IIa, prin creierea de așezări deschise și care se va declanșa în toată plenitudinea sa de abia în etapa de cristalizare a culturii Noua, nu trebuie să fie considerate ca determinate în exclusivitate de impactul produs și mărit treptat de pătrunderea în spațiul carpato-dunărean a unor elemente răsăritene. Nu greșim, credem, dacă avem în vedere, că aceste premize reprezintă consecința unor modificări survenite în structura economică a comunităților tribale Monteoru, ca urmare a sporirii și deci a utilizării mai frecvente a pieselor lucrate din metal, a perfecționării celorlalte categorii de unelte tradiționale, a acordării unei oarecare predilecții pentru creșterea cornutelor mari etc. Ne apare astfel posibil și verosimil, că datorită acestor modificări mai puțin pregnante la începutul fazei IIa și acumulate pe parcurs, organizarea tribală bazată pe comuniunea și coeziunea tuturor membrilor comunității să fi devenit o „frînă” și va fi fost necesară adoptarea unor altor forme în care vor începe să fie sudate legăturile între grupurile mai mici sau mai mari de familii, cu o oarecare independență economică. Or, ca urmare a acestor mutații, devenise imperioasă creerea la sfîrșitul culturii Monteoru a unor așezări de alt tip, decît cel tradițional, care să răspundă mai bine „de facto” situației noi survenite⁷¹. Nu este de asemenea exclus, ca același fenomen să se fi petrecut și în cadrul grupurilor de comunități tribale Wietenberg și Tei care vor contribui în mai mare sau mai mică măsură la cristalizarea culturii Noua⁷².

Așadar, din cele prezentate pînă acum se desprind clar cîteva observații pe care nu le putem trece cu vederea. În acest sens, este credem important să subliniem faptul că întemeierea așezării Noua de la Cîndești este o consecință firească ca urmare a confruntării și în final a contopirii a doi factori de bază. Astfel, așa cum am arătat mai sus, anumite modificări survenite în structură, în modul de viață specific perioadei finale a culturii Monteoru, au favorizat condițiile pentru adoptarea unor alte forme de organizare internă tribală și, implicit, a unui alt tip de așezare, constituită de astă dată dintr-un număr limitat de grupuri de familii. În același timp, stabilirea în zonele limitrofe ale ariei monteorene a unor mici grupuri de populații Srubno-Hvalinsk a produs fără îndoială o stare de instabilitate și chiar conflictuală. În asemenea condiții, este de la sine înțeles că, pe lîngă unele măsuri privind asigurarea teritoriului pe care îl locuiau, monteoreni au încercat și au reușit să asimileze grupurile rătăcite ce se instalaseră în preajma lor. Faptul ca atare nu era greu de realizat avînd în vedere că noul mod de viață ce începuse să prindă contur în cadrul comunităților tribale monteorene conținea, așa cum am arătat mai sus, unele elemente similare celor specifice noilor veniți. Pentru aceasta însă, era necesar ca să se renunțe în primul rînd la vechea compartimentare teritorială foarte riguroasă din bronzul mijlociu și să se instaureze alte forme de organizare tribală bazate de astă dată pe coeziunea dintre grupurile de familii cu o oarecare independență economică. Firește, la acest nou stadiu de dezvoltare (în cadrul grupurilor de comunități tribale specifice bronzului mijlociu) s-ar fi ajuns probabil de la sine, într-o anumită etapă din perioada finală a epocii bronzului, dacă nu ar fi intervenit infiltrările repe-

⁷¹ *Ibidem.*

⁷² *Ibidem.*

tate și insistente ale elementelor Srubno-Hvalinsk, care au grăbit procesul de restructurare teritorială și implicit economică, fenomen care a căpătat un aspect particular ce definește însăși cultura Noua, așa cum o cunoaștem astăzi. Este însă greu să întrezărim acum modul în care s-ar fi ajuns la o uniformizare a trăsăturilor culturii materiale ale grupurilor de comunități tribale Monteoru și, parțial Tei sau Wietemberg, ca și la o sudare etnică, dacă procesul de restructurare internă ce se desfășura lent în ultima etapă a bronzului mijlociu n-ar fi fost impulsionat și grăbit de evenimentele care au avut loc pe un spațiu mai întins și avem în vedere mișcările de populație petrecute în zonele din imediata vecinătate a spațiului carpato-dunărean și evident și pe teritoriul acestuia inclusiv. Nu putem de asemenea să nu subliniem și faptul, că la noua orientare survenită în cadrul celor două activități de bază prin care erau asigurate sursele de trai (agricultura și creșterea animalelor), așa cum este atestată prin cercetarea obiectivelor Noua (indiferent de zona geografică în care se găsesc acestea), un rol important l-au avut elementele răsăritene Srubno-Hvalinsk, chiar dacă anumite modificări începuseră deja să se înfiripe în ultima etapă a bronzului mijlociu. Așadar, cercetările de la Cindești ne-au permis să cunoaștem procesul de constituire a culturii Noua, într-o zonă locuită intens de monteoreni, și să înțelegem cu mult mai bine rolul și aportul lor în cadrul noii etape a epocii bronzului (așa se și explică de ce ne-am oprit cu atita insistență la unele aspecte referitoare la trăsăturile caracteristice ale etapei finale respectiv IIa—IIb a culturii Monteoru).

În sfârșit, o ultimă problemă, pe care credem că merită să o subliniem aici, este aceea referitoare la ceea ce reprezintă cultura Noua prin caracteristicile sale, față de culturile clasice ale bronzului mijlociu, dacă etapa finală a epocii bronzului marchează un regres față de ceea ce a existat anterior, așa cum s-a afirmat adică „o scădere a culturii materiale și spirituale”⁷³. Din acest punct de vedere, trebuie să atragem atenția că cercetările de la Cindești scot în evidență faptul că, deși s-a adoptat un nou tip de așezare care firește nu mai are monumentalitatea celei monteorene, toate grupurile de familii care au întemeiat-o și-au creat un nucleu propice pentru o locuire relativ îndelungată, ceea ce nu reprezintă o „instabilitate-pendulatoare”⁷⁴, așa cum o dovedesc locuințele construite cu acuratețe, locurile de cult familiale sau tribale etc. Aceeași observație o putem face și referitor la cultura materială. În acest sens, este adevărat, că ceramica nu mai conține formele elegante lucrate din pastă foarte fină și cu decor sofisticat, ea devenind acum mai simplă, cu caracter strict uzual, dar în schimb gama diversificată de unelte (chiar dacă majoritatea covârșitoare sînt din os) și prezența a relativ numeroase piese din bronz (unelte, arme, podoabe etc.), semnalate în așezări și nu în depozite izolate, sînt o dovadă certă că s-a înregistrat un salt calitativ. Observațiile consemnate de noi la Cindești nu reprezintă un caz particular, ele fiind similare celor atestate prin cercetările efectuate și în alte obiective contemporane, ca de exemplu Girbovăț (în primul rînd), Trușești, Tăvădărești etc.

Așadar, din cele expuse mai sus pe baza cercetărilor de la Cindești, trebuie să considerăm că și în zona de curbură a Carpaților Răsăriteni la începutul bronzului tîrziu a avut loc un fenomen de restructurare teritorial tribală, de anihilare a compartimentării teritorial-zonale, caracteristice bronzului mijlociu, fenomen care a favorizat după cum se știe definitivarea ethnos-ului tracic (așa cum s-a considerat cu decenii în urmă).

În sfârșit, credem că nu greșim dacă afirmăm că diminuînd însemnătatea fenomenului Noua sau limitîndu-l doar la anumite zone ale Moldovei⁷⁵ nu putem înțelege și nici demonstra unitatea culturii materiale și etnice a lumii tracice nord-dunărene de mai tîrziu, unitate care s-a sudat în vîrtejul și efervescența evenimentelor care au favorizat contopirea unor elemente de cultură materială locale și aloctone din etapa finală a epocii bronzului. Un aport deosebit la cunoașterea acestui fenomen îl aduc fără îndoială și rezultatele cercetărilor efectuate în așezarea Noua de la Cindești, jud. Vrancea.

QUELQUES OBSERVATIONS CONCERNANT LA GENÈSE DE LA CULTURE NOUA DANS LES ZONES SITUÉES À LA COURBURE DES CARPATES ORIENTALES

RÉSUMÉ

Dans le cadre des recherches effectuées entre 1962—1982 inclusivement dans la station de Cindești, dép. de Vrancea entre 1968—1982 dans les établissements adjacents de la citadelle, respectivement, Coasta Banului, Corbea et partiellement Coasta Nacului on a signalé beaucoup de restes d'habitation appartenant aux porteurs de la culture Noua de la fin de l'âge du bronze.

Les résultats les plus convaincants ont été mis au jour par les fouilles effectuées dans la zone de SE de la terrasse Coasta Banului, où l'on avait antérieurement signalé la grande nécropole de Monteoru, ainsi que l'établissement appartenant à la période finale de la culture en question (les phases IIa—IIb).

D'une importance particulière est le fait qu'entre 1977—1982 à l'occasion des recherches des secteurs V, X, Y, Z, situés dans la zone est-centrale et de SE de la terrasse Banu, on a pu faire des observations stratigraphiques conformément auxquelles le deuxième niveau d'habitation, Monteoru IIb, était succédé directement par des habitations caractéristiques à l'étape Noua I. En quelques cas le niveau appartenant à l'étape Noua I était dérangé ou partiellement couvert par des aménagements faits en vue de la construction des habitations spécifiques à l'étape Noua II. Dans le même sens, on peut rappeler encore que dans deux des secteurs

⁷³ V. Leahu, *Tracii carpato-dunăreni în marile migrații egeice*, *Cercet. Arh.*, VI, 1983, p. 175—205.

⁷⁴ *Ibidem*.

⁷⁵ Vezi mai sus notele 7, 8.

mentionnés plus haut, le niveau Noua II est succédé par une habitation sporadique du type Hallstatt ancien comme celles bien connues en Moldavie par exemple à Trusești, Corlăteni, Andrieșeni, Zapodeni.

L'établissement Noua de Cindești, comme d'ailleurs tous les objectifs Noua-Sabatinovka-Coslogeni, se caractérise par des groupes d'habitations nommés „zolniți” situés dans l'étape Noua I à une distance de 60—80 m les uns de autres et de 80—120 m dans l'étape Noua II. En ce qui concerne la structure des „zolniți” on a constaté qu'ils sont constitués de groupes de 3—4 habitations disposées d'une manière radiale on deux par deux rapprochées ayant au centre un petit espace vacant. Dans le cas des „zolniți” appartenant à l'étape de Noua I, on a déterminé stratigraphiquement deux niveaux, la disposition des habitations dans le plan des „zolniți” étant différente d'un niveau à l'autre.

La construction des habitations spécifiques à l'étape Noua I, ainsi que de celles de l'étape Noua II, est identique et similaire à celles qui sont signalées à l'occasion des fouilles effectuées dans les stations Noua de Trusești, Girbovâi, Lichitișeni etc. En ce sens, nous tenons à mentionner que les habitations ont des planchers constitués en argile, nivelés avec de l'argile jaune sablonneuse mêlée de paille, de la paille et parfois de feuilles. L'âtre, petit, rond, était constitué de torchis qui se trouvent assis d'habitude sur un aménagement de fragments céramiques ou cailloutis déposés directement sur le plancher. Souvent, dans les habitations, l'âtre occupe une position centrale. Les parois ont le squelette en bois, solide, couvert, de torchis calciné avec des impressions de branches.

D'une importance particulière est aussi le fait qu'on a identifié des lieux de culte situés près de „zolniți” dont la construction est simple : une petite fosse où se trouvait un vase qui couvrait les cendres résultées du feu sacré entretenu d'une manière périodique, conformément à certains rituels et cérémonies instituées *ad hoc*. En dehors de ceux-ci qui avaient en quelque mesure un caractère familial, on a découvert également un autre lieu de culte avec une construction plus particulière (il est possible que celui-ci ait eu une construction à la surface) et il était utilisé dans des circonstances tout à fait exceptionnelles, par la communauté tribale Noua toute entière de Cindești.

Pour la connaissance de la culture de Noua un rôle important revient à l'inventaire des habitations et des fosses utilisées comme dépôts des restes ménagers (ces dernières étant situées à une distance d'environ 100 m de l'établissements).

En ce qui concerne les outils qui présentent une grande importance pour la détermination du contenu de la civilisation de Noua, il faut remarquer à Cindești en premier lieu l'abondance des outils en os à traits absolument spécifiques. En général on a observé le soin pour le façonnage de la partie utile des pièces, en négligeant le reste de l'outil en question. Comme trait particulier pour la fréquence avec laquelle on le rencontre dans l'établissement de Cindești il convient de citer en premier lieu l'omoplate crêtée, ensuite des faucilles-lupik, des couteaux courbés (parmi lesquels on a identifié un exemplaire qui représente une imitation très proche du type Sosnovaia-Maza comme celui trouvé à Cavadișești. Il faut mentionner de même une miniature de faucille en os du type à bouton identique avec un des exemplaires en bronze découvert dans un petit dépôt près d'un des „zolniți”. On ne peut négliger le fait qu'à Cindești ont été signalées 26 pièces en bronze (les plus nombreuses dans une station de Noua après celle de Girbovâi où l'on a découvert à l'occasion des recherches 54 objets en bronze). Comme nous l'avons déjà rappelé plus haut, à Cindești a été identifié un petit dépôt constitué de 3 faucilles (deux à crochet, et une à bouton), trouvés, à côté d'un „zolniți” Noua II. De même il faut mentionner d'autres pièces en bronze comme boucles d'oreilles, aiguilles, etc. En ce qui concerne la céramique on a constaté la présence de formes des vases de tradition de Monteoru et du type Srubi. Plus de la moitié du matériel est représentée par des vases en forme de „sac” avec leurs différentes variantes plus ou moins apparentées entre elles, tant par la forme que par la technique de préparation de la pâte. Il est très important de consigner que quelques types de ces vases sont identiques ou semblables avec ceux qui se trouvent dans l'aire de diffusion de la culture Srubi. Ensuite viennent les tasses à un seul ou à deux anses pourvues de boutons ou à crêtes (qui sont fréquentes dans l'inventaire des tombes) très rares dans l'établissement de Cindești comme d'ailleurs dans les autres stations de Noua.

Les recherches effectuées à Cindești ont une importance particulière pour la connaissance de la genèse de la culture Noua. Le matériel mis au jour démontre la contribution des porteurs de la culture de Monteoru dont l'empreinte se fait sentir non seulement pour cet objectif situé dans l'espace de dispersion Monteoru, mais aussi dans l'aire Noua toute entière du territoire de la Roumanie. En même temps se confirme l'hypothèse formulée trois décennies auparavant par A. Florescu que dans la cristallisation de la culture Noua une contribution particulière a été apportée par des éléments du type Srubi, qui ont déclenché d'ailleurs le phénomène de réorganisation culturelle par l'annihilation de la division territoriale spécifique au Bronze moyen et la création de la culture Noua. Comme on le sait par le phénomène en question, ont été créées les conditions de la réalisation complète de l'ethnos thrace.

Enfin, en tenant compte que la station Noua de Cindești se trouve dans une zone considérée par certains chercheurs comme faisant partie de la culture du type Racovișeni-Petrișoru, les auteurs ont mis en évidence que le matériel découvert jusqu'à présent infirme les hypothèses émises plus haut. Par conséquent les recherches de Cindești contribuent d'une manière particulière à l'éclaircissement de la genèse de la culture Noua dans les zones situées à la courbure des Carpathes orientales.

LÉGENDE DES FIGURES

Fig. 1. Cindești. Esquisse du plan général ; la dispersion des cendriers Noua I et Noua II sur les terrasses Coasta Banului et Corbea.

Fig. 2. Cindești. Fragments des sections ST₂, Z₁ et Z₂. A : ST₂ ; 1 : sol gris avec des restes d'habitation (planchers, âtres, etc.) appartenant aux étapes Noua I et Noua II ; 2 : sol gris éclairci avec des restes d'habitations spécifiques à la phase Monteoru II b ; 3 : sol brun-grisâtre avec des restes d'habitation Monteoru II a ; 4 : sol brun avec des restes d'habitation Monteoru Ia, B. La section Z₁. 1 : sol gris, avec des restes d'habitation appartenant aux deux niveaux d'habitation spécifiques pour l'étape Noua I ; 2 : sol brun-grisâtre avec des restes Monteoru II b ; 3 : sol brun, Monteoru II a ; 4 : sol brun-éclairci avec des restes d'habitation Monteoru Ia, C. La section Z₂. 1 : dérangement ; 2 : sol brun-noirâtre avec des restes d'habitation La Tène (le troisième niveau) ; 3 : sol brun avec des restes La Tène (le deuxième niveau) ; 4 : les planchers des habitations spécifiques aux étapes Noua I et Noua II ; 5 : sol brun-grisâtre avec des restes d'habitation Monteoru II b.

Fig. 3. Cindești. Le plan du cendrier No. 5, le premier niveau d'habitation. 1. Les planchers des habitations ; 2. des âtres ; 3. des fourneaux a—b. La section de la tranchée V₆ ; 1 : sol gris ; 2 : sol gris-brun ; 3 : sol brun-grisâtre appartenant à la phase Monteoru II b ; c—d : la section de la tranchée V₄ ; 1 : sol brun avec des restes d'habitation spécifiques au Hallstatt ancien ; 2 : sol gris avec des restes Noua I ; 3 : sol brun-grisâtre avec des restes d'habitation Monteoru.

Fig. 4. Cindești. Le plan du cendrier no. 5 Noua I, le deuxième niveau d'habitation. 1 : les planchers des habitations ; 2 : des âtres ; 3 : des fourneaux a—b. La section de la tranchée V₉. 1 : sol gris ; 2 : sol brun grisâtre ; 3 : sol brun avec des nuances grisâtres appartenant à la phase Monteoru II b. c—d. La section de la tranchée V₆ ; 1 : sol gris ; 2 : sol brun avec des restes

spécifiques au Hallstatt ancien ; 3 : sol gris brun ; 4 : sol brun avec des nuances grisâtres appartenant à la phase Monteoru IIb ; 5 : sol brun avec des restes Monteoru IIa.

Fig. 5. Cindești. Le fourneau no. 2 de cendrier no. 3 (plan et section) ; a : la partie supérieure du fourneau ; b : l'âtre du fourneau avec des restes de la coupole du fourneau ; c : la section du fourneau ; 1 : torchis calcinés provenant de la partie supérieure du fourneau ; 2 : torchis calcinés ; 3 : des pierres provenant de la coupole écroulée sur l'âtre du fourneau.

Fig. 6. Cindești. La station Noua I et Noua II. Des outils en os. 1 : faucille ; 2, 10 : pointes de flèche ; 3-9, 11-13 : des couteaux et des couteaux courbés.

Fig. 7. Cindești. La station Noua I et Noua II. Outils en os. Omoplate à encoches, des couteaux, des ciseaux et des poinçons.

Fig. 8. Cindești. La station Noua I et Noua II. Outils en os.

Fig. 9. Cindești. La station Noua I et Noua II. Outils en os (des ciseaux et des poinçons).

Fig. 10. Cindești. La station Noua I et Noua II. Outils en os.

Fig. 11. Cindești. La station Noua I et Noua II. Outils en os.

Fig. 12. Cindești. La station Noua I et Noua II. Outils en os. 5-6 „faucilles-tupik“ faites d'une mandibule d'animal ; 1-4, 7 : des racloirs et des ciseaux.

Fig. 13. Cindești. La station Noua I et Noua II. Outils en os.

Fig. 14. Cindești. La station Noua I et Noua II. Outils en os et en pierre 1 : couteau courbe en pierre.

Fig. 15. Cindești. La station Noua I et Noua II. Outils en pierre (des couteaux courbés, des haches et des marteaux).

Fig. 16. Cindești. La station Noua I et Noua II. Des outils et des armes en bronze. 1, 3-5, faucilles ; 2 : couteau ; 6 : pointe de lance.

Fig. 17. Cindești. La station Noua I et Noua II. Des vases et des fragments céramiques.

Fig. 18. Cindești. La station Noua I et Noua II. Des vases et des fragments céramiques.

Fig. 19. Cindești. La station Noua I et Noua II. Des vases.

Fig. 20. Cindești. La station Noua I et Noua II. Des tasses découvertes dans les habitations appartenant à l'étape Noua II.

Fig. 21. Cindești. La station Noua I et Noua II. Des pots et des vases-„sac“ (3-4, 6, 8 : Noua I ; 1-2, 5, 7 : Noua II).

Fig. 22. Cindești. La station Noua I et Noua II. Fragments des pots et des vases-„sac“ (4, 9 avec de motifs décoratifs du type Sruuby).

Fig. 23. Cindești. La station Noua I et Noua II. Fragments céramiques ; 6 : motif décoratif Sruuby ; 3, 8 motifs décoratifs Costișa.

Fig. 24. Cindești. La station Noua I et Noua II. Fragments céramiques et des anses simples à crêtes et à boutons.

Fig. 25. Cindești. La station Noua I et Noua II. Fragments céramiques et des anses simples, à crêtes et à boutons.

Fig. 26. Cindești. La station Noua I et Noua II. Fragments des pots et des vases-„sac“ ; 5-7 fragments du type Sruuby.

Fig. 27. Cindești. La station Noua I et Noua II. Des anses simples à crêtes et à boutons.

Fig. 28. Cindești. La station Noua I et Noua II. Fragments des pots et des vases-„sac“.

Fig. 29. Cindești. La station Noua I et Noua II. Couverts, plateaux et des objets qui protègent les vases.

Fig. 30. Cindești. La station Noua I et Noua II. Fusaïoles en argile (1-5, 7, 9) et en os (6, 8).

Fig. 31. Cindești. La station Noua I et Noua II. Fusaïoles, rondelles et des roues de la charrue, en argile.

Fig. 32. Cindești. La station Noua I et Noua II. Des objets en bronze : 1, 2, 16 des rasades tubulaires ; 2-3, 10 des anneaux ; 4, 6, 9, 12, 14-15, 18, des aiguilles ; 7 : boucle d'oreille ; 11, 17 poinçon et ciseau ; 8 : pointe de flèche ; 13 : pointe de lance.

Fig. 33. Cindești. La station Noua I et Noua II. Aiguilles, poinçons et manche en os.

Fig. 34. Cindești. La station Noua I et Noua II. Anneau, pendentifs et rasades en os et dents des animaux.

Fig. 35. Cindești. La station Noua I et Noua II. Mors en os dans le premier stade de façonnage et polisseur en os.

Fig. 36. Cindești. La station Noua I et Noua II. Idole (fragment (1-2), tige de cuiller et fragment de vase anthropomorphe.

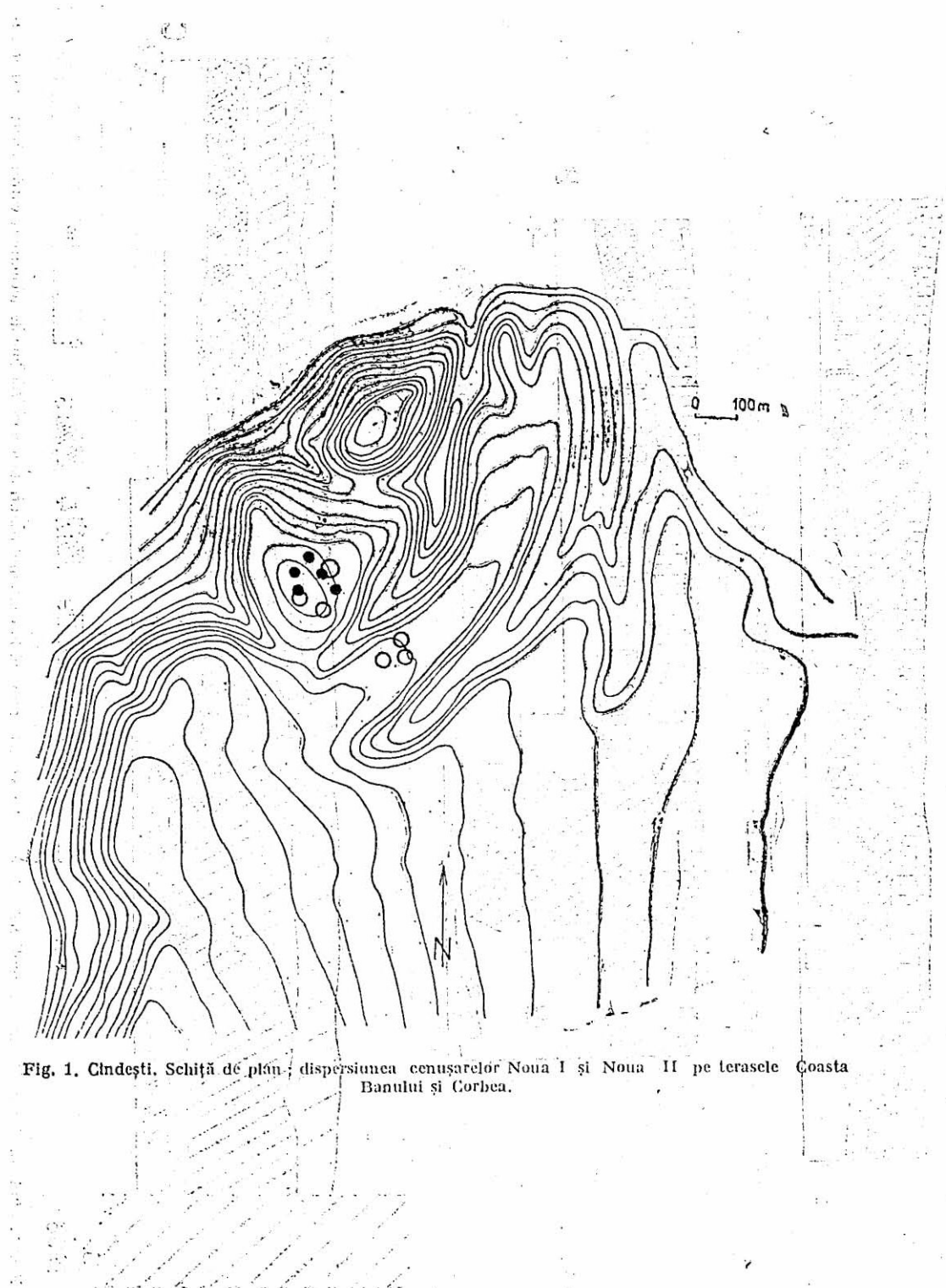

Fig. 1. Cindești. Schiță de plan - dispersiunea cenușarelor Noua I și Noua II pe terasele Coasta Banului și Corbea.

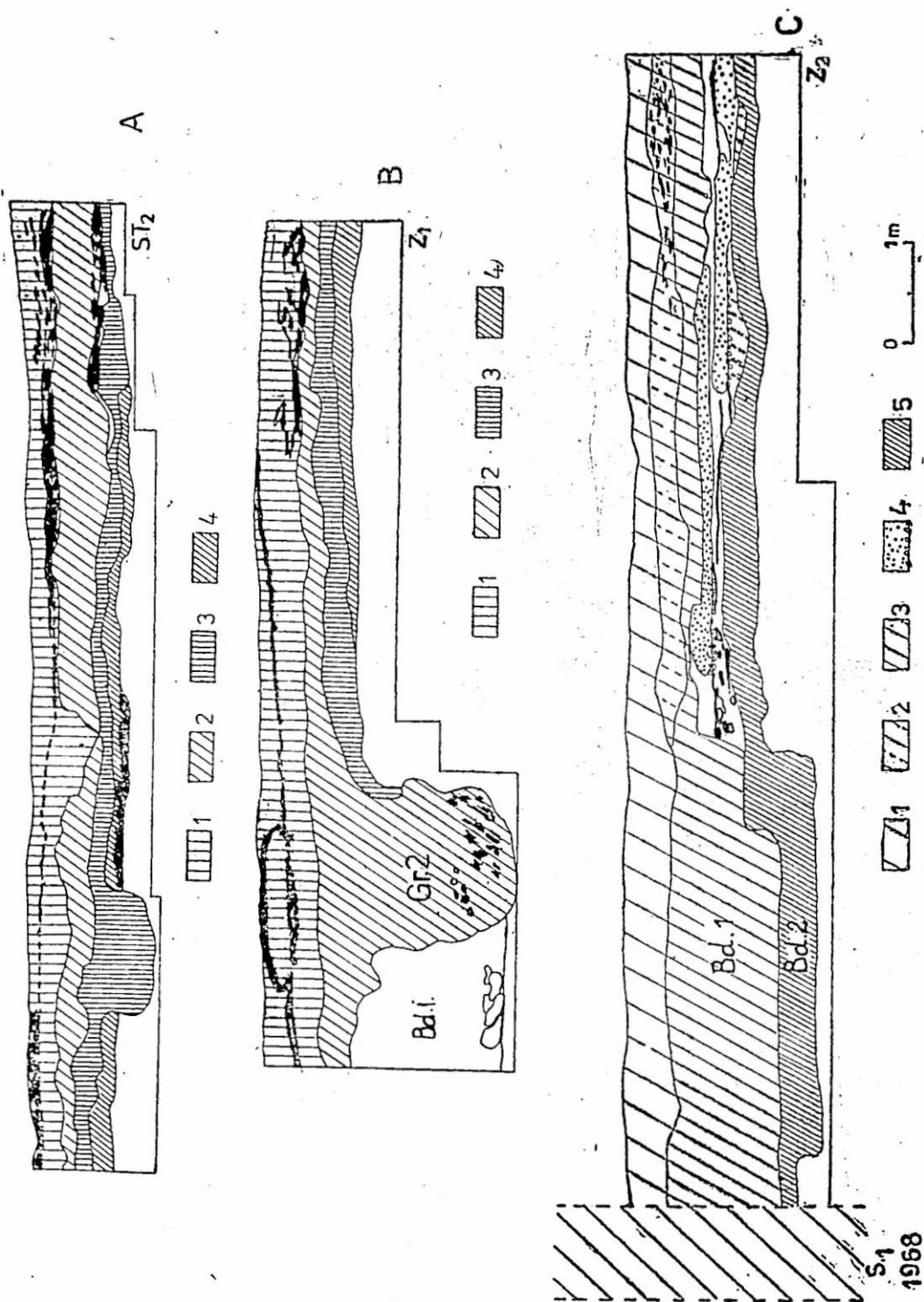

Fig. 2. Clădești. Fragmente din secțiunile ST₂, Z₁ și Z₂. A : ST₂ ; 1 : sol cenușiu conținând resturi de locuire (podine de locuințe și vatră) aparținând etapei Noua I și Noua II ; 2 : sol cenușiu deschis cu resturi de locuire specifice etapei Monteoru II b ; 3 : sol brun-cenușiu cu resturi de locuire Monteoru IIa ; 4 : sol brun cafeniu cu resturi de locuire Monteoru Ia. B. Secțiunea Z₁. 1 : sol cenușiu conținând resturi aparținând celor 2 nivele de locuire specifice etapei Noua I ; 2 : sol cenușiu-brun specific fazei Monteoru IIb ; 3 : sol brun cafeniu cu resturi de locuire Monteoru IIa ; 4 : sol brun cafeniu cu resturi de locuire Monteoru Ia. C. Secțiunea Z₂. 1 : deranjament ; 2 : sol brun-negricios cu resturi de locuire La Tène (nivelul 3) ; 3 : sol brun, cu resturi de locuire la Tène (nivelul 2) ; 4 : platformele locuințelor specifice etapelor Noua I și Noua II ; 5 : sol brun-cenușiu cu resturi de locuire Monteoru IIb.

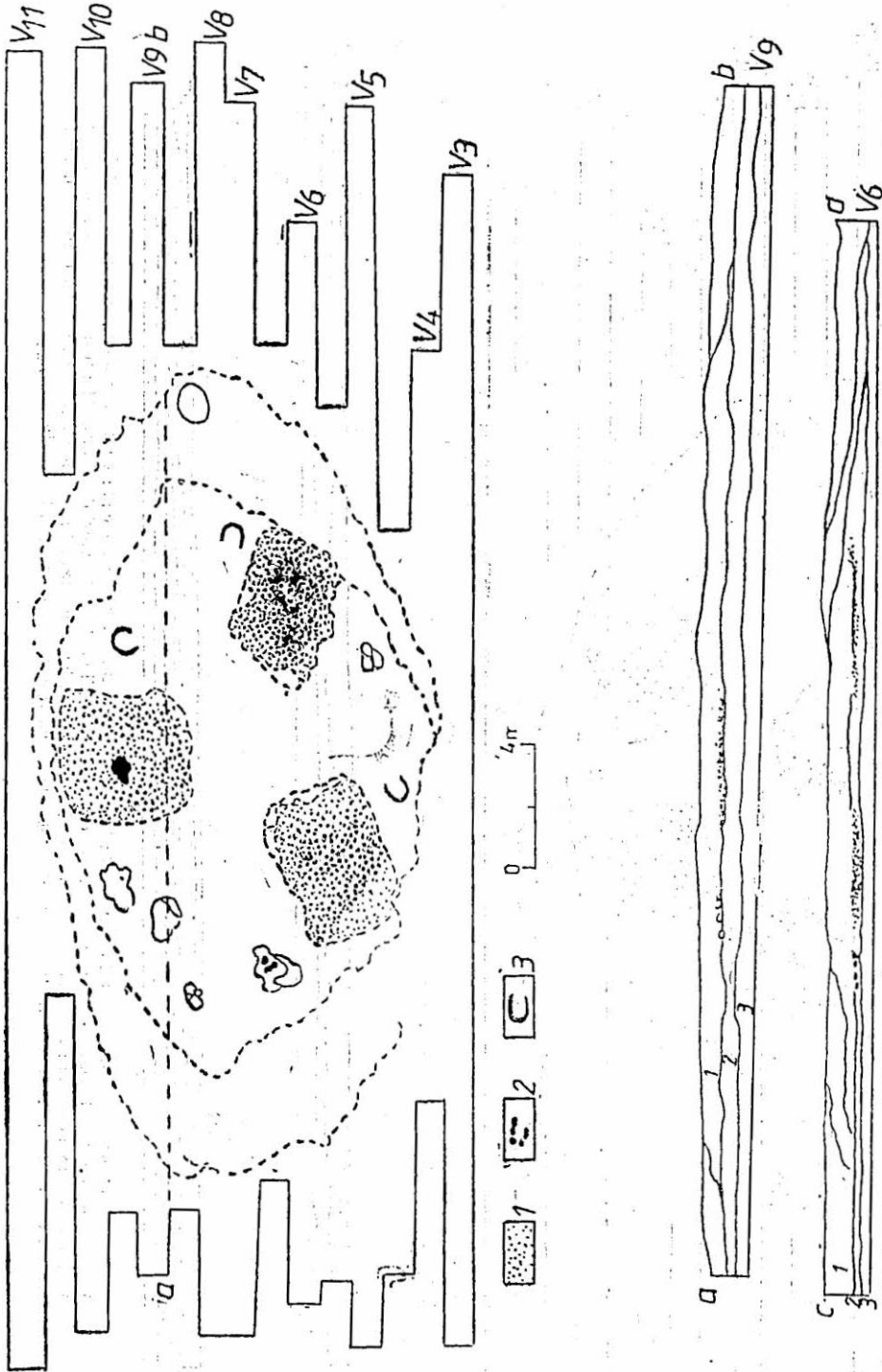

Fig. 3. Cindești. Cenușarul 5, nivelul 1. 1 : platformele locuințelor ; 2 : vetre ; 3 : cuploare a-b. Secțiunea șanțului V₉. 1 : sol cenușiu ; 2 : sol cenușiu brun ; 3 : sol cenușiu cu nuanțe cenușii conținând resturi de locuire Montecoru IIb ; c-d: secțiunea șanțului V₆. 1 : sol brun cu resturi de locuire halstattiene timpurii ; 2 : sol cenușiu cu resturi de locuire Noua ; 3 : sol cenușiu-brun cu resturi de locuire Montecoru.

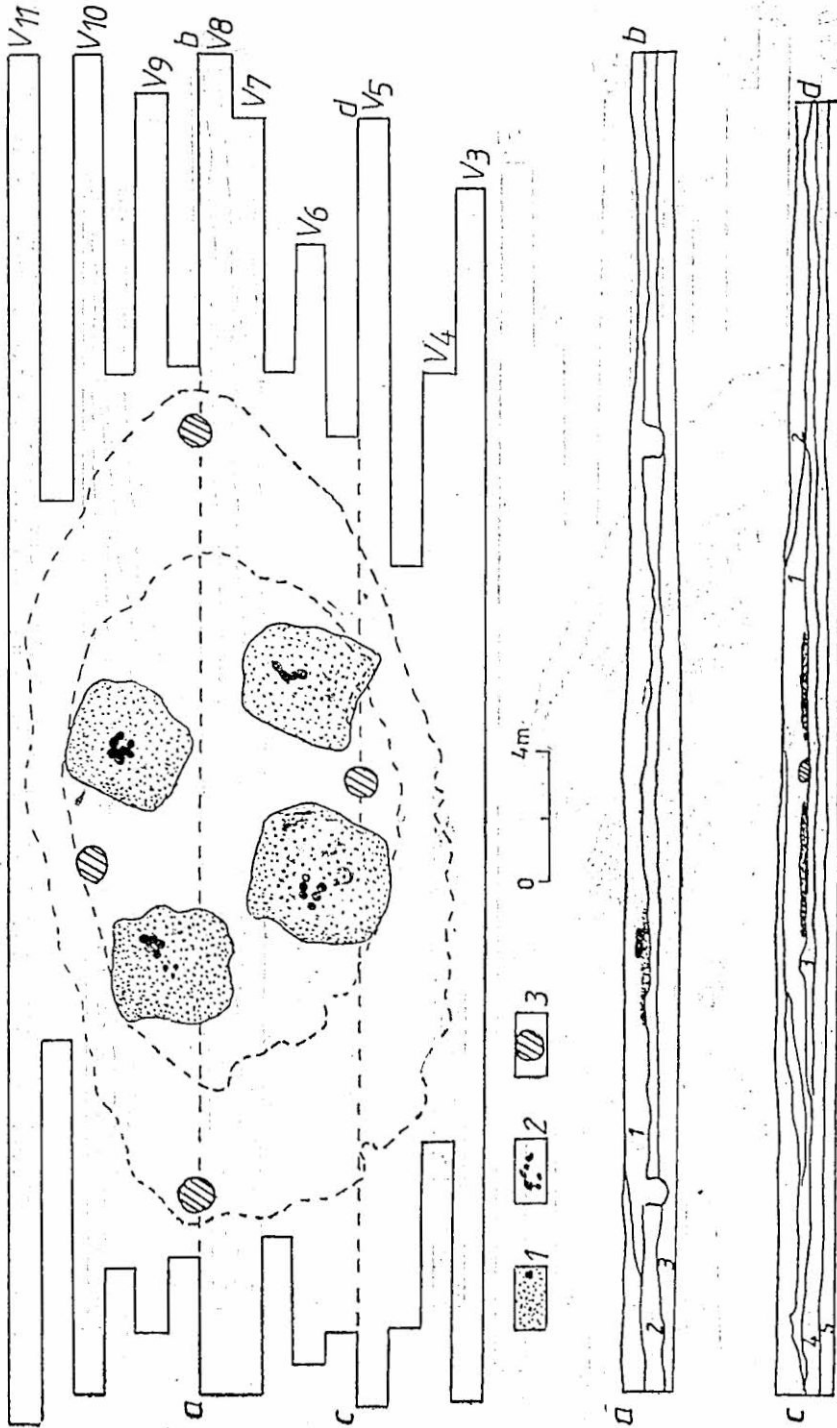

Fig. 4. Gindești: Cenușarul 5, nivelul 2; 1 : platformele locuințelor ; 2 : vetre ; 3: cuploare ; a-b: secțiunea șanțului V₉...
 1 : sol cenușiu ; 2 : sol cenușiu-brun ; 3 : sol cenușiu cu nuanțe cenușii conținând resturi de locuire Montecoru IIb ; c-d, secțiunea șanțului V₆. 1: sol cenușiu ; 2 : sol brun cu resturi de locuire hallstattiene timpurii ; 3 : sol cenușiu brun ; 4 : sol cenușiu cu nuanțe cenușii cu resturi de locuire Montecoru IIb ; 5 : sol-cateniu cu resturi de locuire Montecoru IIa.

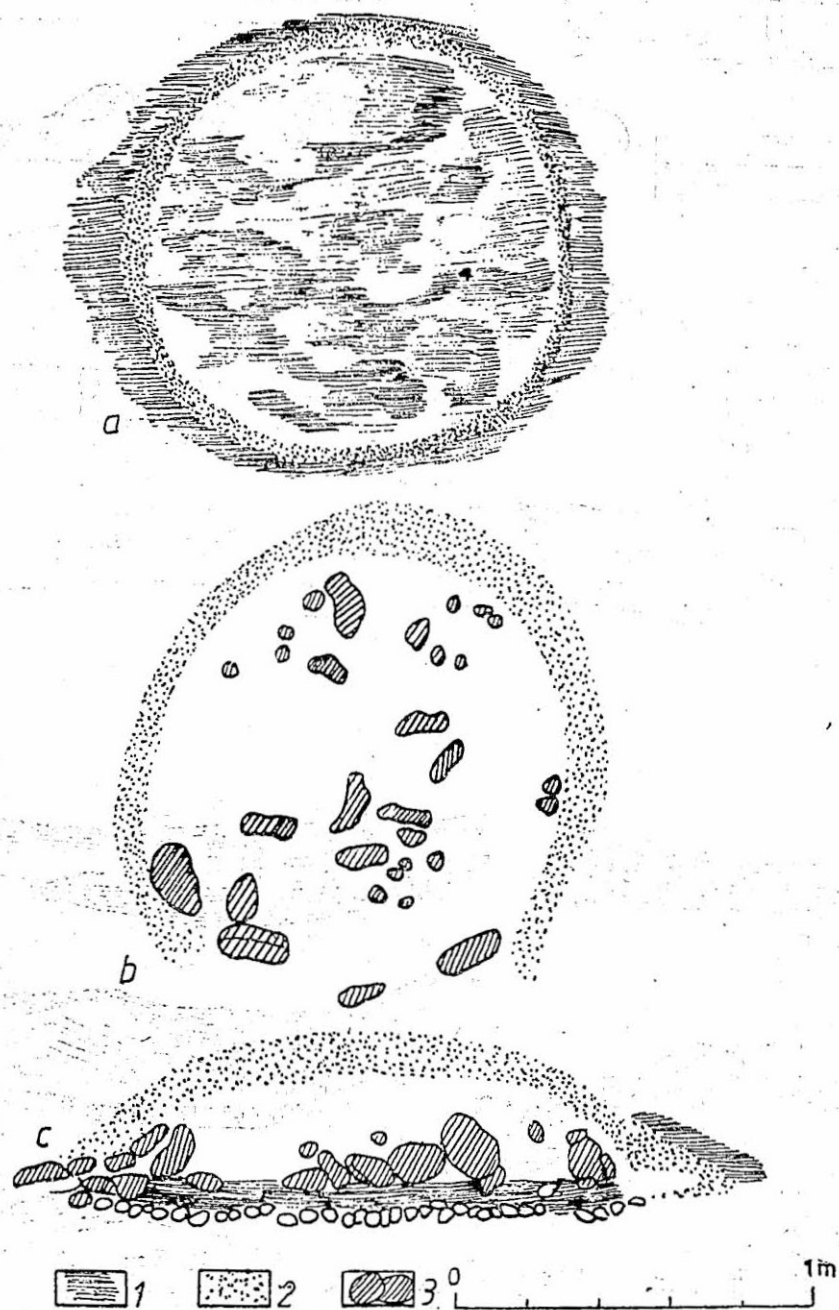

Fig. 5. Cindești. Plan și secțiune prin cuptorul 2 din cenușarul 3. a : partea superioară a cuptorului ; b : vatra cuptorului cu resturi de boltă ; c : secțiunea cuptorului. 1 : lipitura părții superioare a cuptorului ; 2 : lipitura arsă ; 3 : pietre din boltă prăbușite pe vatra cuptorului.

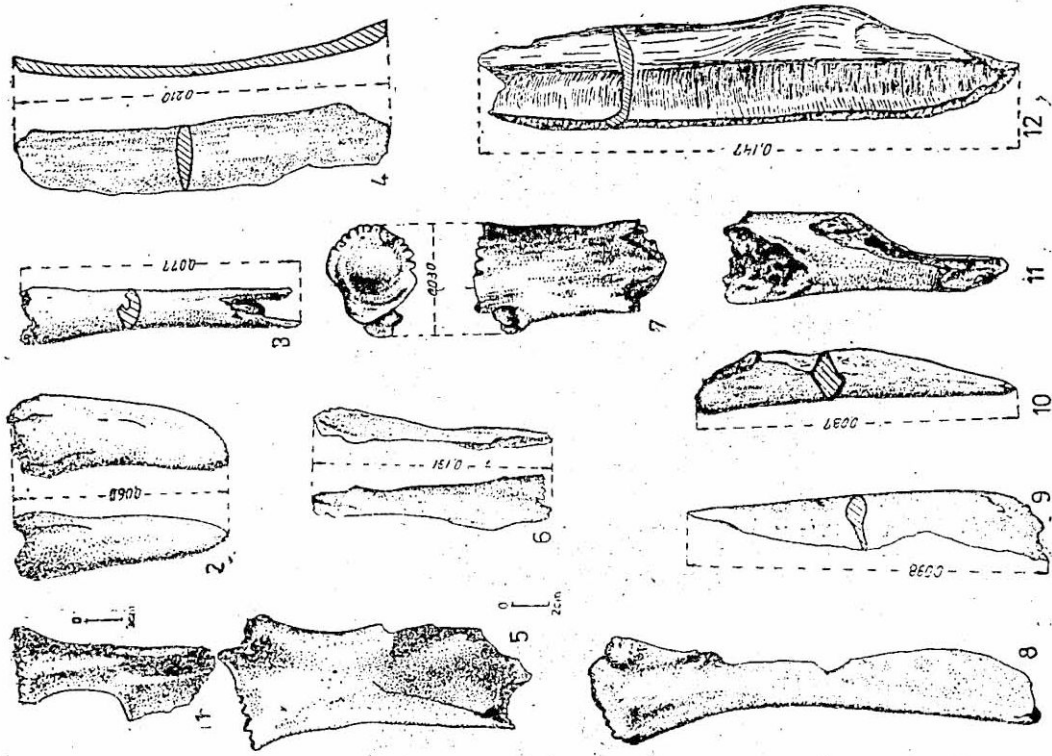

Fig. 7. Clindești. Așezarea Noua I și Noua II. Unele din os. Omoplați crestați, cuțite, dălți și împungătoare.

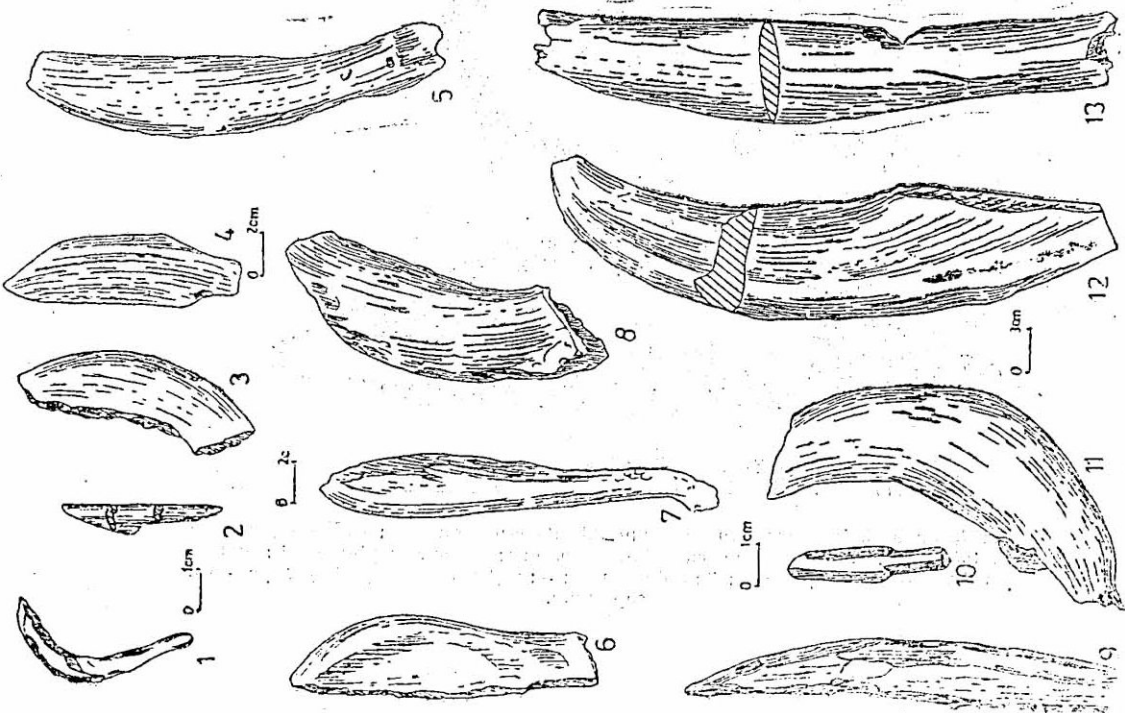

Fig. 6. Clindești. Așezarea Noua I și Noua II. Unele din os. 1: seceră; 2, 10: virfuri de săgeată; 3-9, 11-13: cuțite și cosoare.

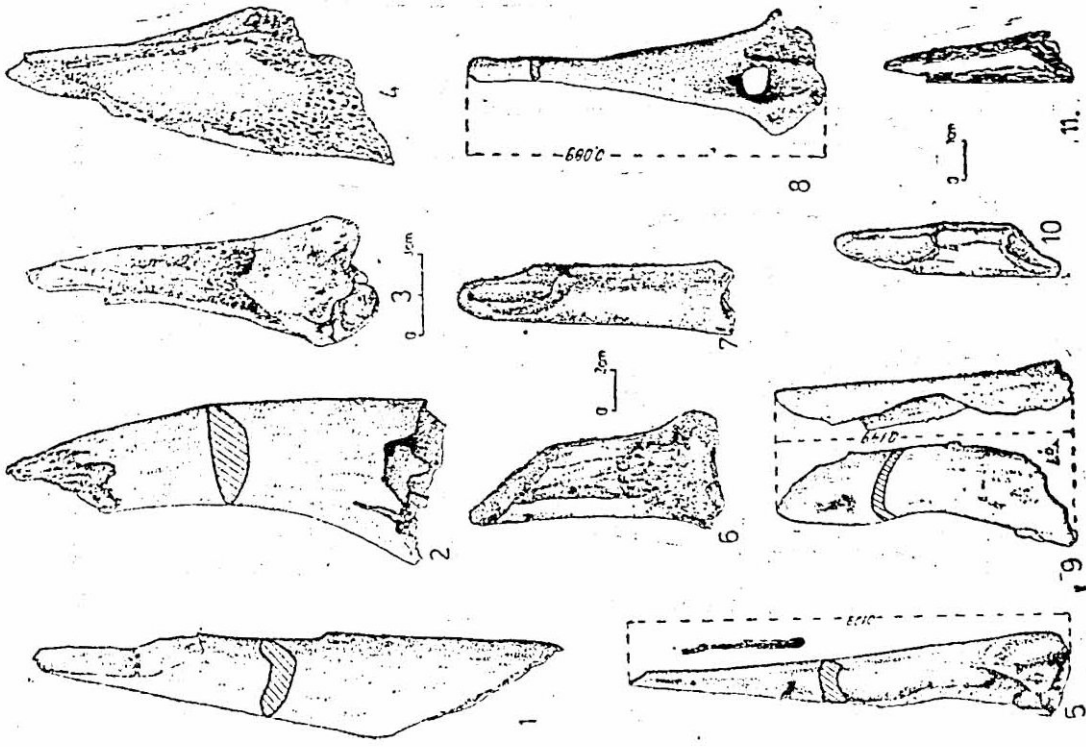

Fig. 9. Cindești. Așezarea Noua I și Noua II. Unele din os (dălți și împun-gătoare).

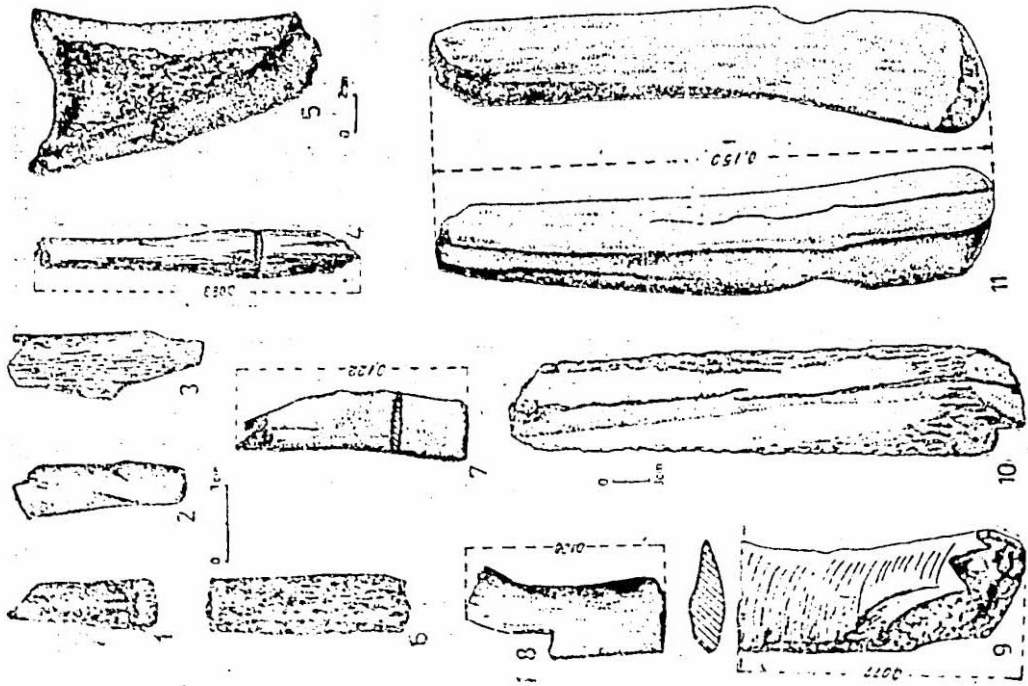

Fig. 8. Cindești. Așezarea Noua I și Noua II. Unele din os (dălți și răzuitoare).

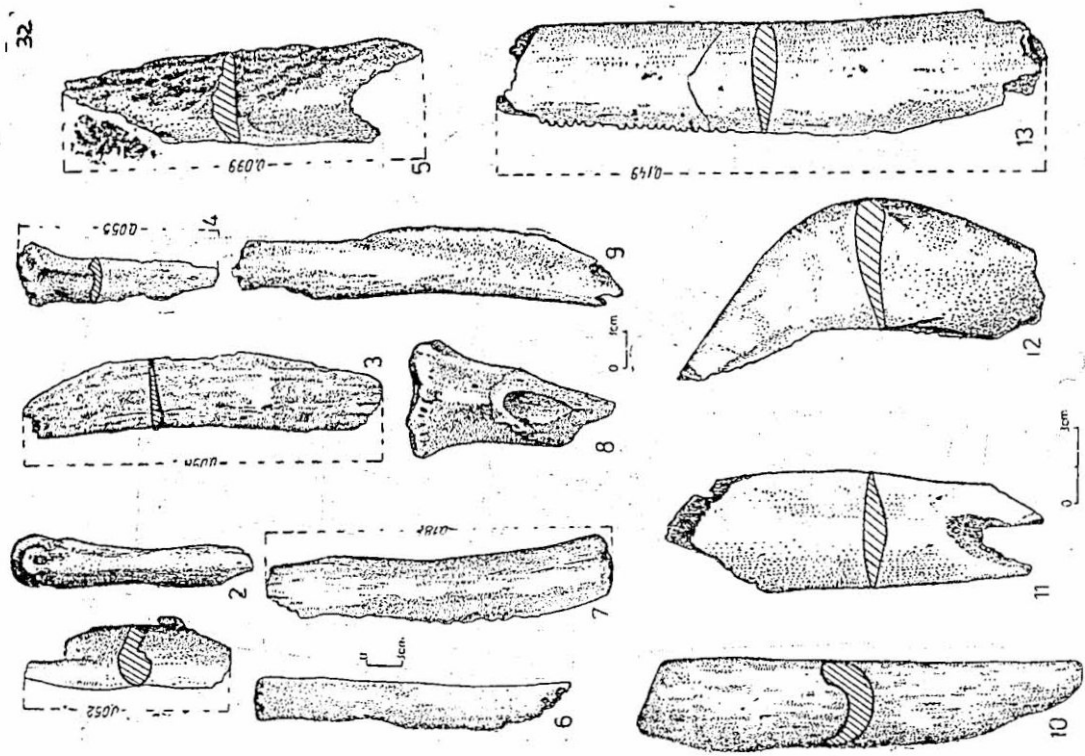

Fig. 11. Clindești. Așezarea Noua I și Noua II. Unele din os.

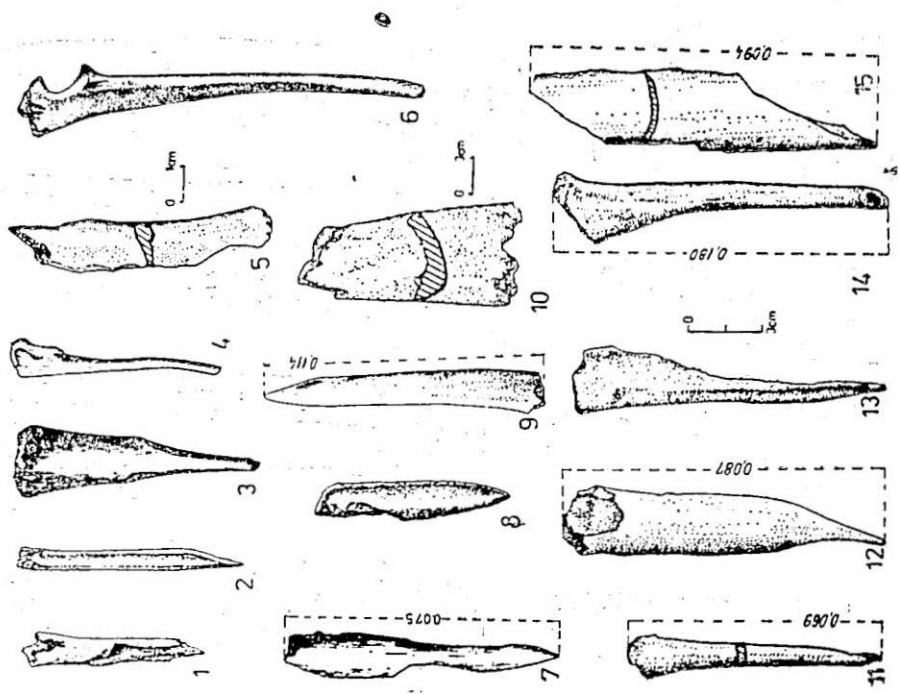

Fig. 10. Clindești. Așezarea Noua I și Noua II. Unele din os.

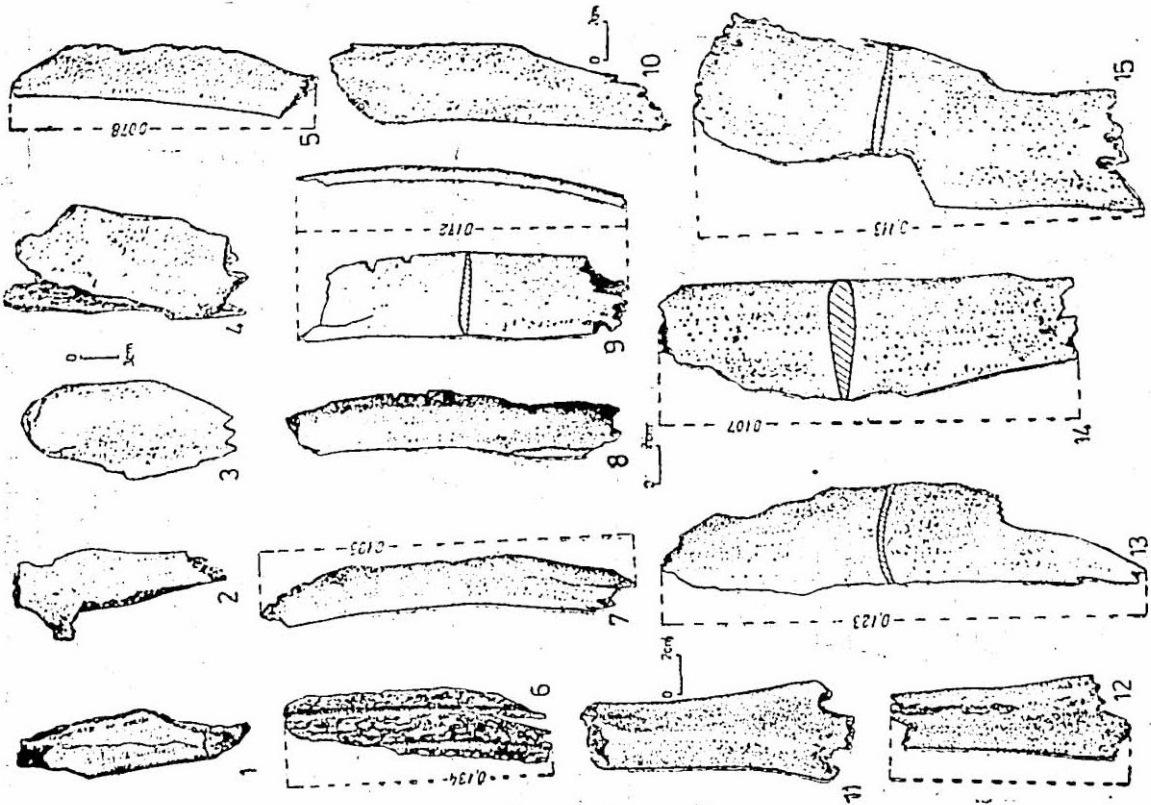

Fig. 13. Cindești. Așezarea Noua I și Noua II. Ureche din os.

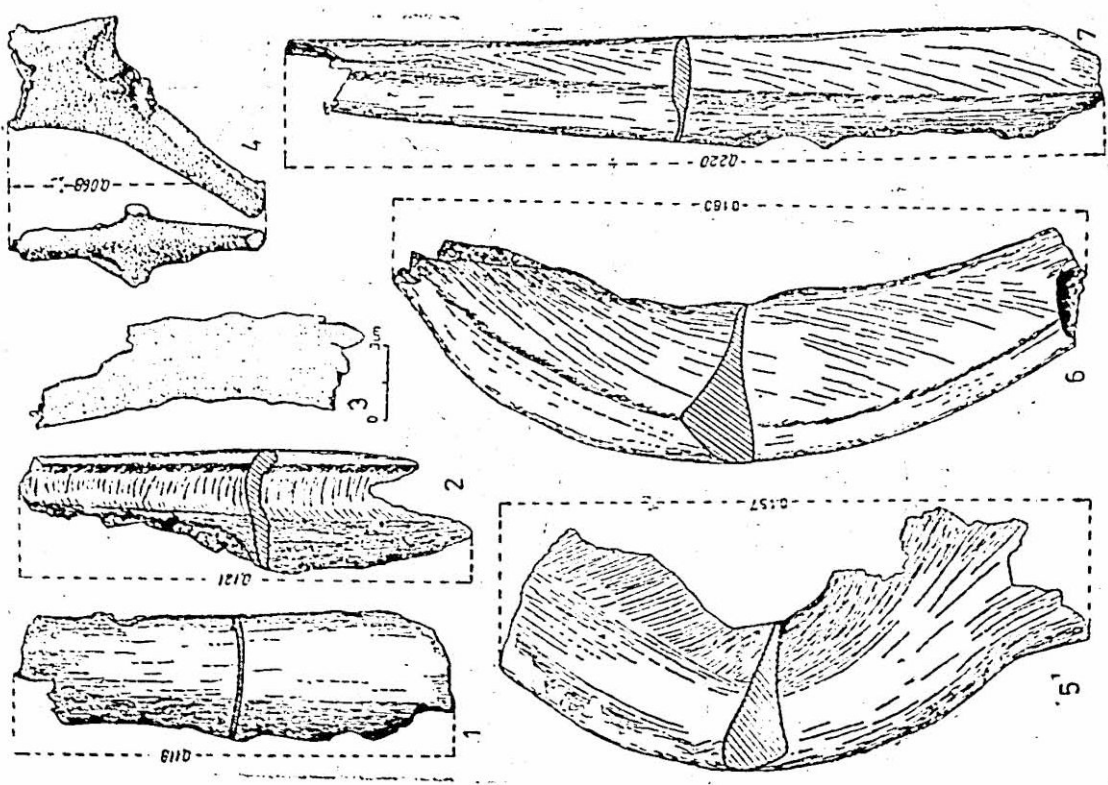

Fig. 12. Cindești. Așezarea Noua I și Noua II. Ureche din os: 5-6 tupik, 1-4, 7 răzuitoare și dăți.

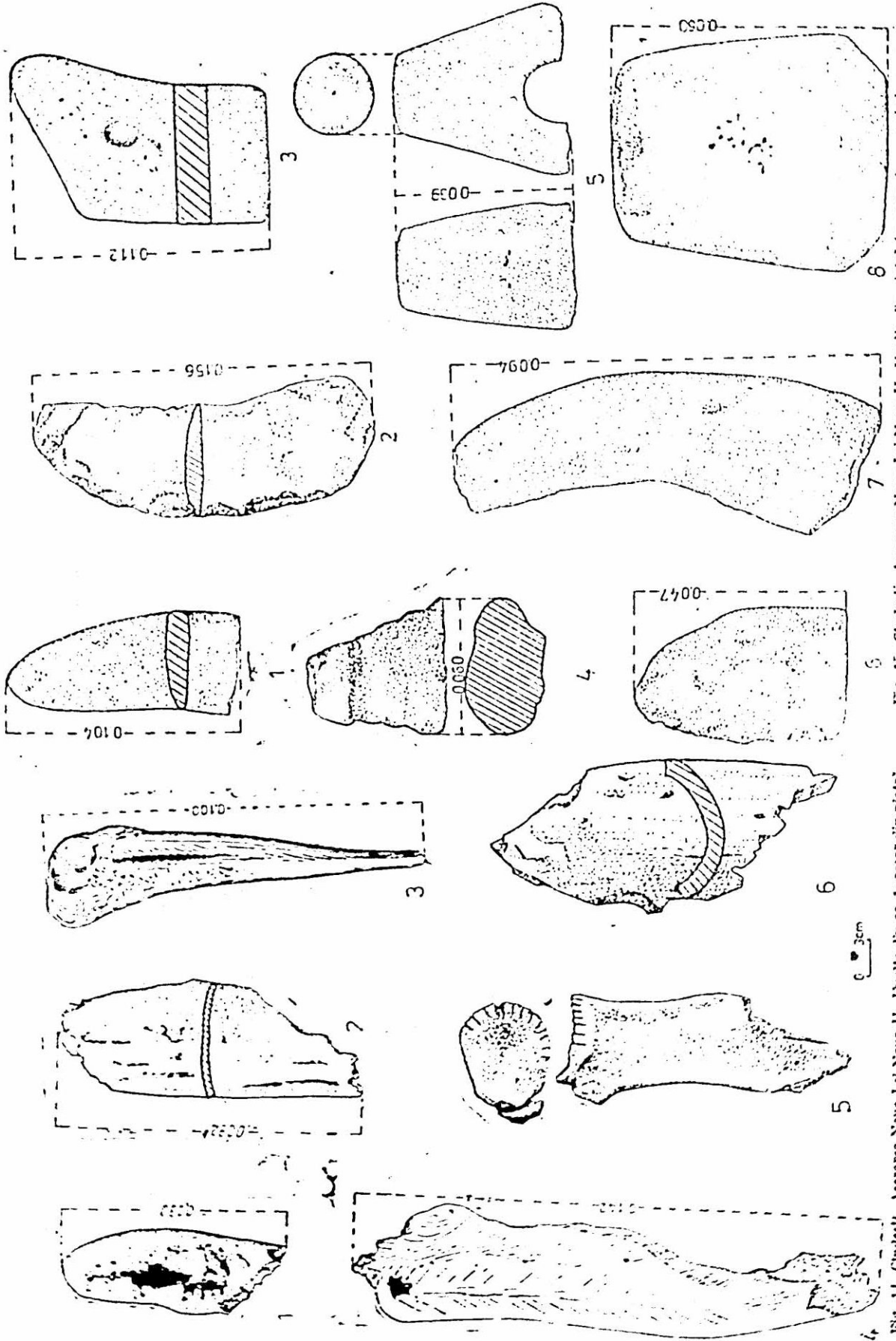

Fig. 14. Ciudești. Așezarea Noua I și Noua II. Unele din os. 1: cosor din piatră.

Fig. 15. Ciudești. Așezarea Noua I și Noua II. Unele din piatră (cosoare, topoare și ciocane).

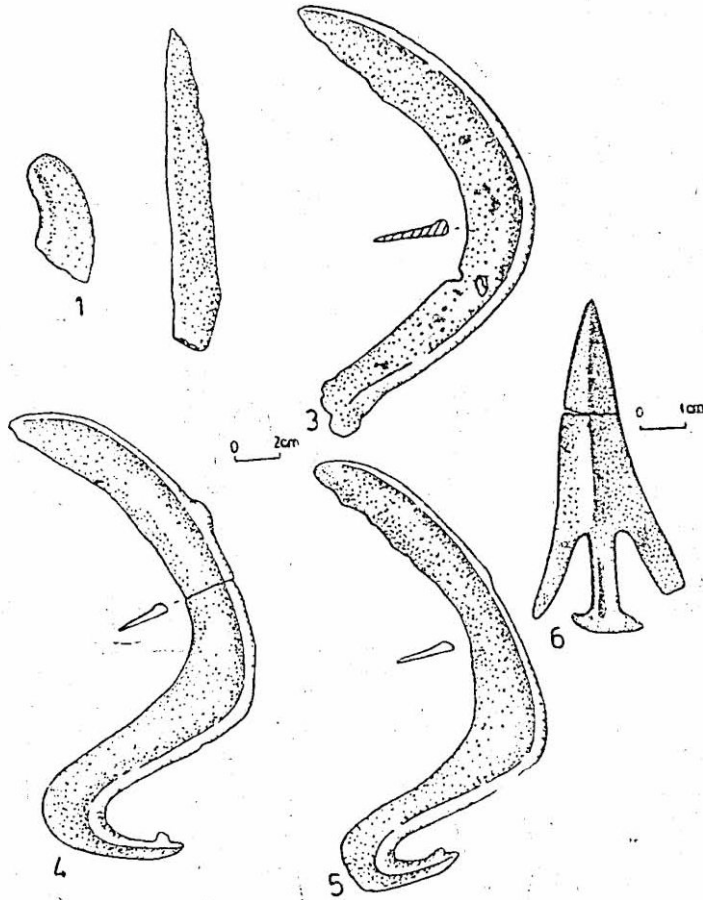

Fig. 16. Unelte și arme din bronz. 1, 3-5 seceri; 2 : cuțit; 6 : vîrf de lance.

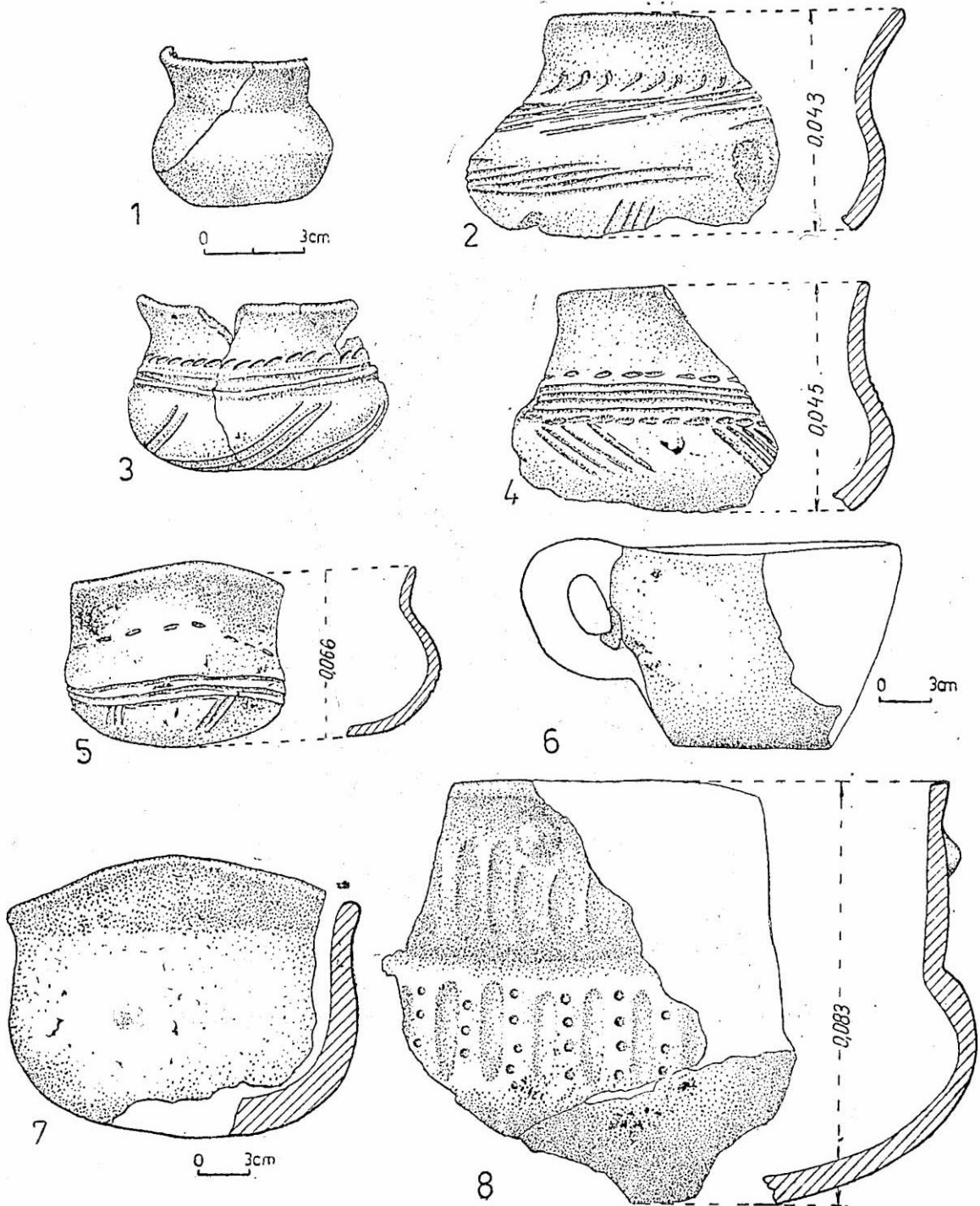

Fig. 17. Cludești. Așezarea Noua I și Noua II. Vase și fragmente ceramice. 6 : Noua II.

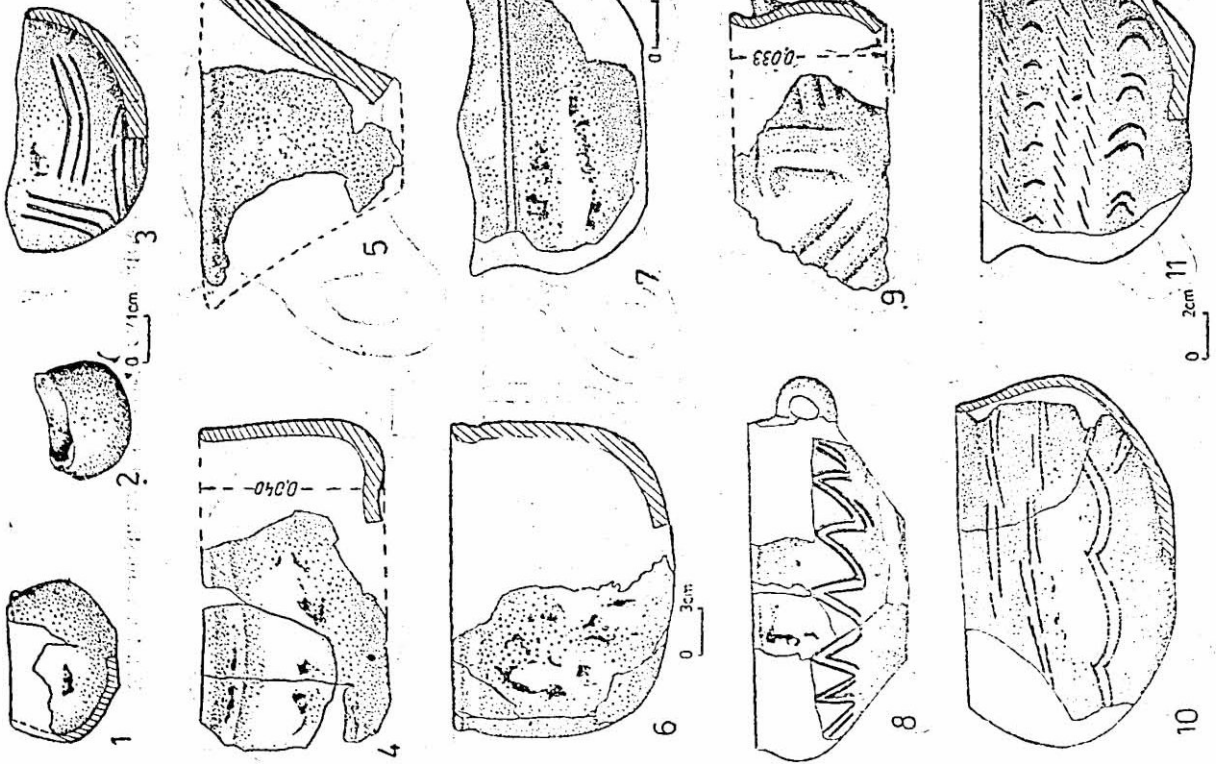

Fig. 18. Cludești. Așezarea Noua I și Noua II. Vase și fragmente ceramice.

Cludești, Noua I și Noua II. Așezări
 din cultura Noua I și Noua II.

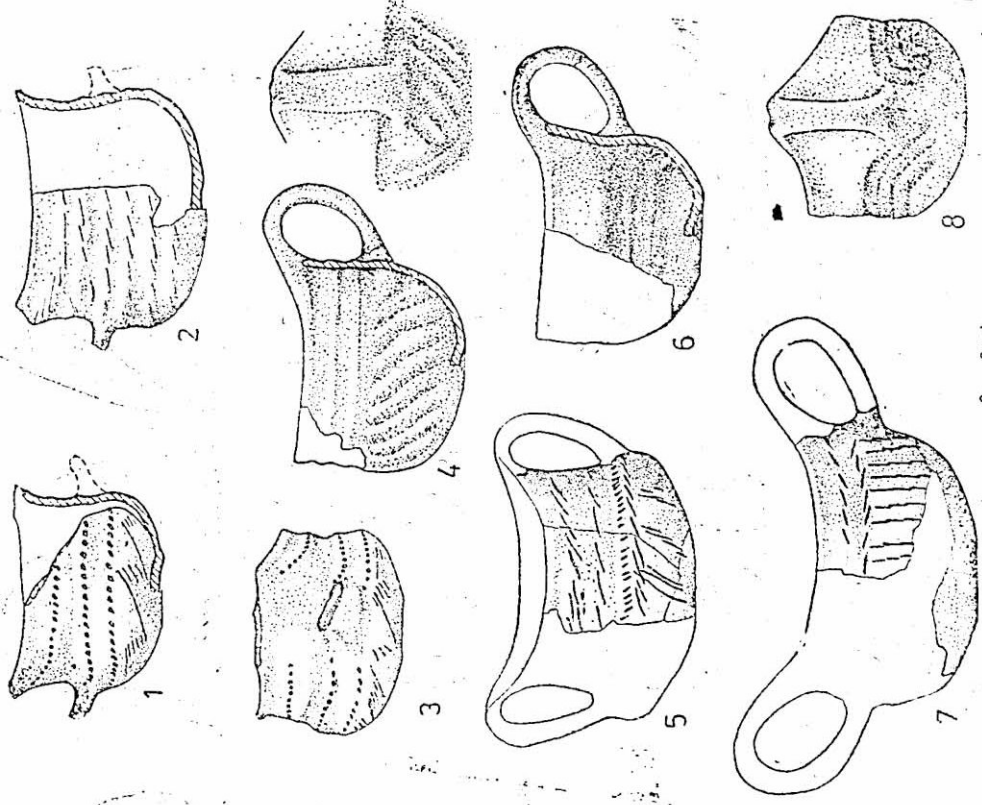

Fig. 19. Cludești. Așezarea Noua I și Noua II. Cești.

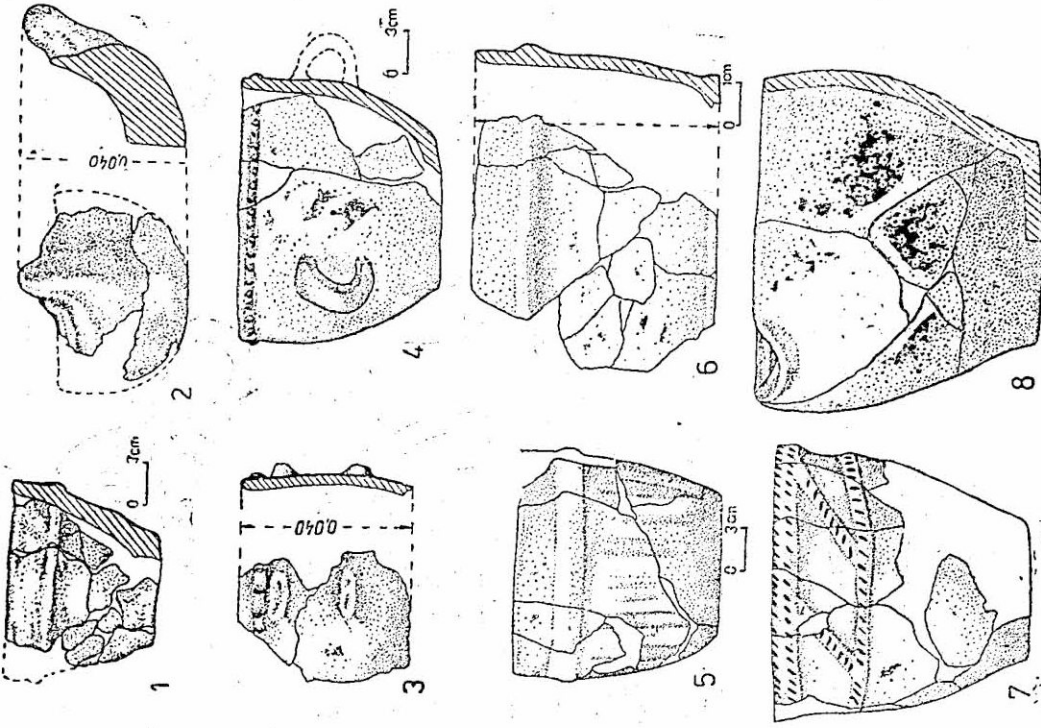

Fig. 21. Cindești. Așezarea Noua I și Noua II. Borcane și vase sac; 3—4, 6, 8: Noua I; 1—2, 5, 7: Noua II.

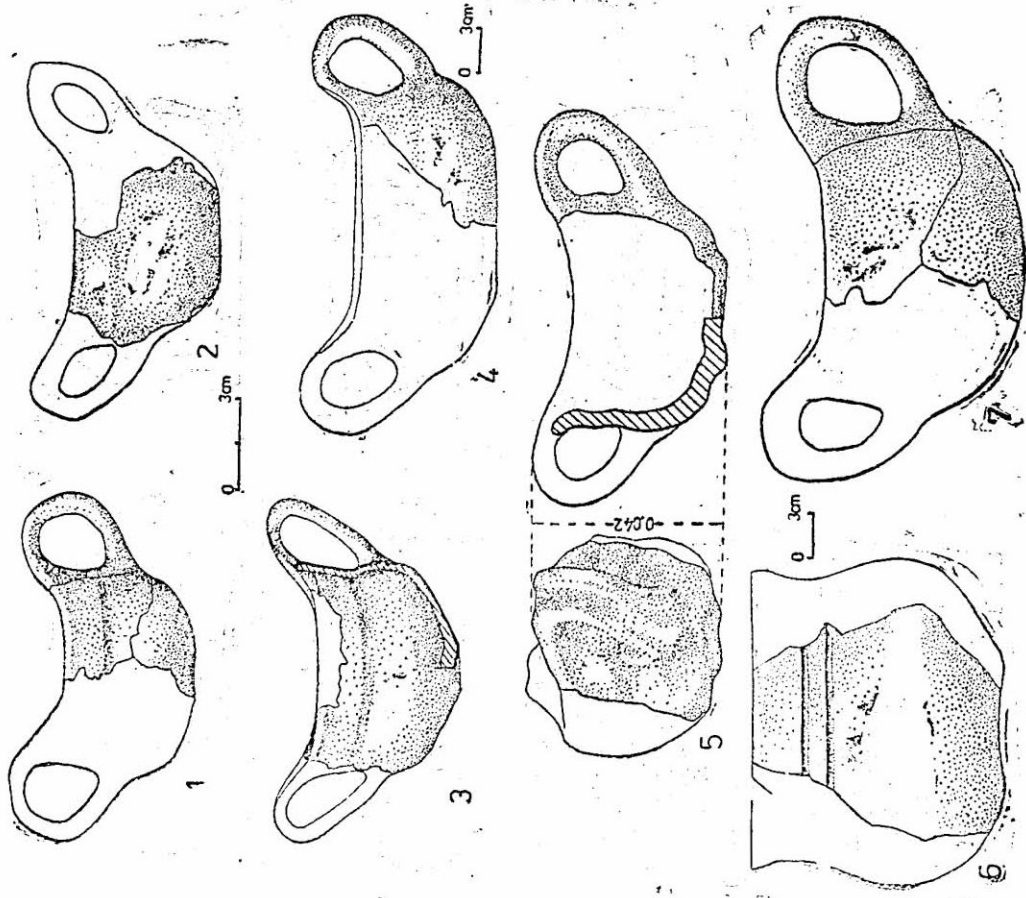

Fig. 20. Cindești. Cești descoperite în locuințele aparținând etapei Noua II.

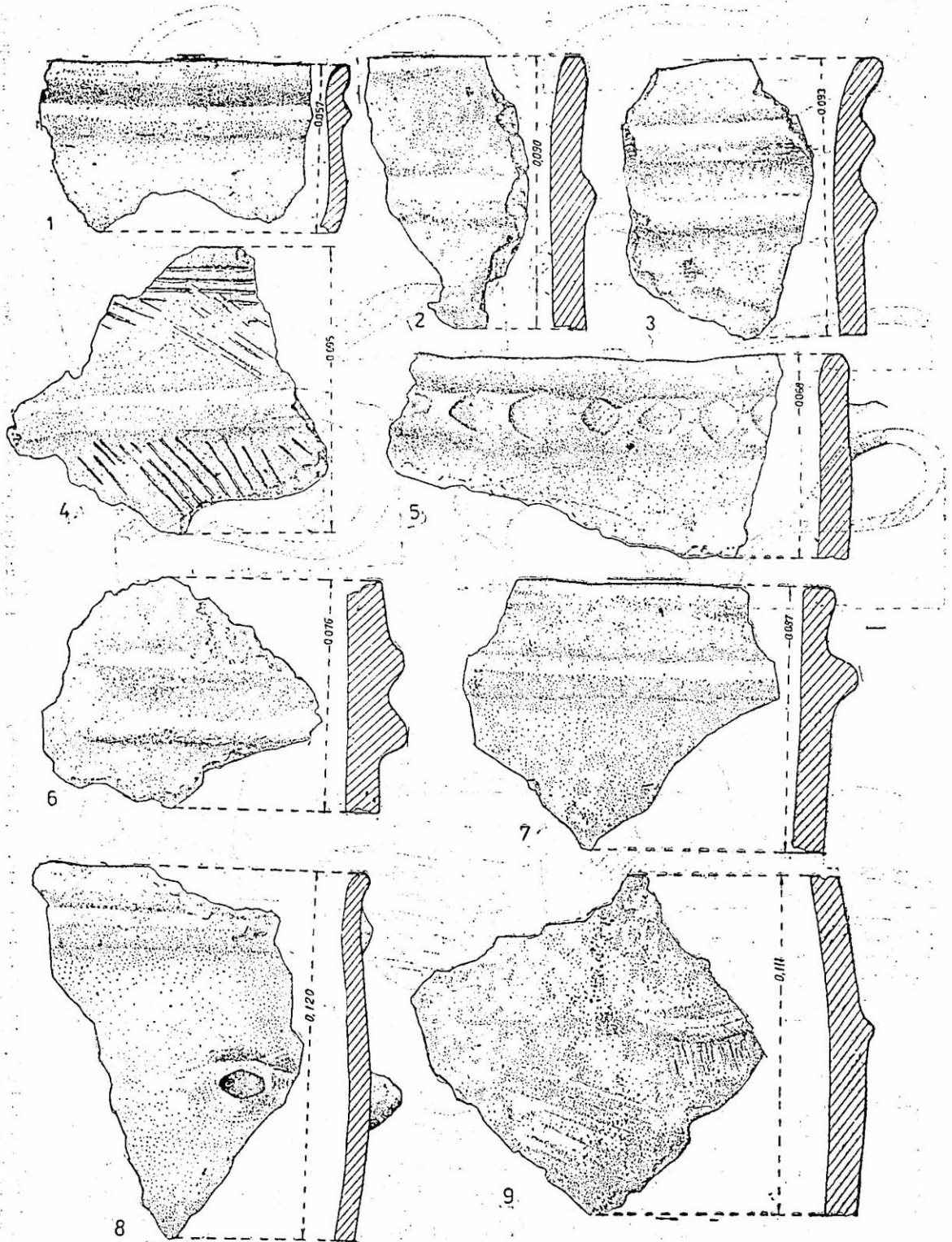

Fig. 22. Cindești. Așezrea Noua I și Noua II. Fragmente de borcane și vase-sac; 4, 9; motiv decorativ Sruby.

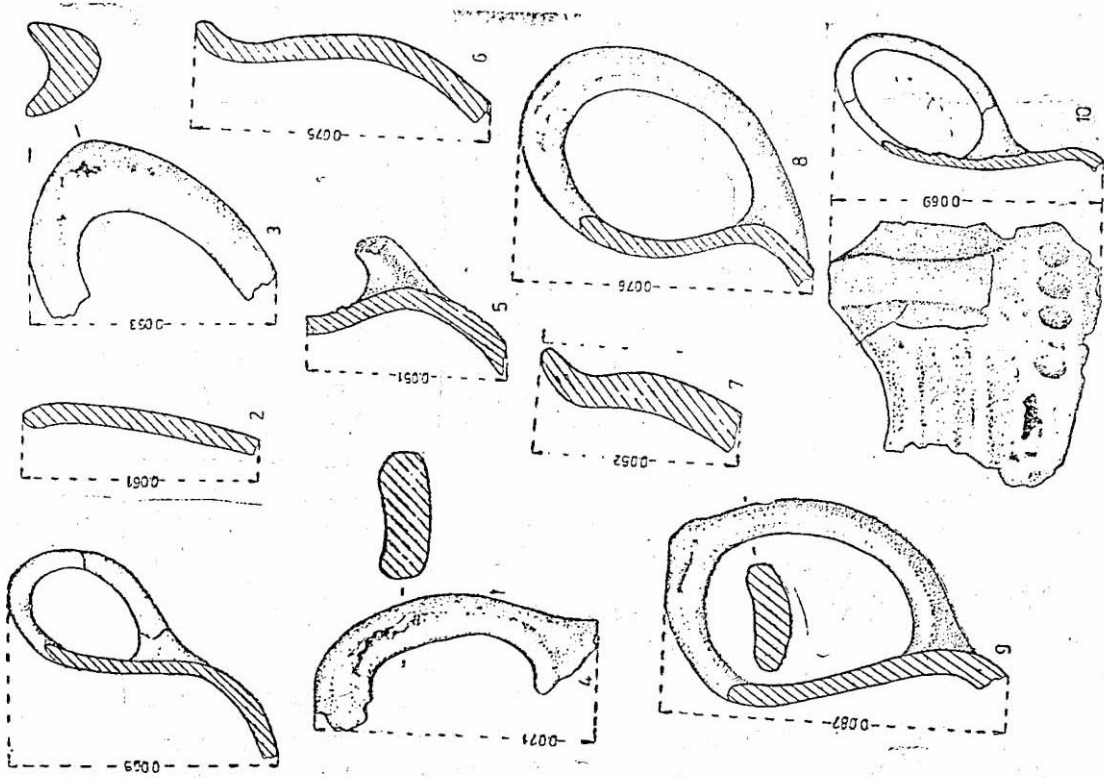

Fig. 24. Cindești. Așezarea Noua I și Noua II. Fragmente ceramice și torți simple, cu creastă și buton.

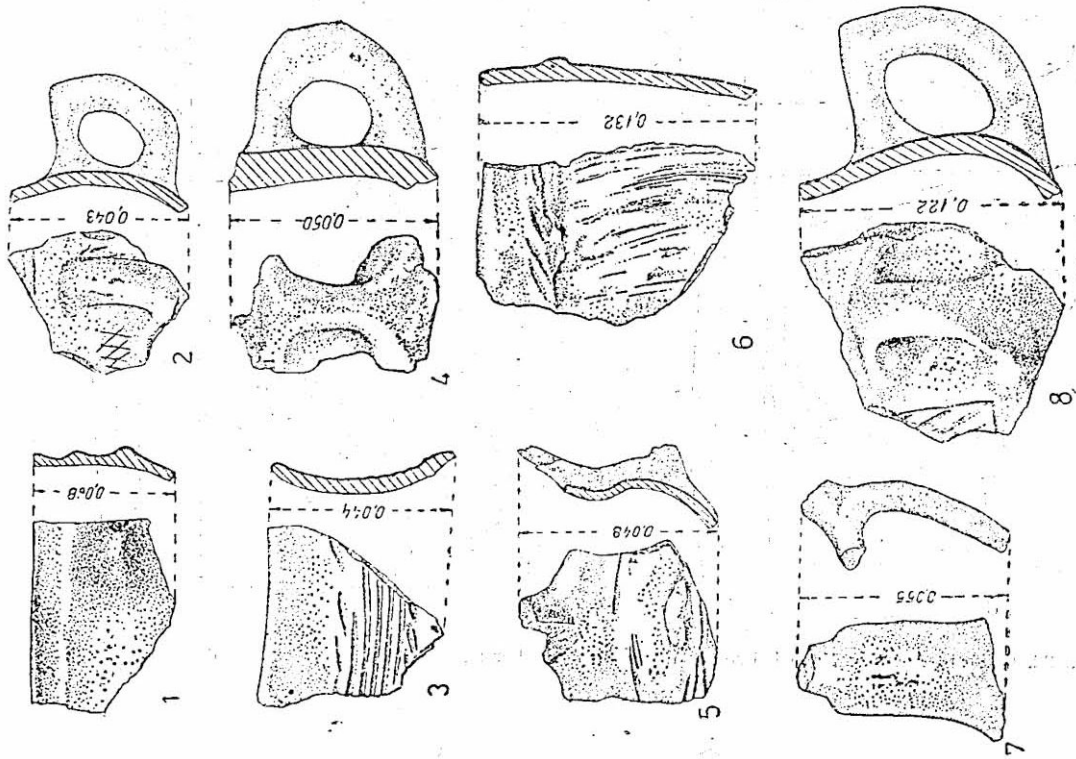

Fig. 23. Cindești. Așezarea Noua I și Noua II. Fragmente ceramice; 6; motiv decorativ Sruby; 3; 8; motive decorative Gostîța.

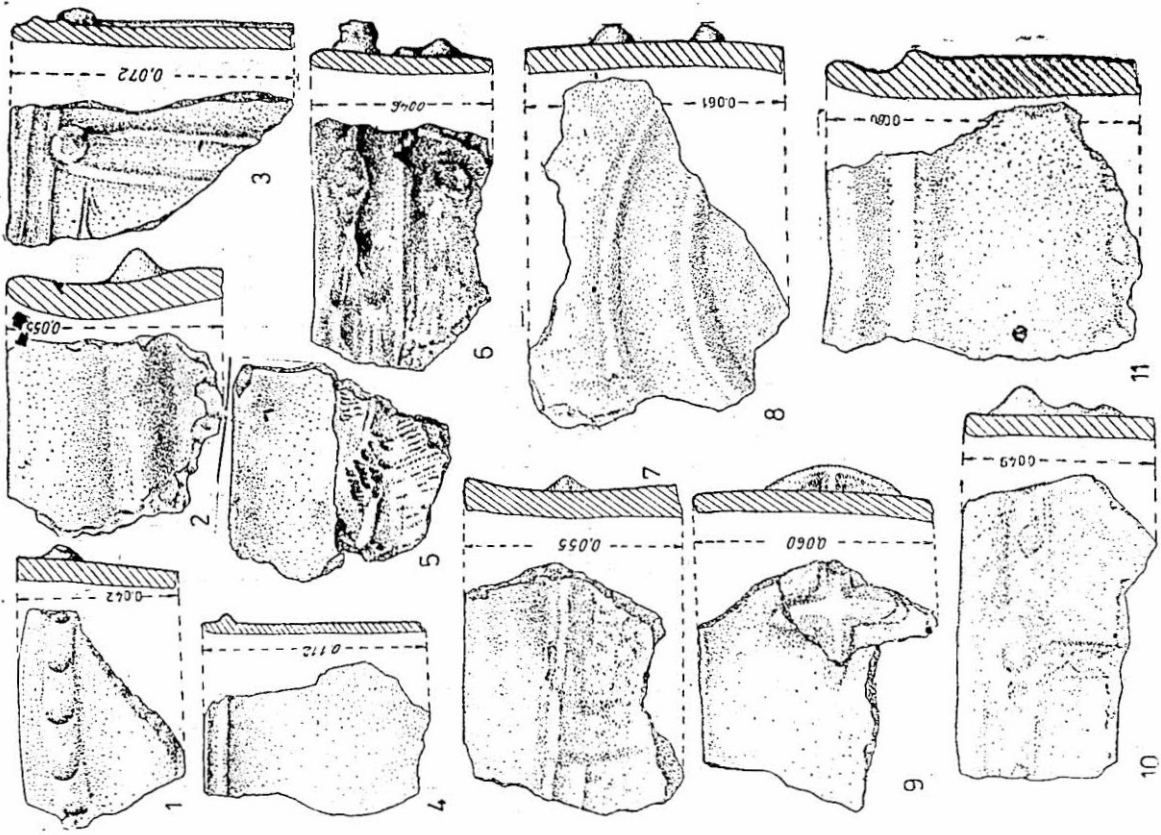

Fig. 26. Cindești. Așezarea Noua I și Noua II. Fragmente de borcane și vase-sac; 5-7: fragmente de tip Srubly.

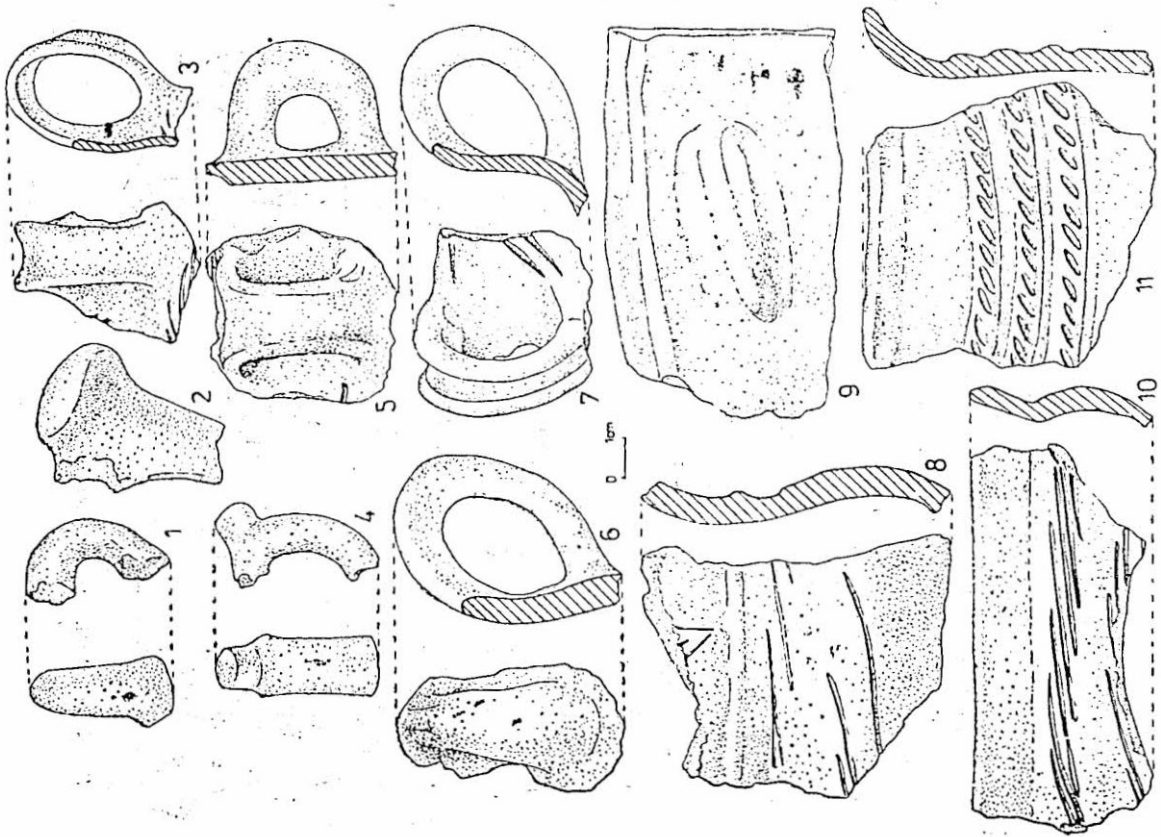

Fig. 25. Cindești. Așezarea Noua I și Noua II. Fragmente ceramice și torți simple, cu Fig. 26. Cindești. Așezarea Noua I și Noua II. Fragmente de borcane și vase-sac; 5-7: fragmente de tip Srubly.

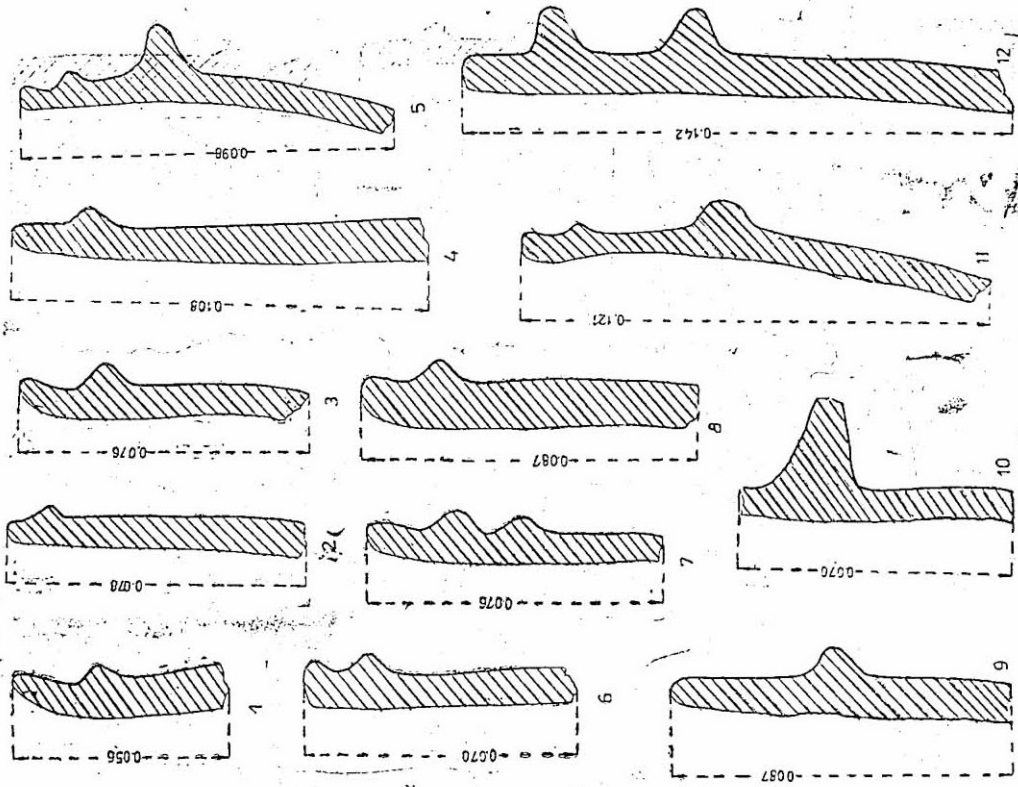

Fig. 28. Cindăști. Așezarea Noua I și Noua II. Profile de borcane și vase-sac.

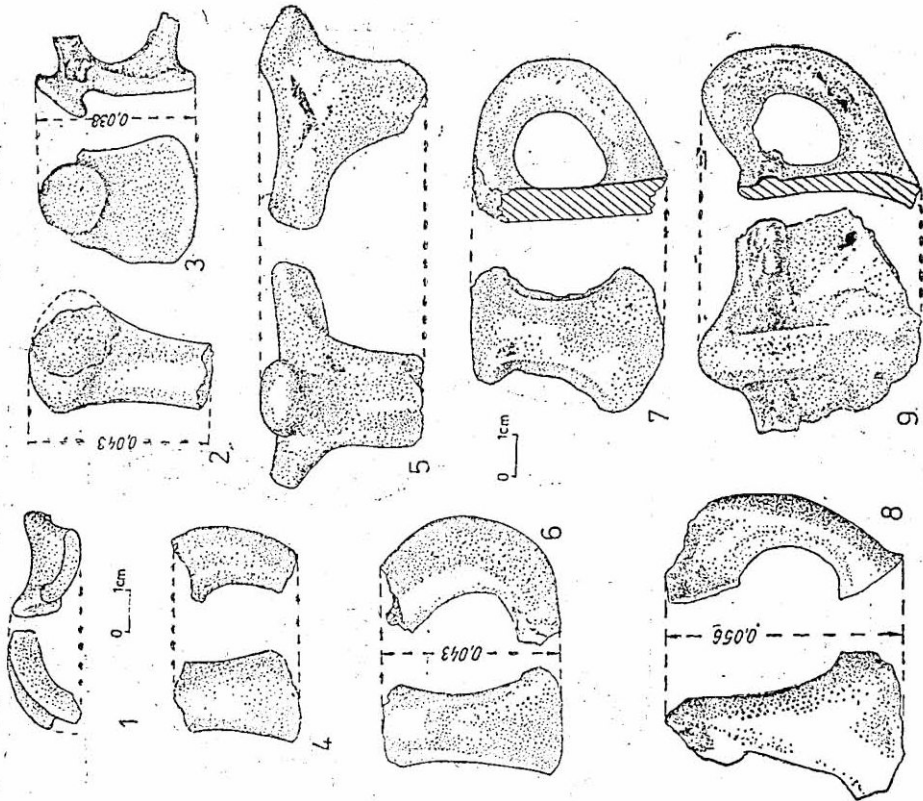

Fig. 27. Cindăști. Așezarea Noua I și Noua II. Torți simple, cu creastă și buton.

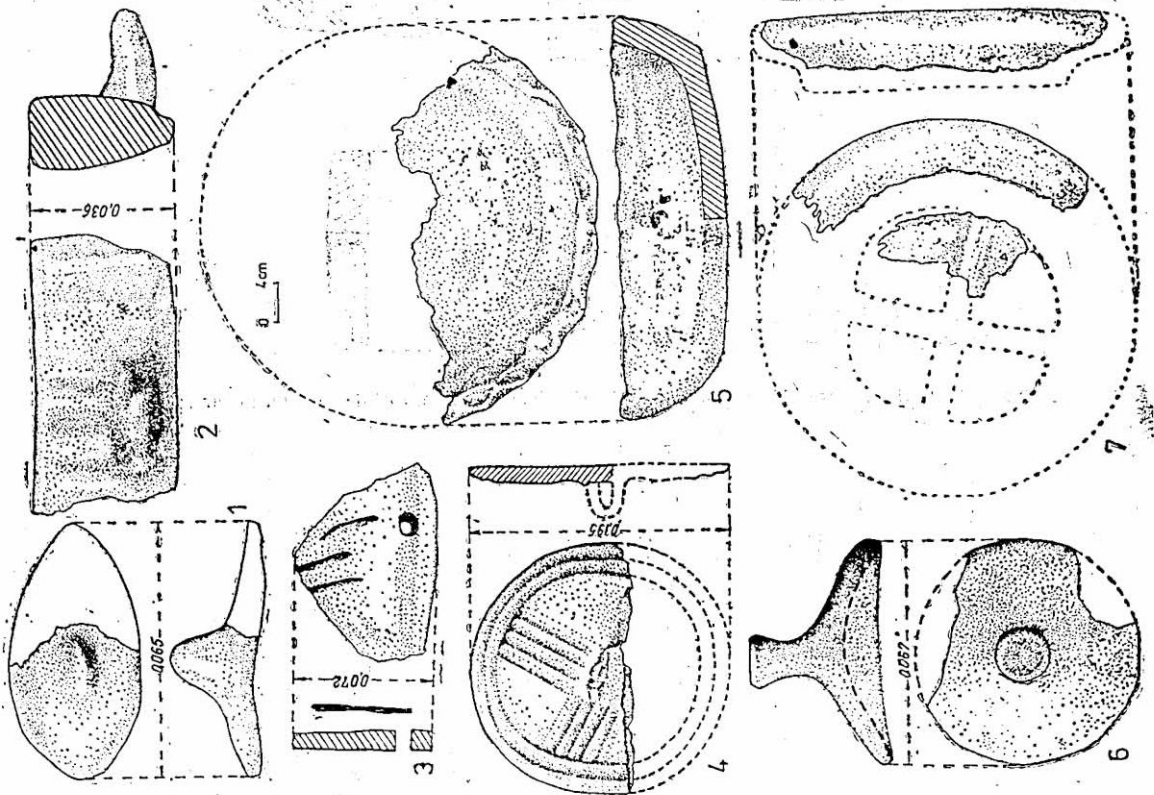

Fig. 29. Cîndești. Așezarea Noua I și Noua II. Capace, tipsii și aparținătoare de vase.

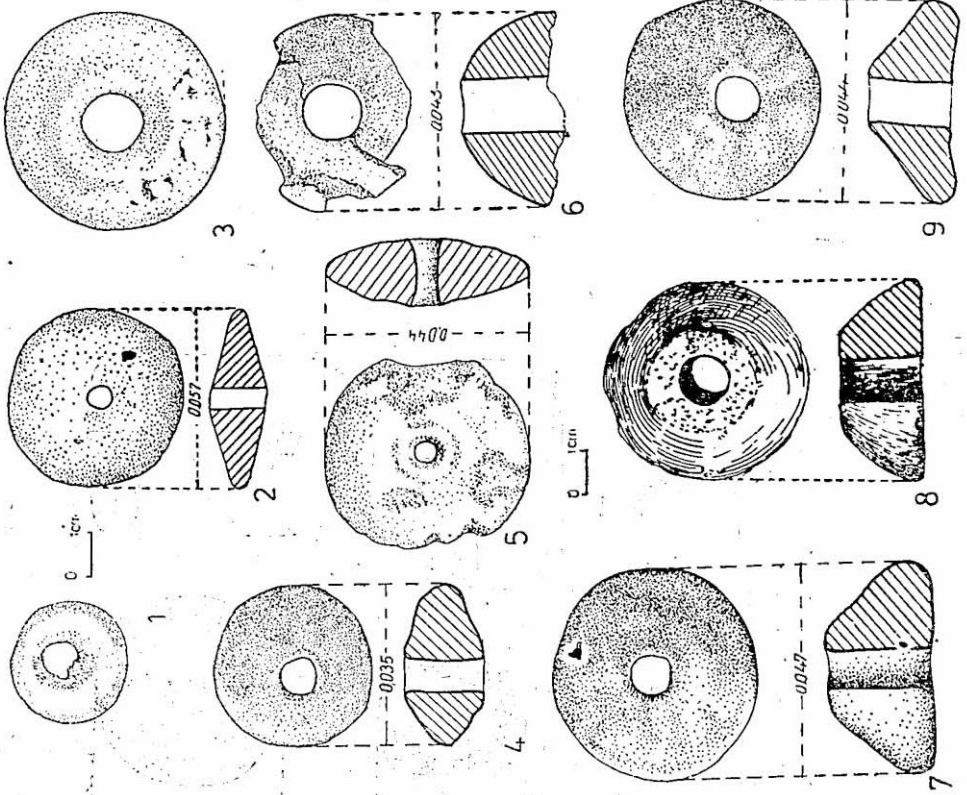

Fig. 30. Cîndești. Așezarea Noua I și Noua II. Fusatoale. 1-5, 7, 9 ; lut ars ; 6, 8 : os.

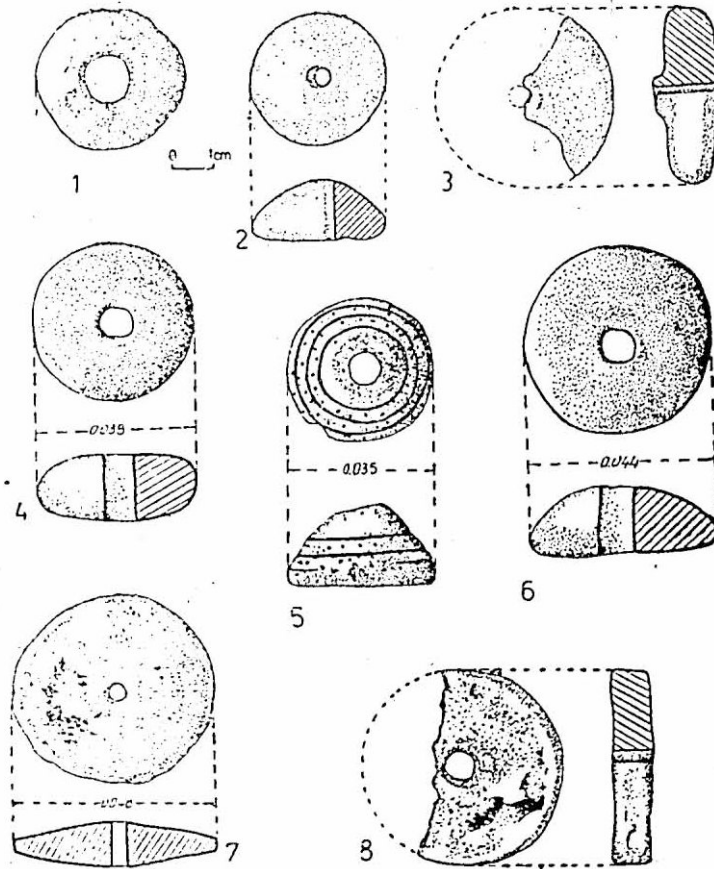

Fig. 31. Cindești. Așezarea Noua I și Noua II. Fusaiole, ronțele, roți de car, din lut ars.

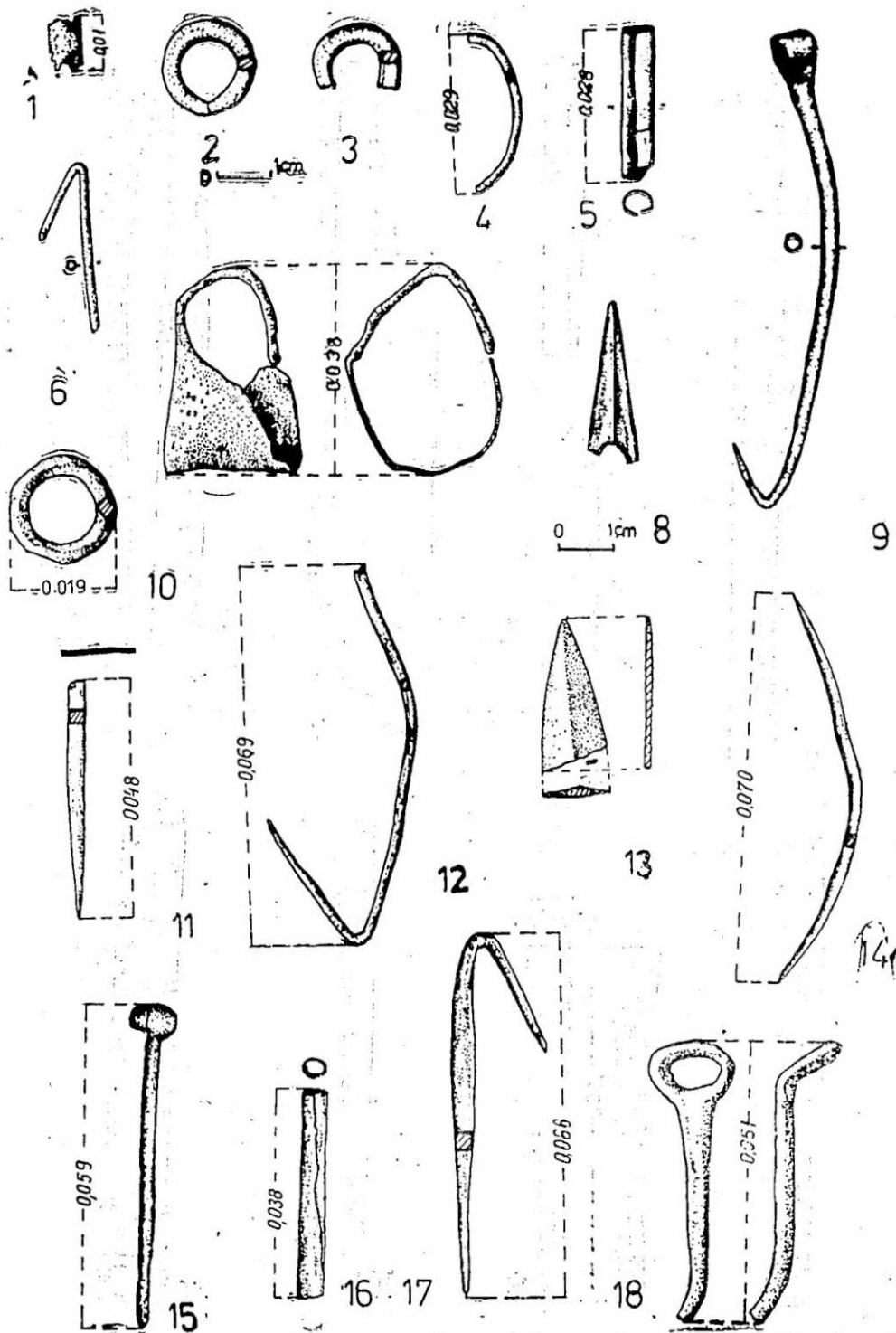

Fig. 32. Cludești. Așezarea Noua I și Noua II. Piese din bronz. 1, 2, 16 : mărgelile tubulare ; 2-3, 10 : verigi ; 4, 6, 9, 12, 14-15, 18 : ațe ; 7 : inel de buclă ; 11, 17 : împungător și dălți ; 8 : virf de săgeată ; 13 : virf de lance.

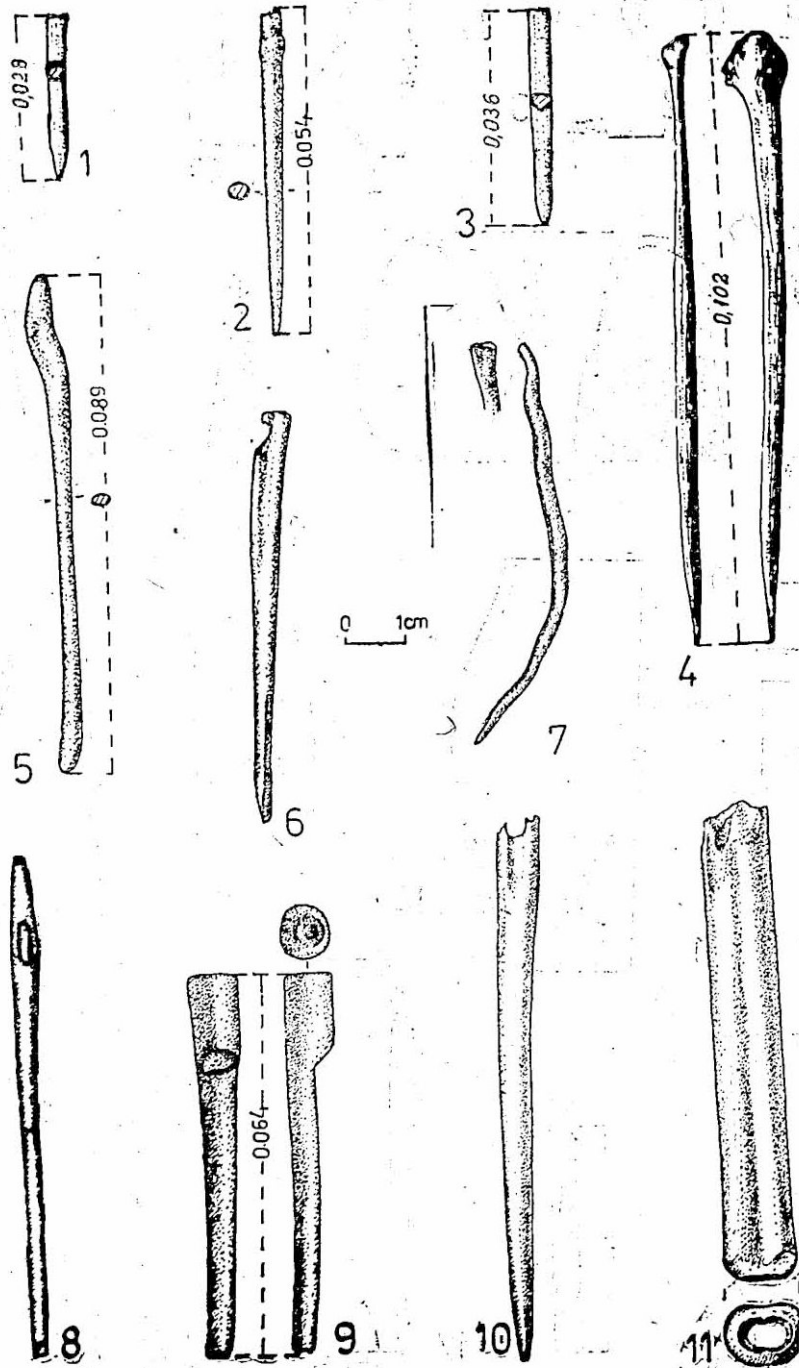

Fig. 33. Ciudești. Așezarea Noua I și Noua II. Ace, împungătoare și miner din os.

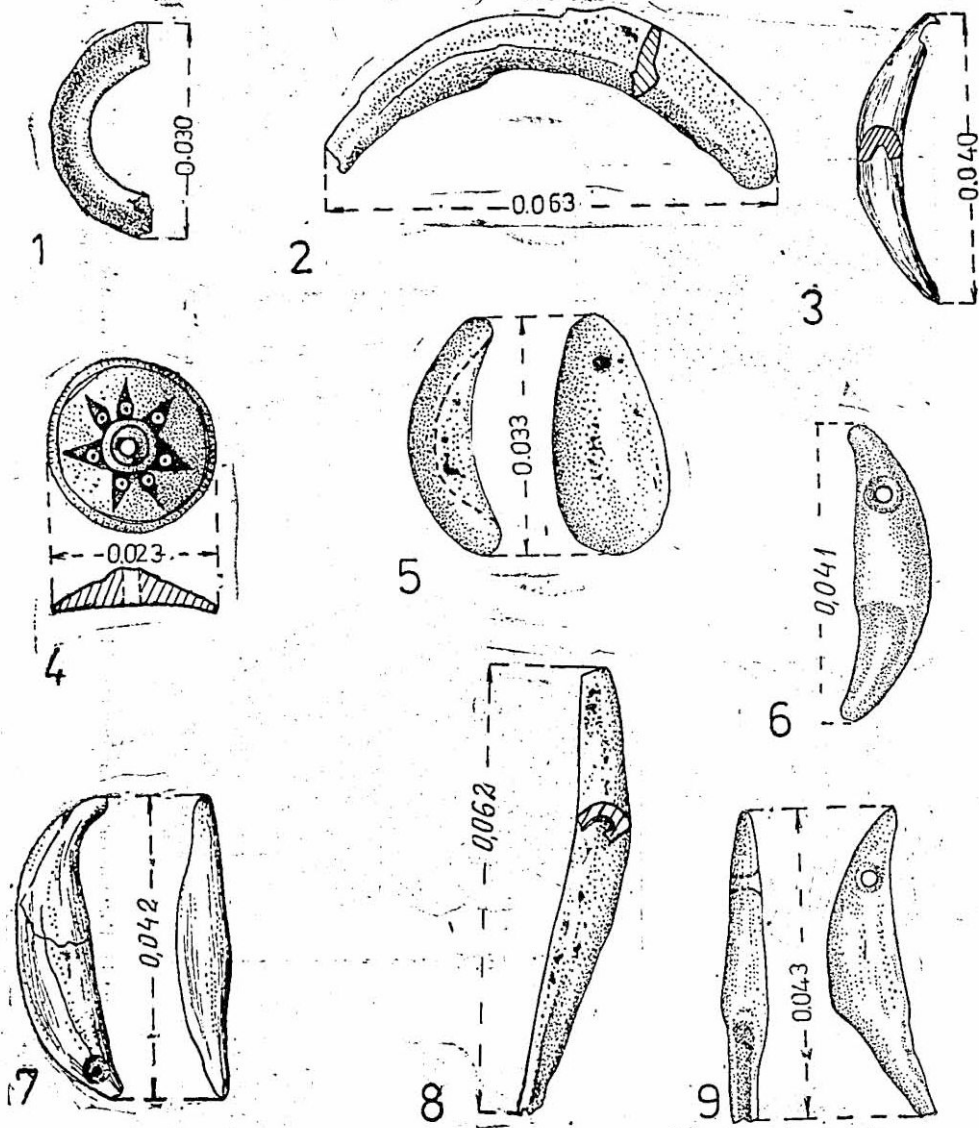

Fig. 34. Cludești. Așezarea Noua I și Noua II. Inel (1); pandantive (2, 5, 8) și mărgelile (3, 6-7, 9) din os și dinți de animal.

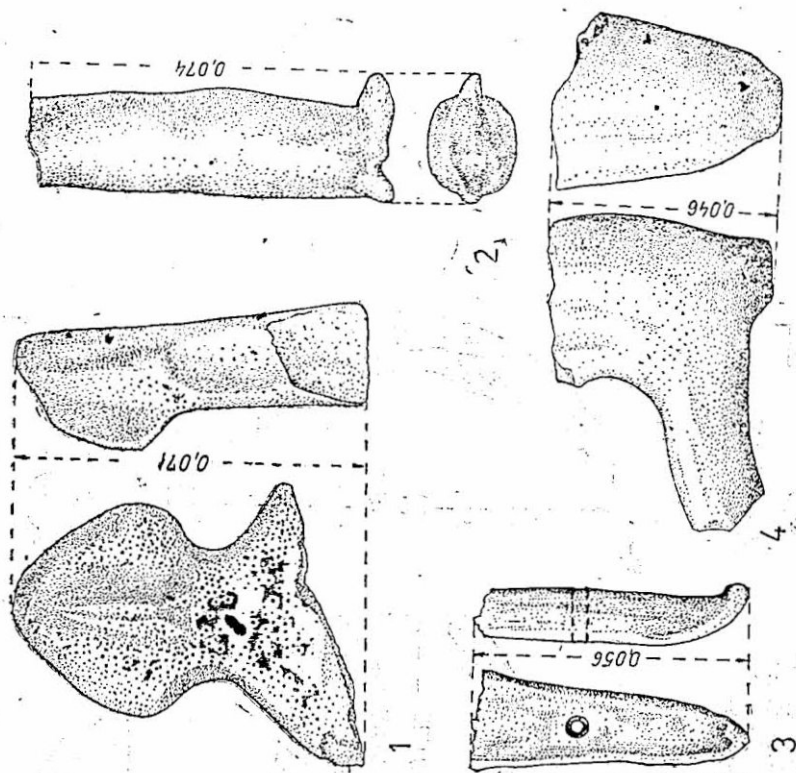

Fig. 36. Cindești. Așezarea Noua I și Noua II. Idoli fragmentari (1—2), coadă de lingură (3) și fragment de vas antropomorf? (4).

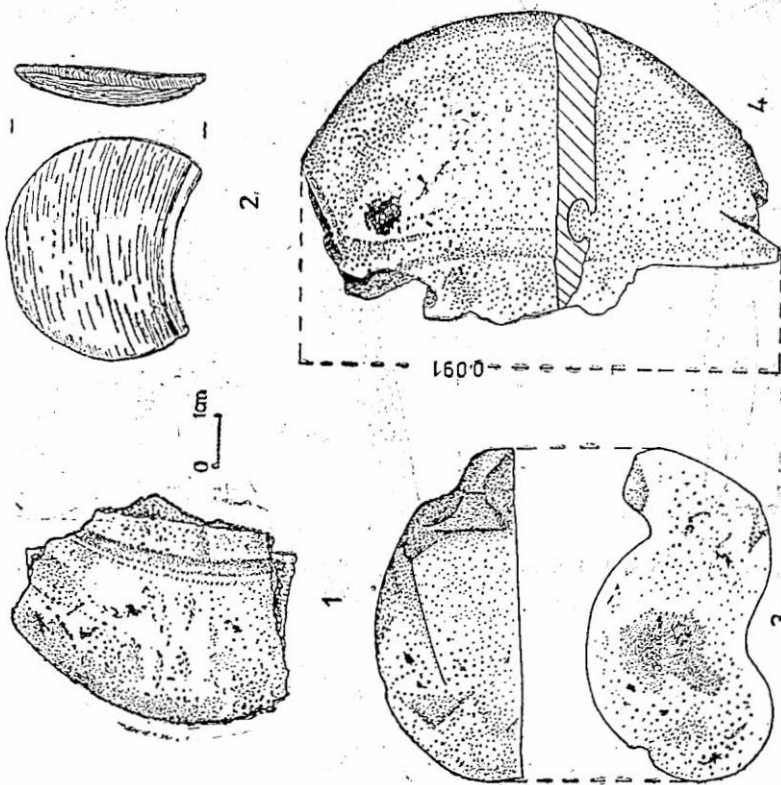

Fig. 35. Cindești. Așezarea Noua I și Noua II. Psații în curs de prelucrare și lus-truitor din os.